

SEPLASIA 2.

THEATRUM SACRUM

**A KÖZÉPKORI SZÍNJÁTSZÁS ALKALMAI, MŰFAJAI.
A SZAKRÁLIS TÉMÁJÚ MAGYARORSZÁGI SZÍNJÁTÉKOK ÉS
CSÍKSOMLYÓ SZÍNI HAGYOMÁNYA**

Egyetemi jegyzet

Írta:

MEDGYESY S. NORBERT

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar**

**Budapest
2021**

Készült a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Intézet, Történelemelméleti, Módszertani és Didaktikai Tanszékén, Piliscsabán, 2017 és 2020 között, kiegészítve a Boldog Özséb Színtársulat (BÖSZK) által bemutatott néhány iskoladráma-szöveggel.

Lektorálta:
PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA DSC

ISBN 978-963-308-413-7

TARTALOMJEGYZÉK

I. A THEATRUM SACRUM A KÖZÉPKORBAN	6
1. A gregorián énekről	6
A gregorián ének funkcionális alkalmai: a mise és a zsoltosma	7
2. A középkori zene és színház intézményes háttere: az iskola (schola)	9
Iskola, zenekultúra és országos énekkend	10
Dramatikus húsvéti szekvencia	12
3. A liturgikus játékok eredete, típusai, jellegzetességei	15
A trópus és a processzió fogalma	15
A liturgikus játék (ludus) fogalma	16
A LITURGIKUS JÁTÉKOK TÍPUSAI ÉS PÉLDÁI	17
A) Ordo Prophetarum	17
B) Officium Pastorum – Hirtenspiel – Pásztorjáték	19
C) Ludus Danielis – Dániel-játék (A középkori opera)	19
D) Ordo Rachelis	21
E) Tractus Stellae – Csillagjáték (Háromkirály-játék, kottás kiadással)	22
F) Quem quaeritis-játék ~ Officium sepulchri ~ Ludus paschalis ~	
Húsvéti játék (kottás magyar nyelvű kiadással)	28
A húsvéti játék újkori magyarországi forrása (Ecseg, 1680-as évek)	29
A népi Jézuskeresés	30
Húsvéti misztériumjáték (kottás kiadás)	31
G) Szent Miklós-játékok	37
II. EGYMÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ MŰFAJOK A KÖZÉPKORI LITURGIKUS JÁTÉK ÉS A BAROKK ISKOLADRÁMA KÖZÖTTI IDŐSZAKBÓL	41
1. Misztériumjáték	41
2. Moralitás	43
3. Dramatikus prédikáció	43
4. Devóciós passió	44
5. Kájoni- <i>Hymnarium</i> anyanyelvű passiók énekei	44
6. Dramatikus népének	45

7. Csíksomlyó (említésként)	46
8. Archaikus népi imádságok (említés szintjén)	46
9. Műfajközi összefüggés és az Aranymiatyánk-példa	46
10. Bibliai színjátékok (XVII–XVIII. század)	50

III.A MISZTÉRIUMJÁTÉKOK ÉS MORALITÁSOK VILÁGA,

CSÍKSOMLYÓ ISKOLÁJA **52**

1. Csíksomlyó, a magyar nyelvű színjátszás bölcsője (karakterjegyek)	52
2. Színpadra állított hittanítás	63
a. A Szentháromság lényegéről	63
b. Mariológiai mondatok	64
c. Maria Advocata	65
3. Az erkölcsi nevelés iskolapéldái: „példája vagyok én...” – Tévelygő és megtérő ifjak a csíksomlyói iskoladramákban	66
4. Allegorikus passiójátékok (1742, 1761) Andropater világából	75
5. Középkori liturgikus játék a barokk korban: Bűnbeesés, Ádám-siralom és égi pör Jézus megtestesüléséről (szövegkiadás)	76
6. Ádám-siralom (XVIII–XX. század)	84

IV.SZÖVEGKIADÁSOK CSÍKSOMLYÓ SZÍNI HAGYOMÁNYÁBÓL **88**

1. Jézus Krisztus szenvedéstörténete (Csíksomlyói passiójáték)	88
2. Húsvéti misztériumjáték (Csíksomlyó, 1772)	129
3. Misztériumjáték Szűz Mária mennybevételéről (Csíksomlyó, XVIII. század)	142
4. Úrnapi játék (Csíksomlyó, XVIII. század)	161

I. A THEATRUM SACRUM A KÖZÉPKORBAN

A középkori színjátszás a kereszténység nagy ünnepeihez kötődött, azaz karácsonyhoz, vízkereszthez, húsvéthoz és úrnapjához. A liturgiában a X. század óta betoldásként alkalmazott liturgikus drámák az iskolarendszerhez kötődtek és gregorián dallamon hangzottak el. A jeles napokhoz kötődő népi dramatikus játékok vagy ünnepköszöntők szöveg- és dallamkiadását, elemzését lásd a Seplasia 1. jegyzetben! Mielőtt rátérünk a liturgikus játékok bemutatására, az iskola és liturgia kapcsolatáról szólunk.

1. A GREGORIÁN ÉNEKRŐL

Kézikönyvek a gregoriánról:

- DOBSZAY László: *A gregorián ének kézikönyve*. Editio Musica, Budapest, 1993. Bővített kiadás: Budapest, 2017.
- Latin és magyar nyelvű tételeket tartalmazó bőséges példatárral: DOBSZAY László: *Bevezetés a gregorián énekbe. Elmélet – fogalomtár – példatár*. A fogalomtár és a példatár BALOGH P. Piusz O. Praem. munkája. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2014.

Hangzó gregorián: A Schola Hungarica (vezényel: Dobszay László és Szendrei Janka) összes felvétele:

https://www.youtube.com/watch?v=FwUqINdgD1w&list=RDFwUqINdgD1w&start_radio=1&t=5

A gregorián és a népzene kapcsolatáról:

- SZENDREI Janka: *Recitatív típusok a magyar népzeneben*. In: *Népzene és zenetörténet II*. Szerk. VARGYAS Lajos. Editio Musica, Budapest, 1974, 65–123.
Letölthető: http://vargyaslajos.hu/docs/1974/01Nepzene_es_Zenetortenet_II_kot_1974_ok.pdf
- *A Magyar Népdaltípusok Katalógusa – stílusok szerint rendszerezve – I*. A Bevezetés, a 2. és 4. fejezet DOBSZAY László, az 1. és a 3. fejezet SZENDREI Janka munkája. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1988, 327–343.

Hangzó:

- *Gregorian Chants and Ballads among the Csángós. Gregorián énekek és balladák a csángóknál*. Szerk. DOBSZAY László. Hungaroton, Budapest, 1997. (HCD 18230)

Gregorián ének:

A keresztény liturgia kezdetektől máig hivatalos, saját zenéje, szertartásainak (mise, zsoltosma, szentségkiszolgáltatás) szerves, tartalmi alkotórésze, amely Nagy Szent (I.) Gergely (540–604) pápáról kapta a nevét. A gregorián maga az énekelt nyugati (római) liturgia. „Az istentisztelet szavainak zenei öltözéke.” (Bruno Stäblein) Latin, majd a késő középkortól nemzeti nyelvű, egyszólamú, énekes műfaj. A gregorián ének területenként, elsősorban országonként, azon belül érseki tartományonként vagy – még kisebb egységet tekintve – püspökségenként variánsaiban él(t). Magyarországon ezt a saját változatot (Mos Patriae) nevezzük esztergomi rítusnak, azon belül létezett egy kalocsa-zágrábi és egy várad-erdélyi variáns is. Hazánkban az államalapítás egyik szegletköve volt a római liturgián belüli

saját rítusnak és zenéjének megalkotása. Egyúttal a középkori káptalani és kolostori iskolák hivatalos zenei tananyagát, mindennapi muzikális gyakorlatát jelentette.

A gregorián ének funkcionális alkalmi: a mise és a zsolozsma

A római liturgia két fő cselekménye: a mise (*missa*) és a zsolozsma (*officium*).

MISE: az utolsó vacsora emlékezete, a katolikus tanítás szerint Jézus Krisztus kereszttáldozatának megjelenítése, az egyház nyilvános istentiszteleteinek központi cselekménye.

ZSOLOZSMA: a több felekezeti (katolikus, ortodox, protestáns) keresztény egyház kötött szerkezetű, énekelt, közösségi, hivatalos imádsága. A bibliai zsoltárok és más kiegészítő tételek, pl. antifónák = keretversek, rezponzóriumok, himnuszok és könyörgések liturgikus éneklésének szabályozott módja, amelyet a nap különböző óráira osztanak el.

NÉPzsolozsma: a középkor végén bukkantak fel az anyanyelvű zsolozsma-részletek, kis-zsolozsmák (*officium parvum*), talán csak apácák és magánimádkozók céljaira. Az 1600-as évektől sokfelé szokássá vált, hogy a vesperást a néppel közösen végezték. A korabeli iskolai oktatásnak köszönhetően a XVI–XVII. században, hazánkban egymás mellett párhuzamosan folyt a latin és a magyar nyelvű zsoltározás. Könnyítésül ilyenkor elmaradnak az antifónák (keretversek), a rezponzóriumok (válaszos énekek) és az olvasmányok, az adott liturgikus időt legfeljebb egy himnusz vagy egy népének jelzi.

A zsolozsma szerkezete (a hórák), egyúttal a középkori iskolák napirendjének meghatározója:

- **Matutinum (vigilia):** virrasztó zsolozsma, éjjel 2 óra körül vagy közvetlenül napfelkelte előtt, a teljes forma időtartama: 60–70 perc. Ennek keretén belül recitálták olvasmányként a *legendát*. A *legenda* kifejezés eredete: *lego, legere* latin ige, jelentése: olvasni; ennek *activ participium imperfectum* nyelvtani alakja: *ad legendum* = olvasandó, az, amit fel kell olvasni; tehát amit recitálni kellett az adott ünnep vagy adott szent (hazánkban pl. László: június 27., István: augusztus 20., Imre: november 5., Márton: november 11., Erzsébet: november 19.) ünnepe virrasztó zsolozsmájában. A *legendát* szakaszokra bontották, és az egyes szakaszok között hangoznak el a melizmatikus rezponzóriumok; az adott ünnepre kiválasztott, recitált zsoltárokat pedig az antifónák keretezik. Legtöbbször a matutinumba, a *Te Deum* éneklése elé illesztették be a **liturgikus drámákat** a X. századtól kezdve.

- **Laudes**, a görög rítusban az **utrenye**: hajnali/reggeli zsolozsma napfelkelte idején, időtartama: 25–30 perc. A latin (római és azon belül a magyarországi) rítusban 5 recitatív zoltárját antifóna keretezi, elhangzik benne a himnusz is, továbbá: a Benedictus, azaz Zakariás hálaéneke. (Népi variánsát lásd a halottvirrasztó gyergyói és gyimesi változatában.)
- Prima: napkezdő imádság reggel 7 óra körül, 15–20 perc.
- Az ún. kishórák napközben: tertia (9 órakor), sexta (12 órakor), nona (15 órakor): 15–15 percben.
- **Vesperás**, protestáns használatban: **vespera**, a görög rítusban és népi nevén: **vecsernye**: esti zsolozsma alkonyatkor, időtartama: 30 perc. 5 zoltárját antifónák keretezik, elhangzik benne a himnusz is. A néphagyományban a vesperás terjedt el (lásd a számos népi zoltártónust, pl. a 109. zoltár kezdőszavaival: *Mondá az Úr az én uramnak...*), a középkori és kora újkori iskolakultúrájának is a vecsernye volt az oszlopa a mise mellett. A vesperás tetőpontja a *Magnificat = Magasztalja* eléneklése (népi továbbélését lásd Székelyföld hagyományában!).
- **Completorium**, protestáns hagyományban **kompléta**: napot záró zsolozsmaóra, 15–20 perc. Benne hangzik el a 90. zoltár, amelynek református népi parafrázisa: *Tebenned bízunk eleitől fogva...*

A **HISTÓRIA** középkori értelme: a zsolozsma antifónáit és responzóriumait a XII–XV. században gyakran versben komponálták meg, ezt verses zsolozsmának (***officium rhythmicum***), a legendával és himnusszal együtt históriának nevezzük. Lásd bővebben a Seplasia 4. jegyzet XII/3. fejezetében!

Szakirodalom a zsolozsmáról:

- DOBSZAY László: *A római officium*. Magyar Egyházzene V (1997/1998), 2–3. szám, 133–153.

2. A KÖZÉPKORI ZENE ÉS SZÍNHÁZ INTÉZMÉNYES HÁTTERE: AZ ISKOLA (SCHOLA)

Alapvető irodalom:

- MEZEY László: *Deákság és Európa: Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlata*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 184–187, 175–221. Letölthető: <https://mek.oszk.hu/16900/16940/16940.pdf>
- *Magyarország zenei története I, Középkor*. Szerk. RAJECZKY Benjamin. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 58–65, 141–150. Lásd: https://mersz.hu/dokumentum/m200mz1_1
- MÉSZÁROS István: *Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 29–36, 41–66, 78–81, 128–130. Letölthető: <https://www.szaktars.hu/akademiai/view/meszaros-istvan-az-iskolaugy-tortenete-magyarorszagon-996-1777-kozott-1981/>
- DOBSZAY László: *Magyar zenei történet*. Gondolat, Budapest, 1984, 42–46, 120–122, 220–225. Olvasható: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_522_Magyar_zenetortenet/index.html
- SZENDREI Janka: *Zenetanulás a középkorban*. In: *A magyar iskola első évszázadai, 996–1526. Az „1000 éves a magyar iskola” országos program győri kiállítása: Xantus János Múzeum, Győr, 1996. március 21–november 11*. Szerk. G. SZENDE Katalin. Xantus János Múzeum, Győr, 1996, 41–50. (Gyűjteményes kiadása: *Szendrei Janka Írásai II*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Intézete, Budapest, 1999. 309–320.) Letölthető: [https://library.hungaricana.hu/en/view/MEGY_GYMS_Sk_1996_a_magyar_iskola/?query=SZO%3D\(i skola\)&pg=42&layout=s](https://library.hungaricana.hu/en/view/MEGY_GYMS_Sk_1996_a_magyar_iskola/?query=SZO%3D(i skola)&pg=42&layout=s)

A középkori iskolában a *septem artes liberales*, azaz *hét szabad művészet* keretein belül a középkor századaiban mindig hangsúlyos szerepe volt a *musica* tudományának, amely elsősorban a keresztény, jelen esetben a római katolikus liturgia énekeinek tanítását jelentette.

A hét szabad művészet (septem artes liberales):

- Trivium: 1.) grammatika; 2.) retorika; 3.) dialektika;
- Quadrivium: 4.) aritmetika; 5.) geometria; 6.) asztrológia; 7.) musica.

Két fő iskolatípus létezett:

- a.) **székes- és társaskáptalani iskola**. Székeskáptalan: püspöki székhelyen, azaz katedrálisban működő kanonoki testület. Társaskáptalan: nem püspöki székesegyházban, hanem az adott település más templomában, vagy az adott térség más városában működő kanonoki testület. Ezekben a világi papok testületét alkotó kanonokok tanítottak. Az olvasókanonok a felolvasást, az éneklőkanonok az éneket, stb. tanította.

Székeskáptalani iskolák és zenei központok a középkori Magyarországon: Esztergom (Szent Adalbert-főszékesegyház), Győr, Veszprém, Pécs, Nyitra, Vác, Eger, Csanád

(Szeged mellett), Várad, Gyulafehérvár (Erdély), Zágráb (Szlavónia, az újkorban Horvátország központja).

Főbb társaskáptalani iskolák és zenei műhelyek a középkori Magyarországon: Esztergom több temploma a Szent Adalbert-székesegyházon kívül, Óbuda, Buda, Székesfehérvár (egy ideig a Szent Korona őrzője, a királykoronázás és királytemetési szertartás felelőse!), Pozsony, Szepeshely, Pápóc, Sopron, Vasvár, Lelesz.

b.) **kolostori iskola:** szerzetesek tanítottak, pl. Pannonhalma, Bakonybél, Zirc, Lelesz, Jászó.

ISKOLA, ZENEKULTÚRA ÉS ORSZÁGOS ÉNEKREND

A *musica* az angol bencés Alkuin (Albinus Flaccus, 735–804), Nagy Károly frank császár aacheni udvara iskolaalapítójának (Schola Palatina) máig ható működését követően Kopasz Károly uralkodása idején (840–877), a Frank Birodalom területén kapott jelentős hangsúlyt. Ezt az ókori és liturgikus gyökerű skolasztikus kultúrát vette át a keresztény államalapítással a XI. században Magyarország is.

A középkori schola eredetileg nem(csak) az iskolát, hanem a liturgikus kórust jelentette. E kórust az iskolában képezték, ezért e két jelentéstartalom korán összemosódott: **a kórus és az iskola összenőtt.** A középkori iskola napirendjének két fő pillére a reggeli mise és az alkonyati zsolozsma, azaz a vesperás (vecsernye) éneklése volt. Ezeken az alkalmakon az egész iskolának részt kellett vennie általában minden nap, a kiemelkedő ünnepeken mindenképpen. A kiválasztott énekesek (*chorales ~ korátorok*) énekeltek a matutinumban (a virrasztó zsolozsmában) és a kis órákon (tertia, sexta, nona) is énekelniük kellett. Az írás-olvasást (*lectura*), az éneklést és a kottaírást (*cantura*) is liturgikus énekszövegeken keresztül tanították a középkor évszázadaiban, Európában és hazánkban egyaránt. A liturgikus énekszövegek nagy részét a Biblia, abból elsősorban a zsoltároskönyv (*Psalterium*), kisebb részben az újszövetségi evangéliumok (Jézus Krisztus élete és tanítása) jelentették. A világi (nem szerzetesi) egyház székhelyein a városi, székes- vagy a társaskáptalani iskola oktatta a *puer scholasticus*okat, röviden a *puereket*, azaz a serdülőkor előtt álló és serdülő ifjakat. A liturgiának nem a legegyszerűbb tételeit bízták az egyházi év során folyamatosan megszólaltatott gyermekekre, puerekre. A káptalan és a szerzetesi konvent volt hazánkban az értelmiségi képzettségű és foglalkozású személyek gyűjtőhelye a középkor és a kora újkor századaiban. Ők jelentették azt az *ordo clericorum*ot, amely – Mezey László kutatásai szerint – a XIV. századtól már kevésbé az egyházi rendben szolgálattevőket (papokat és

szerezteseket), hanem egyre inkább **a világi értelmiségieket** jelentette. Ez a réteg kivételes műveltséggel rendelkezett – a témánk szempontjából nélkülözhetetlen – *ars musica* (zeneművészet), az *ars dictamen* (liturgikus és világi költészet mestersége), az *ars poetica* (ihletett költészet) továbbá a *computus* (húsvétszámítás, tágabb értelemben a kalendárium ismerete) területén.

Ugyanez a műveltség, iskolarendszer és az **országos szinten egységesen** meghatározott énekrend vonatkozott nemcsak a székesegyházakra, hanem a szabad királyi városi plébániatemplomokra és a kisebb települések, pl. mezővárosok, sőt falvak templomaira is. Ennek bizonyítéka pl. Gyöngyöspatáról a *Patai Graduale* (XVI. század), a *Nyitrai Graduale*, vagy az *Erdélyi Graduale* Székelyudvarhelyről. E kéziratok származása és története bizonyítja: az itteni, kisvárosi iskolák falai között ugyanazt a magas rendű liturgiát énekelték az iskolás *deák*ok, mint az esztergomi főszékesegyházban. Kölcsönös viszony alakult ki a káptalani vagy szerzetesrendi (pl. bencés, ciszterci, premontrai, ágostonos, domonkos, ferences) iskolaközpontok és a kisebb települések között: a diákokat a települések küldték, ahová a scholákban kiképzett mesterek visszamehettek tanítani. A mesterek (magisterek) olyan diákanyagot kaptak, akik családjukban és településükön az akkor még természetes módon élő, elsősorban a kalendáriumi ünnepekhez és a nagy életfordulókhoz (születés, esküvő és lakodalom, halál) köthető népzenei közegben nőttek fel, lásd a Seplasia 1. jegyzet IV–V. fejezetének példáit: regölés, lucázás, korbácsolás, kiszehajtás és villózás, pünkösddőlés, gyermekjátékdalok. A középkori káptalani és kolostori iskolák és azzal szimbiózisban működött kórusok (*scholae et chori*) növendékei általában visszakerültek származási helyükre, ott éltették tovább azokat a gregorián énekeket és dallamváltozatokat valamint szokásokat, amiket a székesegyház vagy a monostor falai közelében tanultak.

Az újkorban, az 1500-as évek közepétől már saját iskolái voltak nemcsak a szabad királyi és a mezővárosoknak, hanem a falvaknak, elsősorban az egész és a féltelkes jobbágyok településeinek. A székeskáptalani iskola mintája volt a társaskáptalanoknak és a plébániai iskoláknak, utóbbiak a maguk körülményei között igyekeztek a központ énekhagyományát átvenni. A XVI–XVII. század iskolamesterei ebből a költészetből, zenéből és szertartásrendből táplálkoztak. Bizonyíték erre – többek között – a felső-háromszéki (kézdiszentléleki, lemhenyi és kézdialmási) illetőségű *Czerey János-énekeskönyv* (1634–1651) *Sedit angelus* húsvéti responzóriuma, tonáriusa¹ és számos más gregorián éneke, nem utolsósorban az ugyancsak az iskolakultúra nyomait őrző betlehemes játéka; vagy éppen Petri

¹ Tonarius: a zsolnártónusok rendjét, formáját mutató kottás „táblázat”.

András csíkszentkirályi (kisasszonyfalvai) iskolamester 1630–1631-ben papírra vetett énekeskönyve. A fent részletezett nevelési rendszeren alapul a jezsuiták *Ratio Studiorum*, amelyet követve az erdélyi ferences Kájoni János (1629–1687) is tanult a nagyszombati jezsuita kollégiumban, gyűjtötte kéziratban és kinyomtatott formában korának liturgikus és paraliturgikus énekeit.

Hangzó: Hungaria Sacra. István király halálának 950. évfordulójára. Énekel: Schola Hungarica, vez. Dobszay László–Szendrei Janka. Hungaroton, Budapest, 1988. SLPX 31044.

<https://hungarotonmusic.com/classical/hungaria-sacra-p6321.html>; a teljes lemez hallható:

https://www.youtube.com/playlist?list=OLAK5uy_IImZ9mBMSguWfT3dHXUR1TIX4ByzWWws

DRAMATIKUS HÚSVÉTI SZEKVENCIA

Magyarországi teljes szekvencia-kiadás és elemzés:

- KOVÁCS Andrea: *A középkori liturgikus költészet magyarországi emlékei. Szekvenciák – kritikai dallamkiadás.* Argumentum Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2017. (Musica Sacra Hungarica 1.)
- KOVÁCS Andrea: *Szekvenciák a középkori Magyarországon. Repertoár, tradíciók, dallamok.* Argumentum Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2017. (Musica Sacra Hungarica 2.)

Még nem tekinthető önálló liturgikus drámának, de figyelemre méltó, hogy a húsvéti szekvencia párbeszéd formában is énekelhető. Ezáltal a húsvéti játékok (Quem quaeritis-játék) ihletője volt.

Szekvencia: szillabikus gregorián műfaj. Másik középkori neve: Prosa. A himnusszal egyenértékű, ritmikus, gyakran strófikus költemény, szinte énekelt prédikáció. A misében, az Alleluja-tétel után éneklük. Az Alleluja gregorián dallamának díszes, hosszú jubilusai, melizmái alá írtak egyes korszakokban mély teológiai-dogmatikai tartalmú, briliáns verselési technikájú, himnikus stílusú, egyúttal az adott ünnepet magyarázó költeményeket. Sorpárok vagy strófák füzéréből állnak, ill. szabad formájúak. Két fő korszaka volt: 1.) Balbulus (Dadogó) Notker (†912): 40 sequentiát írt 881–887 között a svájci bencés Sankt Gallenben. Ezek a notkeriánus szekvenciák; 2.) Átmeneti kor: XI–XII. század: a versszakpárok rímmel való összekapcsolása; 3.) Virágkor a XII. második felétől: Párizsban a Notre Dame székesegyház és a Szent Viktor ágostonos kolostor szellemi műhelyében megszületett a „viktorinus” szekvencia. Szentviktori Ádám iskolájából került ki a „Planctus ante nescia” is, mely 1300 körül az *Ómagyar Mária-siralom* (!) mintája lehetett; továbbá az Énekelt történelem fejezetben ismertetett *Novae laudes attollamus – Új dicséret szava zengjen* kezdetű Szent László-szekvencia is. A középkor minden ünnephez csatolt szekvenciát.

A *Victimae paschali laudes* – *Húsvét tiszta áldozatját* kezdetű dramatikus szekvenciát vagy Balbulus Notker bencés szerzetes írta a svájci Sankt Gallenben 900 körül, vagy a burgundi Wipo a XI. században.

A Villő Énekegyüttes előadásában hallható:
<https://www.youtube.com/watch?v=JqEQ1gR40yM>

Szövege az alábbiak szerint dramatizálható, fordította Babits Mihály:

NARRÁTOR / KÓRUS:

Húsvét tiszta áldozatját a hívek áldva áldják.
 Bárány megváltja nyáját, és az ártatlan Krisztus már kiengeszteli értünk Atyját.
 Élet itt a halállal megvitt csodacsatával, a holt Élet-Vezér ma úr és él!

APOSTOL(OK):

Mária, szentasszony, mondd, mit láttál utadon?

MÁRIA MAGDOLNA:

Az élő Krisztusnak sírját, a Fölkentnek láttam glóriáját, angyali tanúkat, szemfedőt és gyolcsokat.
 Feltámadt reményem, Krisztus, Galieleába elétek indult.

KÖZÖSSÉG / KÓRUS:

Tudjuk, Krisztus feltámadott és diadalmas: ó, győztes Királyunk, légy irgalmas!

Gregorián dallamával (<http://nepenektar.hu/idoszak/husvet/liturgia/52/seq/579/husvet-tiszta-aldozatjat-victimae-paschali-laudes>):

Vi - cti-mae pa-scha-li lau-des im-mo-lent Chri-sti - a - ni
Hús - vét tisz - ta ál - do - zat - ját a hí - vek áld - va áld - ják.

A - gnus re - de - mit o - ves: Chri-stus in - no - cens Pa - tri
Bá - rány meg - vált - ja nyá - ját, és az ár - tat - lan Krisz-tus

re - con - ci - li - a - vit pec - ca - to - res. Mors et vi - ta
már ki - en - gesz - te - li ér - tünk Aty - ját. É - let itt a

du - el - lo con - fli - xe - re mi - ran - do: dux vi - tae
ha - lál - lal meg - vített cso - da - csa - tá - val, a holt É -

mor - tu - us re - gnat vi - vus. Dic no - bis Ma - ri - a,
let - Ve - zér ma úr és él! Má - ri - a, szent asz - szony,

quid vi - di - sti in vi - a? Se - pulch - rum Chri - sti vi - ven - tis,
mondd, mit lát - tál ú - ta - don? Az é - lő Krisz-tus-nak sír - ját,

et glo - ri - am vi - di re - sur - gen - tis, an - ge - li - cos
a Föl - kelt - nek lát - tam gló - ri - á - ját, an - gya - li ta -

te - stes, su - da - ri - um et ve - stes. Sur - re - xit Chri-stus
nú - kat, szem - fe - dőt és gyol - cso - kat. Fel - tá - madt re - mé -

spes me - a, pre - ce - det su - os in Ga - li - le - am. Sci - mus
nyem, Krisz-tus, Ga - li - le - á - ba e - lé - tek in - dult. Tud - juk,

Christum sur - re - xis - se a mor - tu - us ve - re: tu no - bis
Krisz-tus fel - tá - ma - dott és di - a - dal - mas: ó, győz - tes

vi - ctor Rex, mi - se - re - re.
Ki - rá - lyunk, légy ir - gal - mas.

3. A LITURGIKUS JÁTÉKOK EREDETE, TÍPUSAI, JELLEGZETESSÉGEI

A trópus fogalma

- Bővebben: DOBSZAY László: *A gregorián ének kézikönyve*. Editio Musica, Budapest, 1993, 327–329.

Trópus (troposz = fordulat, figura): az őskeresztény kor óta szervesen fejlődő, bővülő, a misén és a zsolozsmában gregorián dallamon elhangzó liturgikus énekbe történő különféle betoldások közös neve. A VIII–XV. század között keletkeztek. Trópusként szövegek és gregorián dallamok százai készültek Európa-szerte. A betoldás lehet szövegi, zenei vagy szövegi és zenei. Szinte minden liturgikus műfajban megjelentek: ordináriumok (a mise állandó részei, azaz Kyrie-, Gloria-, Sanctus-, Agnus Dei-tételek), introitus (a mise kezdőéneke), offertorium (a mise felajánlási éneke), communio (a mise áldozási éneke), sőt, a bibliai olvasmányokat is tropizálták a késő középkorban.

A trópus összekapcsolódott a szerepekre osztott liturgikus játékkal, továbbá a késő középkorban (XV. század) a népének műfaj kiindulópontja lett.

A processzió fogalma

A processzió a latin eredetű *processio, processionis* f., kifejezés anyanyelvű változata, jelentése: körmenet, vonulás, szó szerint előrevonulás. Népi nyelven: *prosecció* vagy *prozsekcio*. Eredetileg a szolgálattevőknek a misére való liturgikus, énekes vonulása. Később ebből fejlődött a gyertyaszentelő (február 2.) és a virágvasárnap (húsvét előtti vasárnap) körmenet; a késő középkorban a húsvéti, a búzaszentelő (Litania maior, április 25.), a keresztjáró napok (Litania minor) és 1264-től az úrnapi körmenet. A középkorban a résztvevő klerikusok és iskolások gregorián dallamon processziós antifónákat énekeltek, amely az adott ünnephez tartozó, sajátos szövegtartalmú és zeneileg egyedi kompozíciók. Szertartáskönyvük a processionale (processzionále). A XVII–XVIII. században az úrnapi körmenet során gyakran mutattak be tanító jellegű színdarabokat és más látványosságokat; lásd alább a csíksomlyói úrnapi játékot. A barokk áhítat nagypénteken is tartott vonulást a kálváriára vagy a szentsír körül, lásd alább és a Seplasia 4. jegyzet, XI/2. fejezetében a Kájoni-*Hymnarium* énekeit. Gyakoriak az egyes ereklyékhez vagy településekhez kötődő fogadalmi körmenetek, pl. processzió Győrött az ott őrzött Szent László-herméval június 27-én, az 1763-as földrengés és fogadalomtétel óta. A körmenet tágabb értelemben gyalogos zarándoklatot is jelent.

A liturgikus játék (ludus) fogalma

Az európai háttér és a hazai párhuzamok elemzése szöveg- és dallamkiadásokkal:

- *Das Drama des Mittelalters I–III.* Hrgs. Richard FRONING. Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, é. n.
- DRUMBL, Johann: *Teatro sacro dell'alto medioevo.* Roma, 1981.
- GRÜNBERG, Alexander: *Das religiöse Drama des Mittelalters.* Berglan, Wien, 1965.
- *Le Mystère de la Passion d' Arnoul Gréban.* Éd. Otto JODOGNE. Paris, 1965.
- LIPPHARDT, Walter: *Lateinische Osterfeiern und Osterspiele. Ausgaben deutscher Literatur des XV. bis XVIII. Jahrhunderts, I–V.* De Gruyter, Berlin, 1975–1976. (Reihe Drama)
- MEZEY László: *Egy ismeretlen középkori drámai emlékünök és európai rokonai.* Filológiai Közlöny, I (1955), 1. szám, 59–63. Letölthető: https://adt.arcanum.com/hu/view/FilologiaiKozlony_1955/?pg=60&layout=s
- MEZEY László: *Adalékok a középkori dráma történetéhez. Két liturgikus ludus.* Filológiai Közlöny, IV (1958), 1. szám, 103–106. Letölthető: https://adt.arcanum.com/hu/view/FilologiaiKozlony_1958/?pg=116&layout=s
- MICHAEL, Wolfgang F.: *Das deutsche Drama des Mittelalters.* Gruyter, Berlin–New York, 1971.
- MONE, Franz Joseph: *Schauspiele des Mittelalters I–II.* Karlsruhe, 1846. (Utánnomás: Scientia Verlag, Aalen, 1970.)
- TOSCHI, Paolo: *Le origini del teatro italiano.* Edizioni Scientifiche Einaudi, Torino, 1955.
- Les origines du théâtre en France. In: *Manuel d'histoire littéraire de la France.* Par un collectif sous la direction de Pierre ABRAHAM–Roland DESNEL, I–VI. Éditions Sociales, Paris, 1971–1982.
- YOUNG, Karl: *The Drama of the Medieval Church I–II.* Clarendon Press, Oxford, 1933.

Szöveg- és dallamkiadása használható; az elemzés megállapításai már elavultak:

- *Régi Magyar Drámai Emlékek (RMDE) I.* Szerk. KARDOS Tibor–DÖMÖTÖR Tekla. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 241–273. Letölthető: <https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/r%C3%A9gi-magyar-dr%C3%A1mai-eml%C3%A9kek-i/>

Anyanyelvű, gyakorlati célú kottás kiadás:

- *Liturgikus játékok.* Szerk. BALOGH P. Piusz O.Praem., BUBNÓ Tamás, CSONKA Szabina Babett, KOCSIS Csaba, MEZEI János. Premontrei Szent Norbert Egyházzenei Szakgimnázium, Gödöllő, 2016.

A liturgikus dráma / játék fogalma: a zsolozsma, tehát a liturgia részét képező, az adott ünnepnap evangéliumát tömören megjelenítő, latin nyelvű, gregorián dallamon énekelt, általában 8–10 perces vagy annál rövidebb, 4–5 szereplőt és kórust felvonultató „színjáték”. A liturgikus dráma (ludus) a X. századtól virágzott Nyugat-Európában, azaz a latin rítus területén. A liturgiába való betoldásként kezelhető, amely e dramatikus megjelenítés által segítette az adott ünnep tartalmának megértését, lényegének, misztériumának átélését.

Rajeczky Benjamin (1901–1989) zenetörténész és népzene kutató így ír a liturgikus drámákról: „A középkori egységes nyugati liturgia egész esztendőt átfogó hatalmas zenés műsora a székesegyházak és kolostorok százaiban virágoztatta fel az iskolákat, melyeknek feladata nemcsak a klerikus-utánpótlás nevelése, hanem a liturgia énekes végzésében a férfi- és gyermekhangok nélkülözhetetlen színváltásának állandósítása és biztosítása is volt. Az

élénk iskolai élet, beágyazva a liturgia évenként visszatérő, hosszú előkészületeket igénylő eseményeibe, sok szórakoztató és ugyanakkor technikailag is erősen igénybevevő, nagy fegyelmet is követelő momentumával, a fantáziát is mozgásban tartó programsorával, fokozatosan új irodalmi területeket nyitott meg a fiatal iskolásoknak, a Zsoltárkönyv szövegein kezdve a himnuszok és szekvenciák költői világáig, nem feledkezve meg a klasszikus költők kóstolgasáról sem. Versgyűjtemények sora mutatja, milyen élvezettel játszottak a költői nyelvvel.

A költői játék számára csakhamar drámai terület is nyílt, ugyancsak a liturgiai program jóvoltából. A X. századtól fokozatosan sűrűsödő források jelzik, hogy húsvét hajnalának eseményei a bibliai elbeszélésekből hogyan fordultak párbeszédre előadásra, az elképzeltetett esemény helyett a valóságos történés élményébe kapcsolva a résztvevőket, először a mise introitusába (kezdőénekébe), majd a több helyet biztosító hajnali zsolozsma záró Te Deumába irányítva a párbeszédeseen hordozott ünnepi eseményt. Karácsony köréből ugyanolyan drámai tartalmak bomlottak ki pásztorokkal, mágusokkal-királyokkal, Heródezzel. Ide kapcsolódtak a jövőbe mutató ószövetségi próféták, sőt az antik világot e kereszténységhez fűző Sybilla-énekek is, az antik (ókori görög és római) anyag átköltésével.” (Rajeczky Benjamin: *Ludus Danielis – Dániel-játék*. Olvasható a Schola Hungarica lemezének borítóján: Ludus Danielis, SLPD 12457, Hungaroton, Budapest, 1983.)

Sybilla szerepeltetésére egy újkori példa Erdélyből: Czerey János lemhenyi és kézdiszentléleki (Háromszék vm.) kántor és tanító kéziratot énekeskönyve 1650 táján örökített meg egy betlehemes játékot, amelyben Sybilla mondja el Szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról, szüzességéről és Jézus Krisztus isten-emberi mivoltáról szóló tanítást. (Lásd a Seplasia 1. jegyzetben kiadott *Régi magyarországi betlehemes játék* első jelenetét; kritikai kiadása: *A karácsonyi ünnepkör színjátékai Magyarországon (11–18. század)*, 2017, 133–134.)

A LITURGIKUS JÁTÉKOK TÍPUSA ÉS PÉLDÁI

A) Ordo Prophetarum ~ Próféta-játék, ebből kifejlődve az „Égi pör”

A Bibliában az ószövetségi próféták jóslatai az eljövendő Messiásról. Eredetileg a karácsonyi virrasztó zsolozsmában (matutinumban) hangzott el december 25-re virradó éjszaka („karácsony szenteste”). Magyarországi, késő középkori formája a

ferences Temesvári Pelbárt (*Stellarium*: 1498) és rendtársa, Laskai Osvát (*Sermones Dominicales [...] Biga salutis intitulati*, Hagenau, 1498, 1506, 47. sermo) dramatikus prédikációiban olvasható. Laskai és egy szintén magyarországi, XV. századi anyanyelvű drámahagyomány, a *Piry-hártya* kódexe és annak nyomán a *Makula nélkül való tükör* (Nagyszombat, 1712, 69. rész) című kegyességi mű, és azt alapul véve a XVIII. századi csíksomlyói ferences misztériumjátékok örökítették tovább az ún. égi pör-jelenet keretében. A középkori *Ordo Prophetarum* szerint a vita Jézus Krisztus megtestesülését döntötte el. A barokk hagyományban immár szenvedéséről határoztak az Atyaisten mennyei udvarában. A liturgikus eredetű égi pörnek a középkorban két része volt: 1.) a prófétákat felvonultató *Ordo Prophetarum*, amely egy pseudo-augustinusi beszéd, a *Sermo contra Judaeos et Paganos et Arianos de Symbolo* (V. század) nyomán keletkezett bizánci hatásra; 2.) az allegorikus figurákat felléptető megváltás pör, a tulajdonképpeni égi pör (Proces de Paradis), amely Pseudo-Bonaventura (Johannes de Caulibus?) *Meditationes vitae Christi* című népszerű gyűjteményére (XIII. század) vezethető vissza.

- **Középkori magyarországi példa:**

TEMESVÁRI PELBÁRT ferences (1435?–1504): *Stellarium Coronae benedictae Marie virginis in laudem eius pro singulis predicationibus elegantissime captatum*. Hagenau, 1498; benne: égi pör Krisztus megtestesüléséről *A Szentatyák kívánságáról és könyörgéséről Krisztus megtestesüléséért, históriás és áhítatos módon* címmel, 21 szereplővel, Buda, 1483; másolata: *Horváth-kódex* (1522, 1–103), *Tihanyi-kódex* (1530–1532, 196–292). Letölthető: RMDE I, 1960, 313–348.

<https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/r%C3%A9gi-magyar-dr%C3%A1mai-eml%C3%A9kek-i/>

- **Újkori példa:** lásd az alábbi adventi misztériumjátékot és a Csíksomlyói Passiójáték „Égi pör”-ét a 3. jelenetben!

Hangzó: Csíksomlyói Passiójáték – 18. század – BÖSZK (Boldog Özséb Színtársulat, rendező: Godena Albert, összeállította: Medgyesy S. Norbert), 3:52–13:05:

https://www.youtube.com/watch?v=fYRAWpRIbr0&list=PLLk5pyprK_DhumCgUUpqZHjf33-C9XpDl&index=5

Kiadott példák az égi pörre mai helyesírással:

- MEDGYESY S. Norbert: *Iskoladrámák. Színjátékok, énekek és ünnepek a XVII–XVIII. századi magyarországi iskolakultúrából*. Magyar Művészeti Akadémia Kiadó, Budapest, 2019, 205–257.

B) Officium Pastorum ~ Hirtenspiel ~ Pásztorjáték

A karácsonyi (december 25.) éjféli mise kezdőénekéhez, azaz introitusához (*Dominus dixit ad me... – Az Úr mondá nékem*, lásd: ÉE 514; DU 25b) húsvéthoz hasonlóan egy dramatizált trópust írtak *Quem quaeritis praesepe* kezdettel, melynek léte a XI. századtól Franciaországban, Spanyolországban és Itáliában bizonyítható. A húsvéti trópus- és húsvéti játék-előkép után vált dramatikussá a karácsonyi trópus is, és átkerült a karácsonyi virrasztó zsolozsmába. Első dramatizált szöveg, melyet a matutinumban énekeltek, az észak-itáliai Páduából (Padova) maradt fenn. *Processio ad praesepe* (Körmenet / vonulás a jászolhoz) címmel Rouen (Felső-Normandia, Franciaország) liturgikus hagyományából van tudomásunk karácsonyi liturgikus játékról a XII–XIV. századból. A karácsonyi Officium Pastorum később a vízkereszti Officium Stellae-vel, azaz a Csillagjátékkal kombinálódott, és azzal végződött.

C) Ludus Danielis ~ Dániel-játék, a „középkori opera”

Az ószövetségi Dániel könyve alapján Dániel próféta történetét megelevenítő liturgikus dráma. A legalább 12 főszereplőt, amellet 3 néma szereplőt és kórusokat megmozgató művet e szavakkal kezdi egy férfi szóló: „A frank Beauvais városkában ifjak jámbor buzgóságban szerzik e Dániel regét, zengve Krisztus dicséretét.” Beauvais város püspöki székhely gótikus katedrálissal Észak-Franciaországban, Pikárdia régióban.

A Ludus Danielis cselekményének történelmi helyszíne a Tigris és az Eufrátesz folyók mentén, Mezopotámiában vezetett Újbabiloni Birodalom (Káldea) volt Bél-sar-uszur (a bibliai Baltazár / Bélsaccár, Kr. e. 552–541 között) király uralkodása záró esztendejében és az azt követő időben, tehát Kr. e. 541–539 között. Bél-sar-uszur pedig a Jeruzsálemet Kr. e. 586-ban leromboló és a zsidó lakosságot Babilonba hurcoltató II. Nabú-kudurri-uszur, ismertebb nevén Nebukadneccár / Nebukadnezar / Nabukodonozor / Nabukkó (vö. G. Verdi *Nabucco* operája) újbabiloni király fia (a Biblia szerint), valójában unokája volt.

A *Ludus Danielis* szorosán követi a Biblia leírását. Cselekménye Baltazár király lakomájával kezdődik, ahol az asztalra teszik Baltazár atyja, Nebukadnezar király által Jeruzsálemből, a Sion-hegyi templomból zsákmányolt aranyedényeket. Amikor behozzák a zsákmányt, megjelenik a falon egy író kéz, aki három szót ír föl: Mene, Tekel, Phares. De nincs, aki megfejtse a titkos írást. A királyné tanácsára

odarendelik a nagyhírű, Jeruzsálemből elhurcolt és ezért száműzetésben élő Dánielt, aki megfejtette az írást: Baltazár uralmának hamarosan vége lesz. Dánielt erre gazdagon megjutalmazták, főemberré tették, az edényeket pedig visszavitték. Még azon az éjszakán megölték Baltazárt és a méd (perzsa) Dárius / I. Dareiosz király (történeti hűség szerint valójában II. Kurus / Kürosz) veszi át az uralmat Kr. e. 539-ben. A drámabeli Dárius becsülte Dánielt, meghagyta tisztségében, de a rosszindulatú udvaroncok és tanácsosok irigységből bevádolták, továbbá kitalálták, hogy Dárius hozzon olyan törvényt, miszerint ő isten, ezért mindenkinek őt kell imádni. A törvényt kihirdették, de Dániel továbbra is az igaz Istent imádtá. Ennek következtében – a jóindulatú Dárius király akarata ellenére – az oroszlánok vermébe vetették a prófétát. Dániel imádságára az angyal Habakuk prófétát hajánál fogva Babilonba viszi aratóinak ebédjével együtt és úgy táplálja Dánielt. A király megtudta, hogy Dániel megmenekült az oroszlánok szájától, ezért kiszabadította a prófétát, és az áskálódókat dobatta a vadállatok elé, akik felfalták őket. Dánielt pedig újra főemberré tette, aki megjövendölte a Messiás születését. Dárius perzsa király tiszteletet parancsolt Dániel próféta Istenének.

A dráma, „opera” szerzője a tanuló ifjúság. Jól gördülő, impozáns verstípusaik és ugyanolyan módon áradó dallamaik mutatják, hogyan csiszolták ki gondosan a legapróbb részeket is. Jellegzetes részei a *conductus*ok: az egyes szereplőket bevezető, kivezető, a jeleneteket elválasztó tételek, amelyek szerepkörükben az ókori drámák Kar-szerepéhez és a barokk iskoladrámák Chorus-tételeihez, a Bach-passiók koráljaihoz hasonlítanak. A drámai anyag különösen gazdag dallamkészletével emelkedik ki kortársai közül, egyes kutatók egyenesen a középkori opera megmutatkozásáról beszélnek. A dráma tekintetbe veszi az egyes darabok funkcióját zenei műfajok szempontjából: kimondott recitativók váltakoznak emeltebb dallamú himnuszokon strófákkal, majd melizmásabb (hajlításokban gazdagabb) lírai jellegű számokkal. A tömeges vonulások kíséretei (*conductus*ai) a drámai helyzethez illően hol harsányak, hol visszafogottak, hol táncos lejtésűek.

Dániel a Messiás egyik ószövetségi előképe és megjövendölője; jövendölésének beteljesedése miatt e darabot karácsonykor mutatták be. Ezért a *Ludus Danielis* a karácsonyi (december 25.) főmise kezdőénekével, azaz introitusával (*Puer natus est nobis – Gyermek született nekünk*, lásd: ÉE 517; DU 25/c) zárul. A templom liturgikus terében megszólaló sokszereplős, hangszeres színdarab nem téveszti szem elől liturgikus kötöttségét és aktualitását, ugyanis a prófétai ludus fő témája végig

Krisztus születése; lásd: a bevezető kórus nem Baltazárról szól, hanem a próféta szerepét tekinti át; a Dánielt Dárius elé vezető conductus is teljes egészében a karácsonyról szól; Dánielnek a Messiásról szóló zárójövendőlése pedig zeneileg messze fölötte áll az első rész írásmegfejtésének. Dániel könyvét az ószövetségi prófétai jövendőlések utolsó nagy láncszemének tartották, ezért énekelték karácsony ünnepén.

Hallható a Schola Hungarica *Ludus Danielis* című lemezén, vezényel: Szendrei Janka, karigazgató: Dobszay László, SLPD 12457, Hungaroton, Budapest, 1983:

<https://www.youtube.com/watch?v=DwW9qhosqU> és
<https://www.youtube.com/watch?v=75djhmCn7es> és
<https://www.youtube.com/watch?v=j-8CsxsUF4w> és
<https://www.youtube.com/watch?v=CYYdsgMOZ18>.

A barokk kori magyarországi iskolai színpadon gyakran jelent meg a Baltazar-témakör. Közülük legismertebb és napjainkban is előadható az ismeretlen szerző *Boldizsár, Kaldea királya* című bibliai játéka. A darabot jezsuita diákok előadásában az egri (1761) és a székesfehérvári (1766) közöség látta. A Keserves Játékként aposztrofált színdarab központi eleme Boldizsár (Baltazar) király lakomája, a falra író kéz, a király bukása és Cyrus perzsa király győzelme. Dániel és az oroszánok történetét előadás nem mutatta be. Ottanes és Gobria pártus vezérek fortélyoskodásai a szerző leleményei. (Kiadta: *Jezsuita iskoladrámák*, RMDE XVIII. sz. 4/2, 1995, 255–351; letölthető:

<https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/r%C3%A9gi-magyar-dr%C3%A1mai-eml%C3%A9kek-xviii.-sz.-iv/>

D) Ordo Rachelis

A betlehemi gyermekgyilkosságról (Mt 2,16–18) szóló darab: Heródes király féltékeny volt a gyermek Jézus Krisztusra, ezért Betlehemben megöletett minden két esztendőnél kisebb fiúcssecsemőt. Az egyház Aprószentek napján, december 28-án ünnepli az ártatlan kisdedeket. A betlehemi eseményekben Jeremiás próféta jövendőlésének beteljesülését látta Szent Máté evangélista: „Kiáltás hangzik Rámában: Ráchel siratja fiait.” Az észak-franciaországi Laon hagyományában az Ordo Rachelis az Officium Stellae (vízkereszti játék, lásd alább!) alkotórésze. Kötődhetett Aprószentek ünnepéhez is.

E) Tractus Stellae ~ Officium Stellae ~ Csillagjáték (Háromkirály-játék)

A vízkereszi (január 6.) liturgikus dráma. Cselekménye: a napkeleti Bölcsék, népi elnevezéssel Háromkirályok, a középkori hagyomány szerinti nevükkel: Gáspár, Menyhért és Boldizsár az égen feltűnt új csillag nyomán Jézus Krisztus keresésére indultak. Jeruzsálemben Heródes királynál érdeklődtek az újszülött Király után, ahonnan az írástudók Betlehembe irányították őket. Az új csillagot követve a bölcsék megtalálták Jézus Krisztust és őt imádvá átadták ajándékaikat, az aranyat, a tömjént és a mirhát. A jelenet forrása: Máté-evangélium 2,1–12. Magyarországon a HARTVIK (CHARTUITIUS) győri püspök *Agenda Pontificalis*² szertartáskönyvének lapjain (XI. sz. vége) már olvasható a Tractus Stellae. Eredetileg a vízkereszi virrasztó zsolozsmában (matutinumban) a Te Deum előtt adták elő az ünnep tartalmát bemutató 10 perces liturgikus betoldásként.

A vízkereszi liturgikus dráma XII–XIII. századi német elnevezései: Dreikönigsspiel (Háromkirály-játék), Magierspiel (Bölcsék játéka), Sternenspiel (Csillagjáték), Herodesspiel (Heródes-játék).

Hangzó kiadása latinul Fleury, Rouen és Worchester immár vonalrendszerrel jelölt XIII. századi kódexeiből a magyarországi Hartvik-legenda tömör szerkezete szerint kiválasztott tételekkel: Schola Hungarica *Vízkereszt*-lemez, vezényel: Dobszay László és Szendrei Janka, SLPD/HCD 12559, Hungaroton, Budapest, 1985: <https://www.youtube.com/watch?v=TDDESvXekOE>

Nyomatott kiadása latinul Földváry Miklós István és magyarul Balogh P. Piusz O.Praem. munkájaként:

- *A karácsonyi ünnepkör színjátékai Magyarországon (11–18. század)*, 2017, 55–74.

A vízkereszi Csillagjáték magyar fordítását a *Liturgikus játékok* (Szerk. BALOGH P. Piusz O.Praem., BUBNÓ Tamás, CSONKA Szabina Babett, KOCSIS Csaba, MEZEI János. Premontrei Szent Norbert Egyházzenei Szakgimnázium, Gödöllő, 2016) című kiadvány 26–30. oldaláról az alábbiakban közöljük; köszönjük a szerkesztők engedélyét!

---

² A *Hartvik-agenda (Chartvirgus-pontifikále)* egy XI. század végi főpapi szertartáskönyv, a középkor központi magyar liturgiaváltozata, az un. esztergomi úzus kialakulásának és archaikus korszakának legfontosabb tanúja. Bővebben: FÖLDVÁRY Miklós István: *Egy úzus születése. A Chartvirgus-pontifikále és a magyarországi liturgia megalkotása a XI. században, I.* Argumentum Kiadó–ELTE BTK Vallástudományi Központ Liturgiatornéti Kutatócsoport, Budapest, 2017; SZENDREI Janka: *A „Mos Patriae” kialakulása 1341 előtti hangjegyes forrásaink tükrében.* Balassi Kiadó, Budapest, 2005, 72–77.

CSILLAG-JÁTÉK

MÁGUSOK
HERÓDES
ÍRÁSTUDÓK
BÁBÁK
ANGYAL
KÓRUS
CSILLAGHÚZÓ/VIVŐ (néma szerep)

A játéktéren (akár templomban, akár más helyen) jobbra van Jeruzsálem: Heródes király, mögötte az írástudók, balra pedig Betlehem: egy emelvényen egy kép Máriával és a kis Jézussal, körülötte és mellette a bábák állnak.

A mágusok és Heródes palástban (Heródes esetleg koronával a fején), a többi szereplő alkalmas liturgikus öltözetben állnak, a mágusok kezében adományok vannak (arany: nagyobb díszes doboz; tömjén: tömjénező, tömjéntartó vagy kisebb doboz; mirrha: kisebb vagy nagyobb cserépedény).

A három mágus a játéktér előtt elkülönülve jobbra, balra és középen állnak. Egy kézben vihető, tartóra helyezett csillag a csillagbordozóval a középen álló mágus előtt várja indulását. A mágusok éneke elkezdődik, egymás után intonálva a kezdetet, majd együtt folytatják („mely királyi kísédet”). „Induljunk tehát”-tól a csillag vezetésével közösen elindulnak Jeruzsálem felé.

1 – MÁGUSOK

ELSŐ MÁGUS

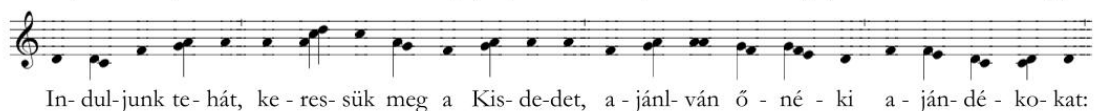
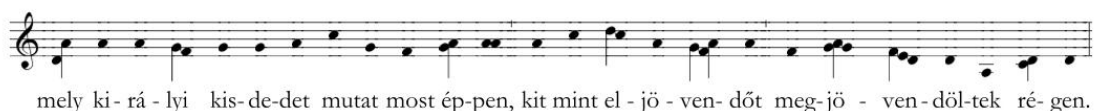
MÁSODIK MÁGUS

HARMADIK MÁGUS

A HÁROM MÁGUS EGYÜTT

A mágusok megérkeznek, utolsó szavaiknál kissé felemelve adományait, majd elindul a párbeszéd Heródes és a mágusok között.

2 – HERÓDES

A Ki - rályt, kit ke - res - tek, mi - lyen jel ál - tal is - mer - té - tek fel?

3 – MÁGUSOK

Őt, az Új - szü - löt - tet fel - is - mertük Nap - ke - le - ten, csil - lag jel - zi ezt.

4 – HERÓDES

Ha őt ki - rály - nak vall - já - tok, nekünk mondjátok!

5 – MÁGUSOK

Őt, a ki - rá - lyi Kis - de - det sok tit - kos a - ján - dé - kokkal, tá - vol - ból ér - kez - vén mély sé - ges

a - lá - zat - tal, hárm as Is - tent, megtisz - tel - jük há - mas a - ján - dé - kok - kal.

Heródes az írástudók felé fordul:

6 – HERÓDES

Ó, ti, bölcs ek, kér - dé - sem - re fe - lel - je - tek, va - la - mit e gyermek - ről lát - tok - e ír - va

a könyvteker csből?

Az írástudók könyveikben, irataik között keresgélnek, majd együtt mondják:

7 – ÍRÁSTUDÓK

Azt lát - juk, mi u - runk, a pró - fé - ták - nak könyvében: szü - le - tik Krisztus Bet - le - hemnek ő - lé - ben,

Dá - vid vá - ro - sá - ban, és a pró - fé - ta így jö - vendöl:

Mindenki énekel:

8 – KÓRUS

Bet - le - hem, nem vagy a leg - ki - sebb Jú - da nagy - ja - i kö - zül, mert te - be - lő - led jó ki a
ve - zér, ki kor - má - nyoz - za né - pe - met, Iz - rá - elt, mert ő lesz az, ki üd - vö - zí - ti az én
né - pe - met az ő bú - ne - ik - ből.

9 – HERÓDES

Men - je - tek, s a gyermekről kér - de - zős - köd - vén hírt szerez - ze - tek, s megta - lál - ván jer - tek visz - sza
hozzám, és je - lent - sé - tek, el - megyek hozzá én is i - mád - ni őt.

A csillagbördöző Betlehem felé (jobbról balra) viszi a csillagot, miközben a mágusok is elindulnak Betlehem felé, egymás után énekelve, és menet közben rámutatva a csillagra, majd együtt befejezve:

10 – MÁGUSOK

ELSŐ MÁGUS

Í - me, a csil - lag!

MÁSODIK MÁGUS

Í - me, a csil - lag!

HARMADIK MÁGUS

Í - me, a csil - lag!

A HÁROM MÁGUS EGYÜTT

Mely Napke - le - ten vir - rad, most ismét ra - gyogva e - lőttünk ha - lad.

A mágusok megérkeznek a bábák elé, akik így szólnak:

11 – BÁBÁK

Kik e - zek, kik a csil - lag ál - tal i - de - ér - ke - z - vén cso - da - dol - go - kat hoz - nak?

12 – MÁGUSOK

Mi vagyunk, a-ki-ket lát-tok, Tarzisz, A-rá-bi-a és Sá-ba-ki-rá-lya-i, a-do-má-nyokat hozván
 új-szü-lött Krisztus-nak, az Úr Ki-rály-nak, kit csil-lag ál-tal ve-zet-ve el-jöttünk i-mád-ni.

A bábák a tartóra behelyezett képre mutatnak:

13 – BÁBÁK

Í-me, itt a gyermek, kit ke-res-tek, si-es-se-tek hát most és i-mád-já-tok, mert hiszen ő az:
 a vi-lág-nak vált-sá-ga!

A mágusok egymás után meghajolva énekelnek, majd egymás után térdet hajtvá adják át az adományokat, letéve azokat a kép elé.

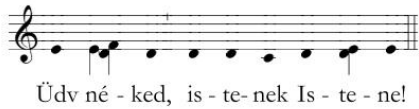
14 – MÁGUSOK

ELSŐ MÁGUS

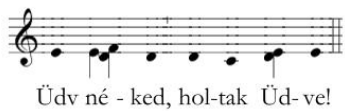
Üdv né - ked, e-gek Ve-zé - re!

MÁSODIK MÁGUS

Üdv né - ked, is - te - nek Is - te - ne!

HARMADIK MÁGUS

Üdv né - ked, hol-tak Üd-ve!

ELSŐ MÁGUS

Fogadd az a - ra-nyat, Ve-zér, ki-rá-lyok je - lét!

MÁSODIK MÁGUS

Fogadd a tömjént, i-gaz Is - ten- ség!

HARMADIK MÁGUS

Fogadd a mirhát, te-me-tés bal-zsa-mát!

Az angyal egy elkülönült, magasabb helyről énekl:

15 – ANGYAL

Be-tel-tek minde-nek, a-mit a pró-fé-ták ír-tak. Menje-tek, és más ú-ton tér-je-tek visz-sza,

nehogy ti is a bosszú-ál-ló csat-ló-sa-i le-gye-tek!

Mindenki énekel:

16 – KÓRUS

Ó, e-gek Ki-rá-lya, ki-nek i-lyen en-ge-del-mes-ség-gel szol-gál-nak!

Is-tál-ló-ba té-te-tik, ki vi-lá-got ösz-sze-tart, ki-csiny já-szol-ban

fek-szik, és a fel-hők-ben mennydö-rög.

Amennyiben az utolsó tétel megtanulása nehézséget okozna, értékesebb vízkereszt-i énekeink valamelyikét javasoljuk előadásra (pl. *Az isteni Gyermeket, Ó, mily fényes ez a csillag* vagy *Fényességes ez a mai nap*).

Az is-te-ni Gyermeket, ki ma ki-je-len-te-tett

a három szent bölcs e-lőtt, i-mád-juk és áld-juk őt.

R) Szép jel és szép csil-lag, szép napunk tá-madt,

szép na-punk tá-madt.

F) *Quem quaeritis*-játék ~ *Officium sepulchri* ~ *Ludus paschalis* ~ Húsvéti játék

A húsvéti liturgikus dráma. Ideje a szertartásban: a húsvéti matutinum (virrasztó zsolozsma) 3. rezponzóriumának függeléke. Helyszíne: a templomi szentsírnál (Jézus sírjánál, ahová a keresztet helyezték nagypénteken). Elterjedési területe Nyugat-és Közép-Európa. Cselekménye: az asszonyok, a középkori eredetű hagyomány szerint a Három Mária, azaz Mária Magdolna, Mária Szalome és Mária, Jakab anyja (vö. Márk 16,1–8) húsvétvasárnap hajnalán Jézus Krisztus sírjához mentek és keresték a nagypénteken keresztre feszítettet, de a sírnál angyal fogadta őket Mesterük feltámadásának hírével; a jelenet újszövetségi forrása: Máté 28,1–7. A *Quem quaeritis*-játék egy következő „jelenetben” azt is feldolgozza, hogy a feltámadt Krisztus megjelent Mária Magdolnának (vö. Márk 16,9–11). Az angyal kérdéséből származik e gregorián dallamon énekelt, 4–5 perces liturgikus dráma és később a népszokás elnevezése: *quem quaeritis?*, azaz *kit kerestek?*

A húsvéti játék (*Ludus paschalis*) forrásai a középkori Magyarországról:

1. *Hartvik-agenda (Chartvirgus-ponifikále)*, Esztergom (?), XI. század vége.
2. *Codex Albensis*, Székesfehérvár (erdélyi Gyulafehérvár?), XII. század; őrzési helye: Universitätsbibliothek, Graz. [A *Codex Albensis* a legrégebb teljes magyarországi, sőt, az egyik legrégebb középeurópai énekeskönyv; ebben található a legősibb liturgikus Szent István-énekek.]
3. *Pray-kódex*, 1190-es évek [Ebben a kódexben található a legkorábbi egybefüggő magyar nyelvemlék, a *Halotti Beszéd*.]
4. *Futaki Ferenc Graduáléja*, Dél-Magyarország, 1463.

Szövegének és dallamának pontos megfelelője vagy közeli variánsa jelenleg nem ismert, néhány zenei motívuma a helmstedti kódex húsvéti játékával rokonítható.

Latin eredetijét kiadta: CGH 1. 1981, 2012². = SZENDREI Janka–DOBSZAY László–RAJECZKY Benjamin: *Magyar Gregoriánum. Cantus Gregorianus ex Hungaria*. Editio Musica, Budapest, 1981. (2. kiadás Meszéna Beáta kottagrafikáival: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2012, nr. 42; KOVÁCS Andrea: *Graduale Francisci de Futhak, 1463. Átírás*. Topkapi Sarayi Muzesi – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Istanbul–Budapest, 2019, 127–128. (Musica Sacra Hungarica 4/2.); elemzése: KOVÁCS Andrea: *Graduale Francisci de Futhak, 1463. Monográfia*. Topkapi Sarayi Muzesi – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Istanbul–Budapest, 2019, 307–308. (Musica Sacra Hungarica 4/1.)

Hangzó kiadása latinul: Schola Hungarica *Magyar Gregoriánum IV. Húsvét* lemeze, vezényel: Dobszay László és Szendrei Janka, SLPX 12050, Hungaroton, Budapest, 1980: https://www.youtube.com/watch?v=wMx8v4Cn_f0

Angliai előadás: <https://www.youtube.com/watch?v=fJmSaIBk1TI>

A dél-itáliai beneventán liturgikus hagyomány húsvéti játéka a Schola Hungarica *Beneventan chants – Beneventán liturgikus énekek* című lemezén hallható, vezényel: Szendrei Janka és Dobszay László, SLPD/HCD 31168, Hungaroton, Budapest, 1990, track 12. Vö. <https://www.pinterest.ca/pin/434104851573908866/>

A húsvéti liturgikus játék újkori hazai forrása (Ecseg, 1680-as évek):

- Kiadta: *A karácsonyi ünnepkör színjátékai Magyarországon (11–18. század)*, 2017, 347–348; a teljes ecsegi színdarab: 337–350.

Liptay István plébános a nógrádi Ecseg községben írta meg magyar nyelven 1684 és 1690 között a helybéli Szent Kereszt Konfraternitás (testvérület, azaz világiakat tömörítő vallásos társulat) számára a *Rithmi pro Epiphania Domini in processione* című karácsonyi játékot. A 4 jelenetből álló színdarab a betlehemi szálláskeresést, a pásztorok mókázását, az angyal megjelenését és a pásztorok hódolatát, majd pedig a Háromkirályok imádatát mutatta be vízkereszt ünnepén, január 6-án körmenet vagy vonulás (in processione) keretében, őrizve a liturgikus, szövegét tekintve immár paraliturgikus jelleget. A karácsonyi játékot tartalmazó kéziratos a füzet 17. lapján egy magyar nyelvű *Quem queritis? (Kit kerestek?)* kezdetű feltámadási játék olvasható. Az alábbi szöveg a húsvéti játék, a középkori *Ludus Paschalis* legkésőbbi magyarországi előfordulása olyan formán, hogy a szövege egyezik a középkori liturgikus dráma textusával és cselekmény is van benne. Liptay István a betlehemes játékot nem fejezte be, a húsvéti játékot pedig éppen hogy elkezdte az alábbiak szerint:

[ANGYAL] Mit kerestek ide gyűlt <kereszt> aitasos keresztyének? <Mit kerestek

talám a megh feszült Jesust? Ebben a koporsóban tetetett. Uratoknak meg holt szent testét vol tetemét keresitek?> Fel tamadott, nincz itt, imé a hely a hova tették őtet, fel találjátok, lássátok!

Fel támadott, nicz itt. De ne felljetek!

Illj idéjén io hajnalban mit kerestek? <Kit> talám a megh feszült Jesust? Ebbe a koporsoba tetetett Uratoknak meg holt szent testét <keresitek>, a kit harmad naptul foghva itt látogattatok, keresitek?

Csíksomlyói misztériumjáték (1772) és a *Makula nélkül való tükör* (1712) alapján készített húsvéti játékot lásd: Seplasia 2. jegyzet, IV/2. fejezet.

A népi Jézus-keresés (Krisztus-keresés) a középkori liturgikus *Quem quaeritis*-drámának elnépiesedett, kései formája. Húsvétvasárnap hajnalán tartják, 3–4 órakor vagy legkésőbb fél 5-kor kezdődik. A Jézuskeresés paraliturgikus, azaz a templom mellett kinőtt, abból forrászó szertartás, amely az adott település határában tartott hosszú körmenetet jelenti. A résztvevők az előénekes vezetésével diktálva népénekeket énekelnek és rózsafüzért³ imádkoznak, közben felkeresik a templomot, az útszéli kereszteket és a temetőt, ahol a húsvéti napfelkelte órájában megvizik szeretteiknek a feltámadás örömhírét. A Jézuskeresés szokása a rábaközi (tóközi) Kunsziget (Győr vm.) megszakítás nélkül élő hagyományából hallható:

http://kunsziget.hu/pages/show/79/jezuskereses_enekekkel)

és a palóc Dejtár (Nógrád m.) közösségében ma is élő hagyomány.

A diktáló énekmodról lásd részletesen a Seplasia 4. jegyzet VII/2. fejezetét!

A húsvéti játék eredeti gregorián dallamát magyar szöveggel a *Liturgikus játékok* (Szerk. BALOGH P. Piusz O.Praem., BUBNÓ Tamás, CSONKA Szabina Babett, KOCSIS Csaba, MEZEI János. Premontrei Szent Norbert Egyházzenei Szakgimnázium, Gödöllő, 2016) című kiadvány 44–46. oldaláról az alábbiakban közöljük; köszönjük a szerkesztők engedélyét!

---

³ Rózsafüzér, más néven olvasó: legtöbbször Szűz Mária tiszteletére mondott imádságforma. Történetéről és alkalmazási formáiról bővebben: BARNA Gábor: *Az Élő Rózsafüzér társulata. Imádság és imaközösség a 19–21. századi vallási kultúrában*. Szent István Társulat, Budapest, 2011.

HÚSVÉTI MISZTÉRIUMJÁTÉK

(díszesebb dallamon)

HÁROM ASSZONY (MÁRIA MAGDOLNA; MÁRIA, JAKAB ANYJA; SZALÓME)

ANGYALOK

JÉZUS

TANÍTVÁNYOK

KÓRUS

Responsorium (Antiphonale Strigoniense, Knauz 2)

Kórus:

Midőn elmúlt a szom - bat, Má - ri - a Mag - da - lé - na és Má - ri - a, Ja - kab any - ja
és Sza - ló - me fű - sze - re - ket vá - szá - rol - tak, * hogy el - men - vén megken - jék Jé - zust.

Szólisták:

** Al - le - lu - ja, al - le - lu - ja. V. És ko - rán reg - gel, egy nappal szomb - at u - tán

Kórus:

Szólisták:

a sír - bolt - hoz men - tek, mi - dőn a nap már fel - kelt. * Hogy el - men - vén... Di - cső - ség

Kórus:

az A - tyá - nak és a Fi - ú - nak és a Szent - lé - lek - nek. ** Al - le - lu - ja...

1 – HÁROM ASSZONY

Ki hen - ge - rí - ti el né - künk az aj - tó - ból a kö - vet, a - mely a szent sírt el - fő - di

e - lő - lünk?

2 – ANGALOK

Kit ke - res - tek, ó, ti, fé - lénk asszony - né - pek sír - rán - kozva, e sír - ban?

3 – ASSZONYOK

Jé - zust, a Ná - zá - re - tit, a meg - fe - szí - tet - tet ke - res - sük.

4 – ANGYALOK

Nincs már itt, fel-tá-madt, e-lőt-te-tek megy Ga-li-le-á-ba, meg-lát-já-tok majd ott őt,
a-mint meg-mon-dot-ta.

5 – KÉT ASSZONY (A TANÍTVÁNYOKHOZ)

A sír-bolt-hoz si-rán-koz-va mentünk, ö-römmel lát-tuk ott az Úrnak an-gya-lát, ki azt
mondta, hogy fel-tá-madt már Jé-zus.

6 – JÉZUS

Asszony, mi-ért sírsz? Kít ke-re-sel, Má-ri-a?

7 – MÁRIA MAGDOLNA

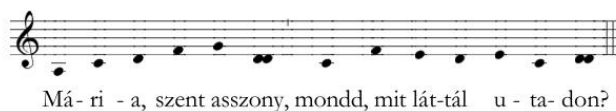
Ó, Mes-ter!

8 – JÉZUS

Ne é-rints en-gem! Menj el, és mondd test-vé-re-im-nek: föl-megyek az én A-tyámhoz
és a ti A-tyá-tok-hoz.

9 – TANÍTVÁNYOK

Má-ri-a, szent asszony, mondd, mit lát-tál u-ta-don?

10 – MÁRIA MAGDOLNA

Az é-lő Krisztusnak sír-ját, s a Föl-keltnek láttam gló-ri-á-ját. An-gya-li-ta-nú-kat, szemfedőt

és gyol-cso-kat. Fel-támadt reményem, Krisztus, Ga-li-le-á-ba e-lé-tek in-dult.

A játék befejezéseként elhangozhat a *Te Deum*, vagy közismert húsvéti népénekünk: *Krisztus feltámadta*, vagy a húsvéti nagymise introitusa: *Feltámadtam...*

11 – KÓRUS

Fel-tá-madt a sír-ból az Úr, ki ér-tünk a ke-resztfán függött, al-le-lu-ja.

Is-ten, Té-ged, di-csé-rünk... (51. old.)

Vagy:

...Ga-li-le-á-ba e-lé-tek in-dult.

11 – KÓRUS

Krisz-tus fel-tá-ma-da mind ő nagy kín-já-ból.

E-zen mi is ö-rül-jünk, Krisztus le-gyen re-ményünk,

kír-je-lej - szon!

Vagy:

...Ga-li-le-á-ba e-lé-tek in-dult.

11 – KÓRUS

Fel-tá-mad-tam, és újból ve-led va-gyok, al-le-lu-ja. Re-ám tet-ted a ke-ze-det, al-le-lu-ja,

al-le-lu-ja.

A húsvéti játék egyszerűbb dallamon (Éneklő Egyház 842;

<http://nepenektar.hu/idoszak/husvet/liturgia/52/other/670/husveti-miszteriumjatek-ludus-pachalis>

A három kenetvivő asszony megszemélyesítője (liturgikus ruhában, hátukon vé-lummal, mellyel kezüket mintegy edényt vive betakarják) közeledik a szentsírhoz. Ott két angyal (két férfi, dalmatikában) fogadja őket.

Asszonyok: Ki fog - ja elhengergetni az ajtó -ból a kö -vet, mely a
szent sírt el - fö - di e - lő -lünk? *Angyal:* Kit kerestek a sírban,
ó Krisz -tus - tisz - te - lők? *Asszonyok:* A Názáreti Jé -zust, a megfeszí -
tet -tet ke - res -sük, ó, ti menny -la -kók! *Angyal:* Nin - csen itt,
föl - tá - madt, a - mint e - lő - re meg - mon - dot - ta.

Rámutatnak az üres sírra és a gyolcsokra:

Jöj - je - tek és lássátok a helyet, hol az Úr nyugo - dott
a sír - ban. Men - je - tek és jelentsétek, hogy fel - tá - madt,
al - le - lu - ja, al - le - lu - ja.

Az asszonyok közül kettő a tanítványokhoz (nép, kórus) megy a feltámadás hírével.

A sírhoz mentünk sirán - koz - va, angyalt láttunk örvendezve,

ki azt mond - ta né - künk, hogy föl - tá - madt Jé - zus.

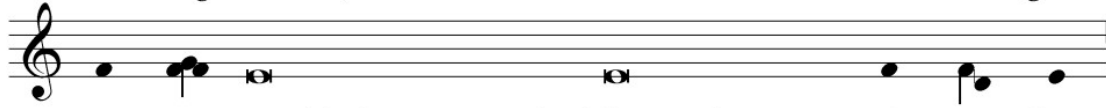
A harmadik, Mária Magdolna a sírnál marad, s keresi az Urat. Krisztus megszemé-lyesítője (pluviáléban) megszólítja, majd az apostolokhoz küldi őt üzenetével.

A Mester: Mi - ért sírsz, ó asz - szony? Kit keresel, Má - ri - a?

Mária Magdolna: Ó, Mes - ter! *A Mester:* Ne é - rints en - gem!

Menj, és mondd el enyéimnek: felmegyek az én A - tyám - hoz

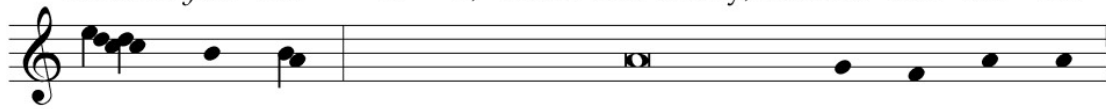

és a ti A - tyá - tok - hoz.

Magdolna megviszi a hírt, az apostolok pedig meghirdetik: Krisztus feltámad a mind ő nagy kínjából! A nép, az egész világ átveszi az örömeiket. Asszonyok a tanítványokhoz:

Tanítványok: Má - ri - a, szent asz - szony, mondd mit lát - tál

u - ta - don? *Mária Magdolna:* Az élő Krisz - tus - nak sír - ját,

s a fölkenetek láttam gló - ri - á - ját. *Tanítványok:* Má - ri - a...

Mária Magdolna: An - gya - li ta - nú - kat, szemfedőt és gyol - cso - kat.

Tanítványok: Má - ri - a... *Mária Magdolna:* Föltámadt re - ményem,

Krisz - tus, Ga - li - le - á - ba e - lé - tek in - dult.

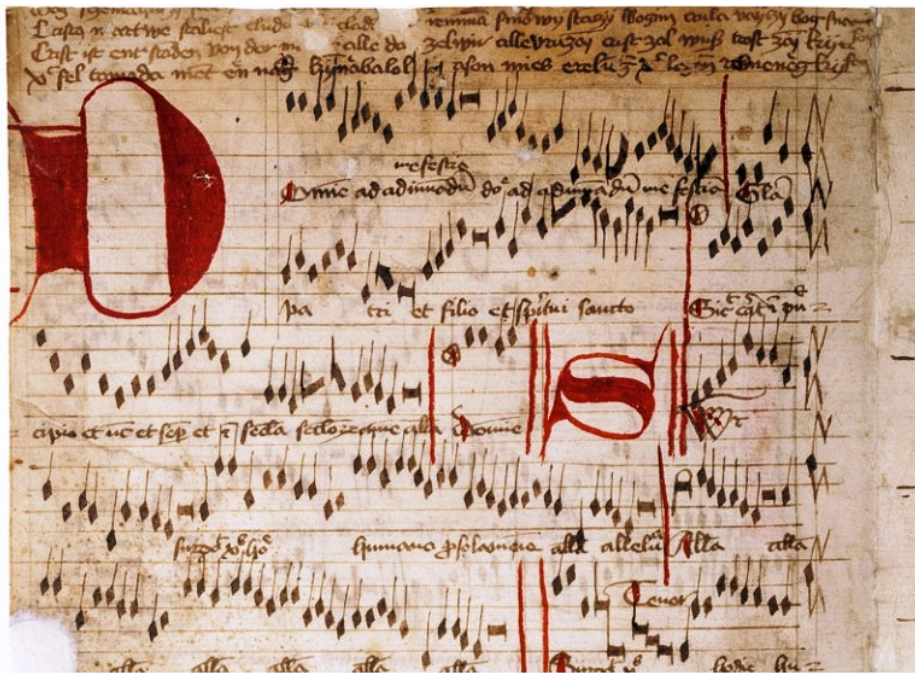

Tanítóányok: Krisz - tus fel - tá - ma - da mind ő nagy kín - já - ból.

E - zen mi is ö - rül - jünk, Krisz - tus le - gyen re - mé - nyünk,

kir - je - lej - szon. H.: Krisz - tus fel - tá - ma - da...

Az iménti, *Krisztus feltámadása...* kezdetű ének a legősibb magyarországi népének, amelynek szövege egy nyelvemléken, a *Zsigmond-kori töredék* (Szepesség, 1437–1440) lapján olvasható; a kép és az átírás forrása: <http://nyelvemlekek.oszk.hu/tud/nyelvemlekek>

Bog sezemahuczy s...

Cristo [z] martwe staliest cludu (przÿ)clad(u) [dal]
iemmâ smo^awÿ[ch] staczÿ sbogi [e]m crula vaÿczÿ
ÿ bog fنامي

Crist ist ent stâden von der m[arter] alle da zolwir
allevraižeÿ crist zol wnß trost zeÿ kÿri^{on}

X^c fel tamada mēt e n nag kÿn abalol a son mies erelûg
x^c legēn remenēg kÿ^{on}

G) Szent Miklós-játékok

Szent Miklós püspök görög földön élt és 350 táján hunyt el. A kisázsiai Myra (Kale, ma Demre, Törökország) püspökeként az igaz hit rendíthetetlen védője volt székhelyén és a 325-ben Nicea városában megtartott első egyetemes zsinaton. Ugyanakkor a jótékonyág és az ajándékozó lelkület szentje, adventben az üdvösség ajándékát hozó Üdvözítő Krisztus előhírnöke.

A keleti (bizánci, ortodox, más néven pravoszláv és a görög katolikus) egyház és annak dél-itáliai közvetítésével a nyugati középkor egyik legtiszteltebb szentje. A nyugati latin rítus területén a X. század óta tisztelik. Erekyeit Myrából 1087-ben szállították a dél-itáliai, Adria-parti Barium / Bari városába, amely szupraregionális vonzaskörzettel rendelkező zarándokhelyé, Szent Miklós tiszteletének központjává vált. Szent István király bolgár földről hozott Magyarországra Szent Miklós-ereklyét. Ünnepeinek liturgikus szövegei a hajótöröttek megsegítéséről (szekvencia), egy halott kiemeléséről és egy zsidó keresztény hitre téréséről szólnak. Ajándékozásai miatt az iskolás diákok védőszentje. Ezért a XIII. századtól a gyermekpüspök-ünnepet is december 6-ra tették át a régi Aprószentek-ünnepi, december 28-i terminusról. Miklós a patrónusa a gabonakereskedőknek, a pékeknek, a vászonszövőknek, borkereskedőknek, ügyvédeknek, patikusoknak, olajárosoknak, halászoknak és vízimolnároknak, hídépítőknek, raboknak, zarándokoknak, házasulandó lányoknak és céheknek. Európában a XI. századtól sűrűsödtek a Szent Miklós-templomok. Magyarországon a Szent László király által 1092-ben elnökölt szabolcsi nemzeti zsinat óta parancsolt ünnep a Miklós-nap; Mező András adatai szerint a középkori Magyar Királyság területén 395 településen működött temploma vagy kápolnája.

Szent Miklós életét a középkorban liturgikus játékok keretében mutatták be, ennek származéka a gyermekek közé jövő, őket vizsgáztató Szent Miklós-alak, azaz a jószágos Mikulás. A Miklós-játékok során a kíséretében érkező ördögfigura a szent legendájának arra a mozzanatára emlékeztet, amikor Miklós a Sátán támadásait és cseleit a híveitől több ízben is elhárította. A keleti (ortodox) egyház tropár-éneke így szól róla: „A hitnek szabálya, a béketúrásnak példaképe, az önmegtagadásnak tanítója gyanánt adott téged a maga nyájának az örök Igazság. Azért alázatossággal elnyerted a magasságot, szegénységeddel a gazdagságot. Miklós püspök atyánk! Kérd Krisztus Istent, hogy üdvözítse a mi lelkünket!” (Kiadta: *Éneklő Egyház* 884. oldal.)

Tiszteletéről bővebben: Bálint Sándor: *Ünnepi Kalendárium*, december 6:
<https://mek.oszk.hu/04600/04656/html/unnepiki0006/unnepiki0006.html>

Szent Miklósról szóló liturgikus drámák:

i. *Szent Miklós és a három leány (Ludus liturgicus de Puellis):*

Ez a történet a Mikulás napi ajándékozás alapja: a püspök szomszédságában lakó, igen elszegényedett apa a három lányát áruba akarta bocsátani, de Szent Miklós mindhárom lány számára éjszaka, titokban egy-egy arannyal teli zacskót dobott be az ablakon, amiből atyjuk tisztességesen férjhez tudta adni őket. A harmadik ajándékozás során az apa rátalált Miklósrá, aki figyelmeztette a szülőt: Istennek mondjon köszönetet és dicséretet, ne neki.

ii. *Szent Miklós és Getron fia (Ludus liturgicus de Filio Getron):*

A cselekmény lényege: Getronnak és Euphrosinának fiát, Adeodatust Szent Miklós szabadította ki Marmorinusnak, a szaracénok királyának kezéből. A liturgikus játék három helyszínen játszódik: a.) Marmorinus helye a fegyveres szolgálkkal; b.) Excoranda városa, ahol Getron és Euphrosina lakott fiával, Adeodatussal (e név jelentése: Isten adta); c.) Szent Miklós egyháza Excoranda városának keleti szélén. Részletes cselekmény: Getron és Euphrosina a diákok sokaságával elindul Szent Miklós egyházába, hogy megüljék a patrónus ünnepét. Marmorinus katonái ekkor elrabolják Adeodatust, a szülők pedig elmenekülnek. Marmorinus faggatja Adeodatust; ebből kiderül, hogy a szaracén király Apollóban hisz, az elrabolt fiú pedig Istenben. Közben Euphrosina visszatér a Szent Miklós-templomba, ahol jajgatva keresi fiát: miért nemzette őt atyja, miért mosdatta az anyja, miért szoptatta a dajkája? A Vigasztalók (Consolatrices) azt tanácsolják Euphrosinának, hogy kérje Szent Miklós égi közbenjárását gyermeke hazatéréseért. Getron is erre kéri az asszonyt: másnap december 6-a lesz és kérjék Miklós segítségét. Megteszik: Euphrosina égre emelet kezekkel fohászokodott Szent Miklós oltára előtt gyermekéért. Ezek után hazament, asztalára kenyeret és bort készített. Közben – a másik helyszínen – Marmorinus megéhezett, akinek a szolgálk ételt hoznak, Getron fiával pedig bort hozat. A fiú közben várja Szent Miklós ünnepét, hogy az egy éves fogsága véget érhessen. Ekkor valaki megjelenik Szent Miklós képében és egy serleget tesz le keverőedénnyel és a

fiúval együtt Excoranda kapuja elé. Egy polgár látta meg a gyermeket, és elmondta apjának, Getronnak a jó hírt. A darab zárásaként Getron, Euphrosina és gyermekük hálát ad Istennek a csodáért és Szent Miklósnak a közbenjárásért.

iii. Szent Miklós és a meglopott kereskedő (*Ludus liturgicus de Judaeo*):

Egy zsidó kereskedő a szobájában rejtve tartotta Szent Miklós képét és naponta tisztelte a maga módján. Elutazván Szent Miklósról bízta a házát és nyitva hagyta az ajtaját. Távollétében a tolvajok kirabolták. A zsidó hazatérve megfenyegeti Szent Miklós képét, hogyha nem szerzi vissza a vagyonát, akkor megostorozza, majd pedig elégeti az ikont. De Szent Miklós megjelent a tolvajok előtt, szigorúan megfeddte őket, és mindent visszaszerzett a kereskedőnek, mert Miklós parancsára a tolvajok mindent visszaszolgáltattak. Zárásként a zsidó Istent dicséri és köszönetet mond Szent Miklósnak.

Minhárom ludus hangzó kiadása magyar nyelvű kísérfüzettel: Schola Hungarica lemeze, *Plays of Saint Nicholas – Szent Miklós-játékok*, vezényel Dobszay László és Szendrei Janka, SLPD/HCD 12887-88, Hungaroton, Budapest, 1987: <https://www.youtube.com/watch?v=CDSO1Wp6Fu0>

A hallható 3 ludus forrása „Corbin megállapításai szerint egy Szent Miklóst és Lhomert különösen tisztelő kolostor szerzetese 1200 körül a közép-franciaországi Blois-ban állította össze azt a kéziratot, mely a St. Benoit sur Loire-i könyvtárból került Orléans-ba. A hangjegyes feljegyzések a Beauvais-i Kódexszel együtt a liturgikus játékok zenéjének nagyfontosságú forrásává avatják az Orléans 201. számú kéziratot, melynek egyik kiemelkedő értéke a Szent Miklós-játékok zenés közlése a szent ünnepi zsoltosmája és miséje keretében. A *Szent Miklós és Getron fia* liturgikus drámában a szereplők és dallamaik permutációja valóban az opera gyermekkorát idézné, hanem a himnusz műfajával rokon zárt strófákkal dolgozna.” (Rajeczky Benjamin ismertetése a Szent Miklós-játékok lemez SLPD/HCD 12887-88 borítóján)

A Szent Miklós-játékok közül a leghíresebb arrasi JEAN BODEL ófrancia költő ludusa (*Le Jeu de Saint Nicolas*), amely 1200 körül keletkezett.

Kiadta: Akárki. *Misztériumjátékok, mirákulumok, moralitások*. Válogatta: SZENCZI Miklós. Utószó: BENEDEK András. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. Letölthető: <https://naomiklein.de/110816-akarki>

A középkori liturgikus Szent Miklós-játékok kései, immár színpadi körülmények között bemutatott példája a Kézdivásárhely (Erdély, Háromszék vm.) melletti Kanta minorita gimnáziumában 1688-ban előadott, életrajzi témájú, latin nyelvű Szent Miklós-játék.

Kiadta: KILIÁN István: *Sanctus Nicolaus Episcopus seu liberalitas coronata: A magyarországi iskoladráma példája 1688-ból.* In: *Déri Múzeum Évkönyve 1973.* Debrecen, 1974, 375–446.

Letölthető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HAJB_DERI_1973/?pg=0&layout=s

II. EGYMÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ MŰFAJOK A KÖZÉPKORI LITURGIKUS JÁTÉK ÉS A BAROKK ISKOLADRÁMA KÖZÖTTI IDŐSZAKBÓL

A liturgikus játékból kiindult, elvilágiasodott, és fokozatosan a templom előtti térre, a XVI. századtól az iskolai színpadra került műfajok 1300 és 1780 között. Néhány műfaj megmaradt a szakrális térben. Egymással összefüggő, egymás motívumait kölcsönző, dramatikus vonásokat (párbeszédet) hordozó műfajokról van szó.

1. MISZTÉRIUMJÁTÉK

Kritikai és népszerűsítő szövegkiadások és elemzések:

- Középkori szövegek hazai kiadása: *Akárki. Misztériumjátékok, mirákulumok, moralitások.* Válogatta: SZENCZI Miklós. Utószó: BENEDEK András. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.
Letölthető: <https://naomiklein.de/110816-akarki>
- *A karácsonyi ünnepkör színjátékai Magyarországon (11–18. század).* A magyar, latin és német nyelvű forrásokat feltárta, sajtó alá rendezte és a bevezetést írta: KILIÁN István. A zenei vonatkozásokat feltárta és közreadja: KÖVÁRI Réka. A szlovák nyelvű forrásokat feltárta és közreadja: KOVÁCS Eszter. A kötetet szerkesztette, lektorálta és az előszót írta: MEDGYESY S. Norbert. Ráció Kiadó, Budapest, 2017.
- *„Nap, Hold és csillagok, velem zokogjatok!” Csíksomlyói passiójátékok a 18. századból.* Szerk. DEMETER Júlia. Utószó: PINTÉR Márta Zsuzsanna. A drámák latin nyelvű részeit és a rendezői utasításokat fordította: KILIÁN István. Argumentum Kiadó, Budapest, 2003.
- *Ferences iskoladrámák I. – Csíksomlyói passiójátékok, 1721–1741. (RMDE XVIII. század, 6/1.)* Szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna–DEMETER Júlia–KILIÁN István. Argumentum, Budapest, 2009.
- *Ferences iskoladrámák II. – Csíksomlyói passiójátékok, 1740–1750. (RMDE XVIII. század, 6/2.)* Szerk. DEMETER Júlia–PINTÉR Márta Zsuzsanna. S. a. r. DEMETER Júlia–KILIÁN István–MEDGYESY S. Norbert–PINTÉR Márta Zsuzsanna–KÖVÁRI Réka–MISKEI Antal. Balassi Kiadó, Budapest, 2021.
- *Ferences iskoladrámák III. – Csíksomlyói passiójátékok, 1751–1762. (RMDE XVIII. század, 6/3.)* Szerk. DEMETER Júlia–PINTÉR Márta Zsuzsanna. S. a. r. DEMETER Júlia–KILIÁN István–MEDGYESY S. Norbert–PINTÉR Márta Zsuzsanna–KÖVÁRI Réka–MISKEI Antal. Balassi Kiadó, Budapest, 2021.
- FÜLÖP Árpád: *Csíksomlyói nagypénteki misztériumok.* Budapest, 1897. Letölthető: https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Konyvek_465447_03/?query=F%C3%BCI%C3%B6p%20%C3%81rp%C3%A1d&pg=3&layout=s
- *Misztériumjátékok 1. (Színjátéka – Régi magyar iskolai színjátékok 2. CD-melléklettel.)* Sajtó alá rendezte, a könyvet és a CD-lemezt összeállította: MEDGYESY S. Norbert. Hangmérnök: NÉMETH István. Protea Kulturális Egyesület, Budapest, 2016.
Letölthető: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/>
- PINTÉR Márta Zsuzsanna: *A ferences iskolai színjátszás a XVIII. században.* Argumentum, Budapest, 1993.
- MEDGYESY S. Norbert: *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK – Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Piliscsaba–Budapest, 2009. (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria – Magyar Ferences Források 5. — PPKE BTK Művelődéstörténeti Műhely, Monográfiák 1.)
Letölthető: <https://edok.gyorkonyvtar.hu:443/hu/book/-/record/kkmk3007969>

A teremtéstől az utolsó ítéletig az egész üdvösségtörténetet bemutató, Jézus Krisztus életét (elsősorban születését és kereszthalálát) kihangsúlyozó, gyakran 2–3 napig tartó, 40–50 ezer sorból álló színi előadások a XIII–XV. század nyugat-európai városaiban. A német

terminológia *Mysterienspiel* vagy *Geistliches Spiel* (szó szerint: lelki játék). Az angolok *Miracle-play*, a franciák *Mystère de la passion* névvel illetik. A misztériumjáték magába foglalta a később önálló műfajként is létező előadásokat, a német terminológiát idézzük: a paradicsom- (Ádám-, Paradiesspiel), a pásztor- (Hirtenspiel), a Háromkirály- (Dreikönigsspiel), a gyertyaszentelő- (Lichtmess-spiel), a tíz szűz- (Zehnjungfrauenspiel), a passió- (Passionsspiel), a húsvéti (Osterspiel), az úrnapi (Fronleichnamsspiel), a Nagyboldogasszony- (Maria Himmelfahrtspiel) és az utolsóítélet-játék (Weltgerichtsspiel) tartalmát. (A karácsonyi ünnepkör jeleneteit egységesen Weihnachtsspiel névvel említi a német terminológia.) A misztériumdrámák színpadra állított Biblia Pauperumként, azaz a Szegények Bibliájaként,⁴ „élő falfreskóként” és megelevenített „gótikus üveglakként” szolgáltak: az anyanyelvű előadások segítségével az írástudatlan tömegek is megértették a Biblia történeteit és a keresztény tanítást. A XIII–XV. századi Nyugat-Európa városaiban legtöbbször a kézműves munkát végző céhek tagjaiból és laikusokból (világiakból) álló vallásos társulatok, testvérületek (konfraternitások, kongregációk) rendezték őket. A gregorián dallamon énekelt, fent említett liturgikus játékok cselekményét időben és térben kiterjesztve, jelentősen megtoldva immár nem a szakrális templomtérben, hanem a nagyvárosok piacterein és főutcáin adták elő a misztériumjátékokat. Gyakran guruló kocsikon, gördülő színpadokon jelenítették meg az üdvösségtörténet eseményeit az adott város (pl. Luzern, Bozen, Donaueschingen, Tirol települései, Bécs, Toledo, York, Chester, Wakefield) egyes pontjain. Világi elemek is bekerültek az egyes jelenetekbe. Más színes, képzőművészeti látványosság és körmenet is kapcsolódhatott hozzájuk. Spanyolországban *auto sacramentale* (szentséges cselekmény) névvel illették, az itáliai Firenzében *sacra rappresentazione* terminust alkalmazták e játékokra.

Rokon műfajnak tekinthető a LAUDA, illetve dramatikus (párbeszédés) lauda a késő középkori Itáliában, amelyet templomokban oratóriumszerűen énekeltek vagy a templom előtti téren megtartott flagelláns (önostorozó) körmeneteken zengedezték őket. E körbe tartoznak az itáliai ferences Jacopone da Todi (1230–1306) költeményei, közülük a leghíresebb: a *Stabat Mater dolorosa ~ Álla a keserves Anya* kezdetű szekvencia, amely a XVII. században népénekké vált Magyarországon is.

Magyarországon a legtöbb misztériumjátékot a ferences Csíksomlyó gimnáziumában mutatták be a XVIII. század folyamán, lásd az alábbi külön fejezetben!

⁴ **Biblia Pauperum–Szegények Bibliája:** a középkori templomokban és a kora újkori nyomtatványok és fametszetsorozatokat (Blockbuch) képein tanító célzattal képen ábrázolt ó- és újszövetségi történetek.

2. MORALITÁS

A moralitás önálló műfajként funkcionált, vagy ötvözték a misztériumjátékkal. A templomból kikerülve a világias és népi elemek, ezekkel együtt az ördögszerepek erősödtek. A moralitások erkölcsi tanulságot bemutató színdarabok, amelyekben allegorikus figurák, azaz emberi alakban fellépő fogalmak, szokások, tulajdonságok, foglalkozások lépnek színpadra, pl. Szépség, Erő, Gazdagság, Barátság, Részegség, Gyönyör, Bűnbánat, Lelkiismeret, Szeretet, Irgalmasság.

3. DRAMATIKUS PRÉDIKÁCIÓ

A XIV. századtól szokás volt, hogy a latin nyelven, a misén és a zsolozsmán kívül, de idő és helyszín tekintetében azokhoz kapcsolódva elhangzó prédikációban (sermoban), különösen a karácsonyi és a nagypénteki beszédekben szereplők is „fellépnek”, hiszen a prédikátor-narrátor mellett pl. Krisztus, Mária, Péter, Mária Magdolna, János apostol, az arkangyalok és a pásztorok *egyes szám első személyben* szólalnak meg. Mondanivalójuk a prózai szövegen belül, kiemelés és verses forma nélkül hangzik el. A prédikátor lényegében az elhangzottakat kommentálja és magyarázza.

Néhány példa:

TEMESVÁRI PELBÁRT obszerváns ferences (1435?–1504):

- *Stellarium Coronae benedictae Marie virginis in laudem eius pro singulis predicationibus elegantissime captatum*. Hagenau, 1498; benne: égi pör Krisztus megtestesüléséről *A Szentatyák kívánságáról és könyörgéséről Krisztus megtestesüléséért, históriás és áhitatos módon* címmel, 21 szereplővel, Buda, 1483; másolata: *Horváth-kódex* (1522, 1–103), *Tihanyi-kódex* (1530–1532, 196–292). Letölthető: RMDE I, 1960, 313–348.

<https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/r%C3%A9gi-magyar-dr%C3%A1mai-eml%C3%A9kek-i/>

- *Pomerium Sermonum de Beata Virgine*. Lugdunum, 1500 körül.

LASKAI OSVÁT obszerváns ferences (1450–1511) devóciós passiója:

- *Sermones dominicales Biga salutis intitulati*. Hagenau, 1498, benne: betániai jelenet (Krisztus és Mária búcsúzkodása a szenvedéstörténet kezdetén): *Modus devotissimus passionis Domini Nostri Jesu Christi*. XV. század vége; kiadta: RMDE I, 1960, 349–381. Letölthető:

<https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/r%C3%A9gi-magyar-dr%C3%A1mai-eml%C3%A9kek-i/>

GRITSCH, JOHANNES ferences:

- *Quadragesimale*. Nürnberg, 1483.

KELEMEN DIDÁK (1683–1744) minorita, nagypénteki 2. prédikációja (1729)

4. DEVÓCIÓS PASSIÓ

A dramatikus prédikációval rokonítható, a ferences passiómisztika késő középkori, a lángoló vallásosság (Imitatio Christi – Krisztus-utánzás) jegyeit magán viselő drámai műfaj. Sokszereplős szenvedéstörténeti előadást jelent számos, nem bibliai (apokrif) motívum bemutatásával. Cselekményében folyamatosan koncentrálnak Krisztus és édesanyja, Mária együtt-szenvedésére (compassiójára), szép *planctusok* (pl. Mária-siralmak) hangzottak el bennük. Virágkora: XV. század, legkésőbb a XVI. század eleje, hazai és magyar nyelvű példák: *Winkler-kódex*, 1506; *Nádor-kódex*, 1508; *Weszprémi-kódex* (XVI. század eleje); *Érsekújvári kódex* (1529–1531), kiadta RMDE I, 1960, 391–423; letölthető:

<https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/r%C3%A9gi-magyar-dr%C3%A1mai-eml%C3%A9kek-i/>

Az 1626-ban másolt, kaj-horvát nyelvű devóciós passió XV. századi jellegzetességeket őriz.

Kiadta: LUKÁCS István: *Dramatizirani kajkavski Marijin plač iz Erdelja 1626 – Dramatizált kaj-horvát Mária-siralom Erdélyből*. Slovenika, Budapest, 2000.

Liturgia és paraliturgia, dramatikus prédikáció és dramatikus népének találkozása:

5. KÁJONI JÁNOS: *Latin-magyar versgyűjtemény (Hymnarium, 1659–1677) anyanyelvű passió énekei*

- Szövegüket kiadta és elemzi: MEDGYESY S. Norbert: *A theatrum sacrum elemei a Kájoni-Hymnarium nagypénteki paraliturgikus tételeiben*. In: Magyar Egyházzene XXIV (2016–2020), 4. szám (2019/2020), 361–400. Letölthető: https://egyhazzene.hu/wp-content/uploads/2020/09/361-400_Medgyesy-S.-Norbert.pdf

Kájoni János erdélyi ferences egyházzenesz, orgonaépítő, műfordító 1040 oldalas kézirata, amelyben himnuszok, szekvenciák, zsolozsma-eredetű hórásénekek, Mária-antifónák, latin kanciók, kisebb részben magyar nyelvű népénekek, a *Comico-Tragædia* első kiadásának (Várad, 1646) ma már egyetlen fennmaradt szövege, továbbá a *Tintinnabulum*, valamint bibliarészlet-fordítások és világi költemények olvashatók.

Dramatikus, anyanyelvű, passió énekek a Kájoni-Hymnariumban:

- *Jaj, nagy kedven tartott szerelmes szülöttem...* Mária-siralom (12 vsz.);
- *O, draga szerelmünk, egyetlen örömünk...* dramatikus planctus (7 vsz.);

- „De Passione Domini” című, *O, nam ez volt amaz szomorusag napia...* kezdetű, verses passió (34 vsz.)
- „Ugyan Nagy Péntekre” című, *Regi peldazatok immaron be töltek...* kezdetű passió ének (22 vsz.).

Formájuk: strófákra osztott népénekek, melyekben – a dramatikus prédikációk módján – szereplőkre (Jézus, Mária, Mária Magdolna, narrátor) bontható párbeszédetek találhatók. Ezeket a narrátor–prédikátor versszakai vagy verssorai kötik össze, akik kemény szavakkal bűnbánattartásra intik azokat a hívőket, valójában nézőket, akik egyben az éneklői voltak ezeknek a XVII. századi költeményeknek.

Kájoni János *Hymnarium*ának latin változat nélkül, magyar nyelven papírra vetett nagypénteki népénekei bizonyítják: a népének is lehet elmélkedő, szemléltető, didaktikus és dramatikus, vagy éppen magukat az éneklő hívőket ostorozó jellegű. A népének is szolgálhat prédikatori és színjátékszerű feladatokat.

Ezeknek az énekeknek szerkezete, tartalma, stílusa, motívumrendszere, frazeológiája és célja egyértelműen a XVIII. századi csíksomlyói passiójátékok konkrét és helybeli előzményének, fő forrásának tekinthetők. Kájoni énekei közelebb állnak a késő középkori forrásvidékhez (dramatikus prédikáció, devóciós passió), mint a felvonásokra és jelenetekre osztott, sokszereplős, színpadon bemutatott, 50–130 évvel későbbi társaik. A Kájoni által írt vagy másolt énekek esetében egy jellegzetesen csíksomlyói, nagypénteki, paraliturgikus szokásra következtetünk. Jézus Krisztus szenvedéstörténetének dramatikus bemutatását (vagy legalább párbeszédés, szentsír körüli, minden bizonnyal körmenet keretén belül elhangzott éneklését) Csíksomlyó esetében 50–60 esztendővel előbbre tehetjük, mint az első passiójáték szövegének 1721-es dátuma.

6. DRAMATIKUS NÉPÉNEK

- Lásd bővebben a Seplasia 4. jegyzet III. és XI. fejezetében!

Az anyanyelvű, verses formájú, rímeket alkalmazó, a paraliturgiában (pl. körmenet, búcsújárás, litánia, keresztút-járás) élő, közép-európai népének virágkora a XVI–XVII. századra tehető, amit a XVIII. században az iskolamesterek kéziratos énekeskönyvei tovább örökítettek. A dramatikus népének: az ének (azaz vers) szövegén belül szólal meg az egyes szereplő *egy-egy szám első személyben*, vagy éppen *párbeszédben*. A dramatikus népénekek alkalmazásában kiemelkednek Székelyföld XVII. századi kéziratos énekeskönyvei, pl. *Petri András-*, *Czerey János-*, *Pálffy Márton-énekeskönyv*. Nyomtatott formában, KÁJONI JÁNOS

(1629–1687) csíksomlyói ferences egyházzenesz, orgonaépítő, gimnázium- és nyomdalapító szerkesztésében: *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676, 1719). Benne: verses passió.

7. CSÍKSOMLYÓI ISKOLADRÁMÁK, KÖZTÜK MISZTÉRIUMJÁTÉKOK, 1721–1785 KÖZÖTT
Bővebben lásd az alábbi fejezetet!

8. ARCHAIKUS NÉPI IMÁDSÁGOK ÉS LEGENDABALLADÁK

Bővebben lásd a Seplasia 4. jegyzet 8–35. oldalán!

A késő középkori misztériumjátékok származéka a nép körében, templomban nem imádkozták őket. Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015) néprajztudós gyűjtése (*Hegyet hágék, lőtőt lépék...*, Budapest, 1976, Pozsony, 1999, 2013; <https://mek.oszk.hu/05200/05255/html/>) alapján ismertek. A dramatikus, apokrif tartalmú legendaballadák közül kiemelkedik a nagyheti *Aranymiatyánk*, szereplői: Jézus, Mária, Narrátor, lásd alább.

9. MŰFAJKÖZI ÖSSZEFÜGGÉS évszázadokon át ívelve:

A kantai (Erdély, Kézdivásárhely külvárosa, Kézdiszék) minorita drámaíró gimnáziumi tanár, Bene Demeter így kezdi 55 szereplőből álló passiójátékát 1747–1751 között: „F. Demetrius Bene *praedicavi*”, azaz: „én, Bene Demeter *prédikáltam*”. Ebben a darabban egyetlen prózai sor sincsen, végig sokszereplős, versbe szedett misztériumjátékról van szó (felfedezte és kiadta: Kilián István, letölthető: <https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/minorita-iskoladr%C3%A1m%C3%A1k/>), szerzője mégis prédikációként határozza meg a műfaját. A misztériumjáték és a prédikáció eredendően szoros kapcsolatát Bene mondata illusztrálja a leghívebben: a vallásos iskolai színjáték is egyfajta prédikáció, egyértelműen tanító és magyarázó, szemléltető jellegű esemény volt, amelyhez – legegyszerűbb megoldásként – diákokat és színpadot alkalmaztak. Folklorizálódott változatai a dramatikus népelemek és az archaikus népi imádságok.

Farmati Anna irodalomtörténész szerint: „műfajok, szövegtípusok elkülönítésében vannak ugyan általánosnak mondható támpontjaink, de az irodalmi szövegek, egyáltalán az irodalmiság típusának meghatározása mindig korfüggő, legtöbbször lehetetlen stabil rendszert felépíteni. (...) A használati irodalom megnevezés még nem létezett, de a jelenség igen, és valamennyire tudatos is volt.” (FARMATI Anna: *Más régi ének. A XVII. századi katolikus népelekköltészet szövegtípusai és motívumrendszere*. Verbum, Kolozsvár, 2009, 53.)

A műfajközi összefüggés példája: az ARANYMIATYÁNK

A műfajközi összefüggés egyik legszemléletesebb példája az *Aranymiatyánk* legendaballada és annak eredete.

A legemberibb dolog, hogy ha a fiú tudja, hogy kereszthalált vállal, akkor előtte elbúcsúzik az édesanyjától. Az *Aranymiatyánk* című legendaballada Jézus Krisztusnak és Szűz Máriának utolsó találkozását énekli el Jézus szenvedése előtt. Ezt a találkozást a középkori hagyomány nagyszerda estére helyezi, az *Arany Miatyánk* pedig virágvasárnap előestéjére, azaz virágszombat délutánjára és összekapcsolja Jézus betániai vacsorájával, amit a Biblia is megörökít Máté (26,6–14), Márk (14,3–10) és János (11,1–45; 12,1–9) evangéliumában, a Jeruzsálembe való bevonulás és az utolsó vacsora közötti eseménysor részeként.

A megható szépségű költemény **eredete a középkorba, az 1300-as évekre nyúlik vissza**. A búcsúzási jelenet elsőként OGIER *Tractatus*ában és a domonkos rendi Dirc van DELF 1403 körül keletkezett elmélkedésében olvasható. A betániai jelenet hazai előzményei közül a ferences LASKAI Osvát (1440–1511) *Sermones Dominicales [...] Biga salutis intitulati* (Hagenau, 1506) prédikációgyűjteményének nagypénteki beszédét, valamint ugyancsak Laskai egy másik (*Modus devotissimus Passionis Domini Nostri Jesu Christi* című) dramatikus prédikációját kell kiemelnünk. Az *Aranymiatyánk*-ének a szenvedéstörténetet a nagyhét napjaira osztja fel. Ugyanez a felosztás olvasható a bázeli ferences, Johannes GRITSCH (1409–1475) *Quadragesimale* című nagyböjti prédikációgyűjteményében **(Nürnberg, 1483): a nagypénteki dramatikus prédikációban** említi Mária és Jézus párbeszédét, benne a nagyhét napokra bontott eseményeit! A magyar nyelvű *Weszprémi kódexben* (XVI. sz. eleje) és az *Érsekújvári-kódexben* (1529–1531) hasonlóképpen olvasható e jelenet, mint a legnépszerűbb Jézus- és Mária-életrajzban, a sok kiadást megért *Makula nélkül való tükör* (Nagyszombat, 1712) című lelki olvasmány lapjain. A csíksomlyói, XVIII. századi passiójátékokban összesen 17 alkalommal jelenítették meg Jézus és Mária búcsúzkodását. A lírai szépségű Mária-siralmakkal ékített betániai jelenet több kéziratosszerű énekeskönyvben és XVIII–XIX. századi aprónyomtatvány szövegében is fellelhető. Az imádság, elmondóinak zárásként az örök életet ígéri. Ezek a ma már abszurdnak tűnő ígéretek a középkori pápai búcsú kiváltságokra vezethetők vissza.

A passiójáték műfajának népi változataként, eredetét tekintve viszont előzményeként: *Aranymiatyánk*, azaz egy késő középkori eredetű, dramatikus prédikációra (pl. GRITSCH,

Joannes: *Quadragesimale*. Nürnberg, 1483) visszavezethető, nagyheti dramatikus legendaballada. Cselekménye: Szűz Mária és Jézus Krisztus búcsúzása virágvasárnap előestéjén. (Palócföldi szöveggel és dallammal gyűjtötte és kiadta: ERDÉLYI Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék*. Gondolat, Budapest, 1976, nr. 245.) Az itt alkalmazott szövegvariáns és kotta alapdallamként a csángómagyar Lujzi-Kalagor (Moldva) változatát mutatja. Szereplők (értelem szerint): Énekmondó, Mária (aki kérdez), Jézus (aki válaszol):

1. Virágszombaton este
Mária fiát kérdezte:
„Jövő héten mit fogsz tenni,
Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?”
2. Virágvasárnapján / mit fogsz tenni,
Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?”
„Akkor, Anyám, / király leszek,
a Jeruzsálem/be bemenek.”
3. „Hát, nagyhetfőn / mit fogsz tenni?
Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?”
„Akkor, Anyám, / beteg leszek,
a templomba nem mehetek.”
4. „Hát, nagykedden / mit fogsz tenni?
Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?”
„Akkor, Anyám, / vándorolok,
az utcákon / le s feljárom.”
5. „Hát, nagyszerdán / mit fogsz tenni?
Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?”
„Akkor, Anyám, / hamis Júdás
engem harminc / pénzért elad.
6. „Hát, nagycsütörtökön / mit fogsz tenni?
Szent Fiam mit fogsz szenvedni?”
„Anyám, Geccemá/nyi kertben,
felmenek az Ola/jok hegyikben.”

7. Jézus Geccemányi kertben,
fenn az Olajok / hegyikben,
térgyen állval / imádkozz_{ik},
piros vérrel / izzadod_{zik}.
8. „Hát, nagypénteken / mit fogsz tenni?
Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?”
„Akkor, Anyám, / egy keresztre
fel leszek én / majd feszít_{vel}.
9. Te a kereszt alatt leszel,
szent kezedvel el nem ér_hetsz,
szent kezedvel / el nem ér_hetsz,
szűz öledbe / le nem teh_{et}sz.”
10. „Hát, nagyszombaton / mit fogsz tenni?
Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?”
„Akkor, Anyám, koporsómban,
bészállok a gyá/szos síromba.”
11. „Húsvét napján / mit fogsz tenni?
Szent Fiam, mit fogsz művelni?”
„Akkor, Anyám, / feltámad_{ok},
a mennyországban / uralkod_{ok}.
12. Húsvét után / ötven napra,
piros pünkösöd haj/nalára,
eküdöm a / Vigasztalót,
A fejrészí/nű Galambot.
13. Pünkösöd után nyócvan napra,
Nagyboldogasszony / napjára
felviszlek a / mennyországba,
az örökös / boldogságba.” Ámen.⁵

Összefoglaló hasonlat: egy közös gyökerű, nagy „fáról” van szó, amelynek a gyökere a középkori liturgiába nyúlik vissza; ágai pedig több műfaj (devóciós passió, prózai prédikáció, verses népének, jelenetekre bontott barokk iskoladráma, archaikus népi imádság) segédletével; liturgikus forrásokból és funkcióból táplálkozva, immár paraliturgikus keretek között közvetítik a misztériumot, a keresztény hittartalmat:

⁵ Az itt alkalmazott szövegvariáns és kotta alapidallamként a csángómagyar Lujzi-Kalagor (Moldva) változatát mutatja; énekelte: Csernik Antalné Ţámpu Mária, Lujzi-Kalagor (Moldva), szül. 1945. Közzétette: HARANGOZÓ 1998, 236–237; kottával: JÁKI 2002, 117–137. Klézsei (Moldva) változata: HARANGOZÓ–KÓVÁRI 2005, 103–109, nr. 52. Palócföldi (Hugyag, Nógrád m.) variánsát gyűjtötte és közzétette: ERDÉLYI 1976, 1978, 1999, 2013, 736–740, nr. 245. A bánsági Rábé (Torontál vm.) változatát hangzó formában is közölte: PAKSA 2004, track 027. Az Aranyimiatyánk szövegének eredetét elemzi: MEDGYESY S. 2002, 253–264.

1. az egyik ág a késő közép- és barokk kori dramatikus prédikáció (XIV–XVII. század);
2. a másik az ezzel szorosan rokon devóciós passió (XV–XVI. század);
3. újabb ág a XVII–XVIII. században a dramatikus népének (pl. verses passió a Kájoni *Cantionale*ban; a Kájoni-*Hymnarium* nagypénteki körmeneti énekei) és a monologikus népének (pl. Krisztus-, Mária-, Péter-, Ádám- és Júdás-siralom);
4. színházi szempontból legteljesebb a sokszereplős misztériumjáték (Európa: XIII–XV. század; Csíksomlyó és Kanta: XVIII. század); e műfajon belül: történeti betlehemesek, vízkereszti, nagyheti, úrnap és Nagyboldogasszony-ünnepi iskoladrámák.
5. mindennek napjainkig élő népi öröksége a legendaballada (pl. nagyheti *Aranymiatyánk*) és az archaikus népi imádság.

BIBLIAI SZÍNJÁTÉKOK (XVII–XVIII. század)

- Az alábbi példákat kiadta: *Protestáns iskoladrámák*, RMDE XVIII. sz. 1/1; <https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/protest%C3%A1ns-iskoladr%C3%A1m%C3%A1k-i/> és *Protestáns iskoladrámák*, RMDE XVIII. sz. 1/2; <https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/protest%C3%A1ns-iskoladr%C3%A1m%C3%A1k-ii/>

A Biblia szövegéhez ragaszkodó, a devóciós passiókra, dramatikus prédikációkra és csíksomlyói misztériumjátékokra jellemző apokrif és didaktikus elemeket nélkülöző, elsősorban verses formájú iskolai színjátékok. Elsősorban protestáns kollégiumok falai között mutatták be őket. Győr és a közeli Felpéc evangélikus iskolájában az ószövetségi Eszterről szóló játékot adták elő. Iskolában „kiábrázoltatott” hat játék prózai szövege tárta a református közönség elé a szintén ótestamentumi Judit történetét. A református Bökényi János iskolamester a Dániel könyvében olvasható Zsuzsanna történetét állította színpadra szokás szerint verses formában examen, azaz vizsga alkalmával a csallóközi Ekelben, 1767-ben. Koncz Gábor a Krisztus passióját mutatta be a kolozsvári unitáriusoknál.

A nagyenyedi református kollégiumban az egészségügyi könyvet (*Pax corporis*, 1690) és latin-magyar szótárt (*Dictionarium*, 1708) is készítő PÁPAI PÁRIZ FERENC tollából *Izsák és Rebeka házassága* címmel ószövetségi dráma hangzott el 1703-ban. 9 kiadást megérve igazi siker lett a XVIII. században. Érdekessége, hogy az egyes jeleneteket *Beszélgetés* terminussal illeti a felező 12-es szótagszámú verses formában írt, összesen 10 szereplőt felvonultató, olvasmányos, kivételes színjáték. A mű a versben írt bibliai történet iskolapéldája. Az előadás végén a Chorus éneklé el az előadás apropóját: a Teremtés könyvében (Mózes I. könyvében) olvasható történet valójában gróf Bethlen Miklós erdélyi

kancellár és neje, gróf Rédei (Rhédey) Julianna házában zajlott esküvőnek, azaz gróf Teleki Sándor nagyenyedi gondnok és a kancellár lánya, gróf Bethlen Júlia nászának előképe. A beszélgetésekből álló dráma szándéka az volt, hogy oktatásul szolgáljon házasság előtt álló ifjaknak. Szól a korai házasság veszélyeiről, üdvözli az azonos felekezetűek frigyét és megmutatja, miként kell a főrangú gyermekeket nevelni. Példázata: a bibliai szolga, Eliézer itt tanítónak emelkedik. Ábrahám sorolja a jó szolga tulajdonságait: nem részeges, nem kártyás, nem lusta, nem káromkodik, de hűséges, titoktartó, emberséges, jámbor és serény. A jó szolga példája, Eliézer és az ő szolgája, Duma a negatív exemplum: egy házsártos tréfamester.

A **préfigurációk**, azaz az **előkép-megfeleltetések** tipikus példája a ferences rend másik ágának, a minoritáknak nagybányai gimnáziumában Juhász Máté (1706–1776) tollából bemutatott *A Krisztusnak érettünk való kínszenvedéséről* című passiójátéka (1761). Hét előkép-párhuzamból áll. 1.) Dávid küzdelme Góliáttal – Krisztus küzdelme a Sátánnal; 2.) Józsefet eladják testvérei – Krisztus ellen tanácskoznak a főpapok és Júdás eladja mesterét; 3.) Ádám és Éva ősbűne a kertben, ahonnan az angyal kiűzi őket – Krisztus az Getszemáni-kertben vérrel verejtékezik, és a tanítványai elhagyják; 4.) Sámson és Delila története, Sámson elfogják a filiszteusok – Krisztust elfogják; 5. Az ártatlan Zsuzsanna bevádolása – Krisztust hamisan vádolják a főpapok előtt és Péter apostol megtagadja; 6.) Nábot szőlőjének és igazságtalan megkövezésének története – Krisztust hamisan vádolják és elítélik Pilátus előtt; 7.) Káin agyonveri az ártatlan Ábelt – Krisztust keresztre feszítik. A drámát kiadta: *Minorita iskoladrámák* (RMDE XVIII. sz. 2.), 1989 185–268; letölthető: <https://szovegtar.iti.mta.hu/hu/muvek/minorita-iskoladr%C3%A1m%C3%A1k/>

III. A MISZTÉRIUMJÁTÉKOK ÉS A MORALITÁSOK VILÁGA, CSÍKSOMLYÓ ISKOLÁJA

Csíksomlyó, a magyar nyelvű színjátszás bölcsője

Kritikai szövegkiadás:

- *Ferences iskoladrámák I. – Csíksomlyói passiójátékok, 1721–1741. (RMDE XVIII. század, 6/1.)* Szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna–DEMETER Júlia–KILIÁN István. Argumentum, Budapest, 2009.
- *Ferences iskoladrámák II. – Csíksomlyói passiójátékok, 1740–1750. (RMDE XVIII. század, 6/2.)* Szerk. DEMETER Júlia–PINTÉR Márta Zsuzsanna. S. a. r. DEMETER Júlia–KILIÁN István–MEDGYESY S. Norbert–PINTÉR Márta Zsuzsanna–KÖVÁRI Réka–MISKEI Antal. Balassi Kiadó, Budapest, 2021.
- *Ferences iskoladrámák III. – Csíksomlyói passiójátékok, 1751–1762. (RMDE XVIII. század, 6/3.)* Szerk. DEMETER Júlia–PINTÉR Márta Zsuzsanna. S. a. r. DEMETER Júlia–KILIÁN István–MEDGYESY S. Norbert–PINTÉR Márta Zsuzsanna–KÖVÁRI Réka–MISKEI Antal. Balassi Kiadó, Budapest, 2021.
- FÜLÖP Árpád: *Csíksomlyói nagypénteki misztériumok*. Budapest, 1897. Letölthető: https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Konyvek_465447_03/?query=F%C3%BCI%C3%B6p%20%C3%81rp%C3%A1d&pg=3&layout=s
- ALSZEGHY Zsolt–SZLÁVIK Ferenc: *Csíksomlyói iskoladrámák*. Budapest, 1913. (Régi Magyar Könyvtár, 32.) Letölthető: https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Konyvek_465472_32/?query=alszeghy%20zsolt&pg=0&layout=s

Gyakorlati célú szövegkiadás magyarázatokkal és kottákkal:

- *„Nap, Hold és csillagok, velem zokogjatok!” Csíksomlyói passiójátékok a 18. századból.* Szerk. DEMETER Júlia. Utószó: PINTÉR Márta Zsuzsanna. Latin ford. KILIÁN István. Argumentum Kiadó, Budapest, 2003.
- *Misztériumjátékok I. (SzínjéTéka – Régi magyar iskolai színjátékok 2. CD-melléklettel.)* Sajtó alá rendezte, a könyvet és a CD-lemezt összeállította: MEDGYESY S. Norbert. Hangmérnök: NÉMETH István. Protea Kulturális Egyesület, Budapest, 2016. A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/>
- MEDGYESY S. Norbert: *Iskoladrámák. Színjátékok, énekek és ünnepek a XVII–XVIII. századi magyarországi iskolakultúrából.* Magyar Művészeti Akadémia Kiadó, Budapest, 2019, 147–305.

Bővebb elemzés:

- PINTÉR Márta Zsuzsanna: *A ferences iskolai színjátszás a XVIII. században.* Argumentum, Budapest, 1993.
- MEDGYESY S. Norbert: *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere.* Piliscsaba–Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK–Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2009. (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria – Magyar Ferences Források 5. — PPKÉ BTK Művelődéstörténeti Műhely, Monográfiák 1.) Letölthető: <https://edok.gyorikonyvtar.hu:443/hu/book/-/record/kmk3007969>

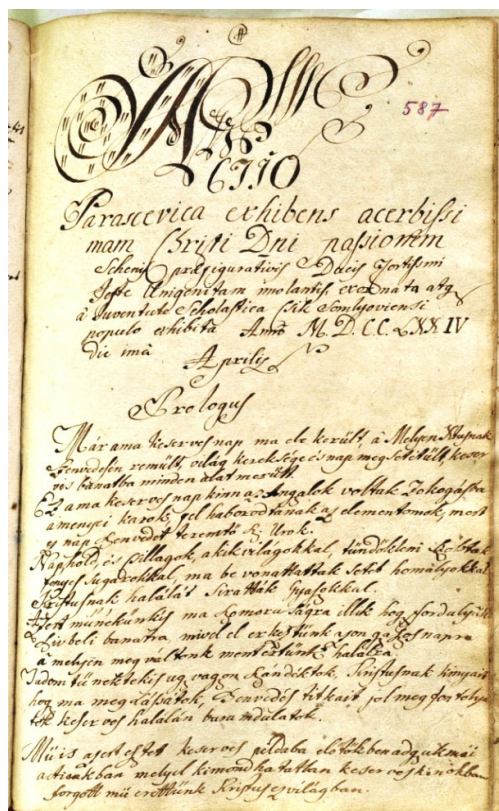
Rövid összefoglalás:

A csíksomlyói ferences gimnázium diákjai 1721 és 1785 között majdnem minden esztendő nagypéntekén, a saját ferences tanáraik által írt, anyanyelvű, versbe szedett, 70–100–130 diákszereplőt felvonultató, háromszintű (menny, föld, pokol) színpadon isteni, emberi és allegorikus szereplőkkel játszódó misztériumjátékot mutattak be. Összesen 104 darab

iskoladrámát, amelyek közül 41 darab a nagypénteki passiójáték. Földrajzi szempontból a legkeletebbre; időben a legtovább, az 1780-as évekig őrizte meg Európában a középkori misztériumdrámák sajátosságait és motívumrendszerét. A magyar művelődés- és lelkiségtörténetben páratlan, sajátos és szerves egységet képező, rendkívüli értékű drámaegyüttesnek tekintendő; ez a tömegeket vonzó magyar nyelvű színjátszás bölcsője. Szövegük ma is érthető, élvezhető. Allegorikus alakjaik örök lelkiismereti problémákat tárnak minden kor nézői elé. Krisztus szenvedéstörténetét, annak mondanivalóját és teológiai hátterét a legmagasabb és egyben népi irodalmi szinten, azaz *nívós közérthetőséggel* és megfelelő (nem túlzott) érzelmi hozzáadással ábrázolja. Ezzel tanít, oktat és tükröt állít a szereplő és a néző elé egyaránt. Színpadra állított, sokszereplős *Biblia Pauperum*ról van szó.

A csíksomlyói misztériumjátékok késő középkori, a dramatikus prédikációkból és a devóciós passiókból eredő jelenetei:

- égi pör (vö. *Ordo Prophetarum*) Krisztus megtestesüléséről és szenvedéséről;
- betániai jelenet (vö. devóciós passiók): Krisztus és Mária búcsúzkodása a szenvedés előtt;
- a narrátor–prédikátor–contionator magyarázó, az éppen eljátszott eseményt prédikációszerűen kommentáló szövegei (vö. Kájoni énekei), pl.
  - 1721: Misericordia – végig magyarázza a passiójáték cselekményét;
  - 1727: Justitia közbeszólása Jézus elítélésekor;
  - 1746: Concionator szerepnév és prózai kommentálás Júdás csókja után.

Az 1774. évi passiójáték kéziratának első oldala, *Liber Exhibens Actiones parascévicas...*, 1775, 587. Lelőhely: Csíksomlyói Ferences Kolostor Könyvtára, Csíksomlyó, A VI 7/5275; fotó: Nagy Gyöngyvér

Részletes kifejtés:

AZ ANYANYELVŰ MISZTÉRIUMJÁTÉKOK BÖLCSŐJE ÉS MINTÁJA: A CSÍKSOMLYÓI SZÍNPAD

„Ó, mély szeretetnek bőséges folyamja,
Melynek ez világot befolyta az árja,
Fényesen tündöklő igazságnak napja,
Mely a bűnösöket ő magához hívja.

Midőn azért néktek csak rövid summában,
Krisztus szenvedését ebben az órában
Előtökbe adjuk, említett példákban,
Kérlek, hogy legyetek csendes hallgatásban!

Hogy pedigen hasznos legyen hallgatástok,
Szükség, hogy ő legyen a ti szándékotok,
Eszetekbe jutván, hogy ti Krisztusotok
Miképpen szenvedett, a bűnt sirassátok!”

(Csíksomlyói passiójáték – Prológus, 1731, 1736)

Ha az emberi élet és lelkiismeret alapvető kérdéseinek és az üdvösségtörténetnek szakrális, liturgikus és egyben népi stílusú, a Magasságot és a Mélységet egybefoglaló, ősi és egyben modern irodalmi és népzenei megfogalmazását keressük, akkor a csíksomlyói misztériumjátékokhoz kell fordulnunk, amelyek a XVIII. századból maradtak fenn.

Csíksomlyó s Kájoni: Csíksomlyó, az 1440-es évek óta az obszerváns ferencesek gondozásában lévő Szűz Mária-kegyhely. Alapítása óta napjainkig páratlan jelentőséget tölt(ött) be a hazai művelődés történetében: liturgia-, zene-, irodalom-, színház- és kegyességtörténeti, továbbá vallásnéprajzi szerepe felmérhetetlen. A Napbaöltözött Asszonynak földrajzi elzártságban lévő búcsújáró helyén alapításától kezdve máig szétszórás nélkül működik a könyvtár és hosszú időn át élt a könyvkötő műhely, 1667-től a gimnázium és 1675-től a nyomda. Első kiadványaként a ferences egyházzenesz, orgonista, polihisztor géniusz, Kájoni János (1629–1687) szerkesztésében, 1676-ban jelent meg a *Cantionale Catholicum* énekeskönyv. A 795 éneket tartalmazó gyűjtemény szöveg- és dallamváltozataiban napjainkig meghatározza az egész magyar nyelvterület népénekkincsét. (Bővebben lásd: Seplasia 4. jegyzet, III. és V. fejezet!) A nemzedékeken átívelő kulturális és művészeti örökítést segítette, hogy Csíksomlyó a XVI–XVII. század viharai során is folyamatosan őrizte a középkori katolikus hagyományt.

A helyi színjátszás adatai: Mindez a ferences lelki-szellemi műhely adta a hátteret ahhoz, hogy a nyugati, latin rítusú európai térség legkeletebbi részén és a leghosszabb ideig, egészen az 1780-as évekig Csíksomlyón virágozzon a középkori gyökerű, klasszikus

misztériumjátás. A XVIII. századtól itt összesen 104 iskoladrámáról, ezen belül 42 passiójátékról, 12 moralitásról (erkölcsi tanulsággal járó színdarabról), 5 ószövegségi drámáról, 4 mártírdramáról (vértanúk élete), 12 történeti játékról, 4 társadalmi drámáról és két vígjátékról van tudomásunk. Fennmaradt drámaszövegeink szerint 1721 és 1785 között a csíksomlyói ferences gimnáziumban majdnem minden esztendő nagypéntekén a ferencendi tanárok által írt magyar nyelvű, többségében versbe szedett passiójátékot mutattak be a környékből (elsősorban a Csíki- és Gyergyói-medence, Kászonszék és Felső-Háromszék területéről) származó, székely növendékek. Egy-egy előadásban 70–100, sőt 130 gimnazista diák lépett színpadra. E misztériumjátékok többsége az 1344 oldalt számláló, *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*⁶ című, 1774-ben összeállított kéziratos gyűjteményben, valamint az *Actiones Comicae* (1776–1780) és az *Actiones Tragicae* (1776–1780) kézirategyüttesben maradt fenn, és jelenleg is folyó munkaként kiadás alatt áll az MTA BTK Régi Magyar Drámatörténeti Kutatócsoport munkájaként a *Régi Magyar Drámai Emlékek – Ferences iskoladrámák* könyvsorozatban.

A Szentháromsággal és az angyalokkal a mennyet, a földi életet és az ördögökkel a poklot megjelenítő háromszintű színpad a Sárlos Boldogasszony-kegytemplom előtti téren, illetve a Kis-Somlyó-hegy oldalában állt. Cselekményének több motívumában és szófordulataiban a késő középkorra visszavezethető nemes tradíciót a jozefinizmus lelki sivársága szüntette meg azáltal, hogy 1784-ben felozlatták az előadásokat szervező, ferences vezetés mellett a világiakból álló, helybéli Mária Társulatot is.

Passiómisztika: A csíksomlyói misztériumdrámák alapja a ferences passiómisztika az emberiségért szenvedő és megkínzott Jézus Krisztus lelkiségét állítja a középpontba. E színi hagyomány európai, elsősorban észak-itáliai előzményének tekinthetjük a XIII. és XVIII. század között előadott devóciós passiókat, szerepekre osztott, azaz dramatikus prédikációkat; nagypénteki laudákat és zsolozsmaszerű hórásénekeket, keresztútjáró népénekeket, siralomszövegeket és a mindezekből táplálkozó szenvedéstörténeti misztériumdrámákat.

Az előadások célja: A csíksomlyói nagypénteki előadások elsődleges célja az volt, hogy felkeltse a szereplők és a nézők bűnbánattartását és vezeklését. Péter apostol tagadása és penitenciája ennek pozitív példázatát adta. A Krisztus szenvedésén elmélkedők számára XIII. Benedek pápa 1725-ben búcsú kiváltságot adott, amely a nagypénteki passióelőadások

---

⁶ *Liber Exhibens Actiones parascevicas ab anno 1730 usque ad Annum 1774 diem aprilis 27. Libellus, Scholarum Csik Somlyoviensium, nihilominus Mediam Syntaxeos, ac Grammatices signanter, specialiter concernens; et continens Repraesentationem, Enuclationem Mysteriorum Passionis Dominicae, seu Actiones Tragico-Parascevicas, Devoto Populo ad aedificationem quot Annis exhiberi solitas, in usum faciliorem Moderatorum sedulo congestas. Confectus 1774.* (Csíksomlyói Ferences Kolostor Könyvtára, Csíksomlyó, A VI 7/5275; továbbiakban: *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*)

spirituális mozgatórugóját jelentette. A misztériumok másik célja a tanítás volt, hogy a Csíksomlyóra zarándokló, többségében írástudatlan hívősereg bibliai és teológiai ismereteit elmélyítse. Ennek érdekében nemcsak Jézus Krisztus szenvedéstörténetét és annak ószövetségi előképeit (összesen 71 préfigurációt), hanem a Messiás jó néhány csodatételét és példabeszédét (összesen 53 misztériumeseményt) is színre vitték. A hitbeli ismereteket – a drámák cselekménye mellett – színpadi hitviták és az egyes szereplők szájából elhangzó verses elmélkedések bővítették. Ezekkel a költői és színészi eszközökkel tanítottak például a Szentháromságról, az Oltáriszentségről, a világ teremtéséről, a bukott angyalok (ördögök) lázadásáról, Jézus Krisztus megtestesüléséről és e világra születéséről, példabeszédeiről, csodáiról, szenvedéséről és annak értelméről; Szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról, örömeiről, fájdalmairól és mennybevételéről, valamint az utolsó ítéletről.

Égi pör és arma Christi: Amíg a nyugat-európai, XIV–XV. századi misztériumjátékok az egész üdvtörténetet színre vitték, addig Csíksomlyón a szenvedéstörténet kapott különös hangsúlyt. A ferences tanárok tizenéves növendékei nemcsak a szó szoros értelemben vett bibliai passiótörténetet adták elő, hanem apokrif jeleneteket is bemutattak. A passió megértéséhez Ádám bűnbeesését, valamint Krisztus megtestesülését, a kereszthalálát eldöntő égi pört (lásd a 3. szcénában) is megjelenítették: az Atyaisten udvarába hívja az Ószövetség pátriárkáit és prófétáit, továbbá az allegorikus figurákat (Irgalmasság, Igazságosság, Szeretet, Ártatlanság, Bölcsesség, Állhatatosság, Bizonyágtétel, Mértékletesség), akik eldöntik Krisztus sorsát. Az égi pör liturgiátörténeti előzménye: a karácsonyi virrasztó zsolozsma (matutinum) egyik olvasmánya (Ordo Prophetarum) a VI. századi Pseudo-Augustinus tollából *Sermo contra Judaeos et Paganos et Arianos de Symbolo* címmel, amely a középkor századaiban dramatizálódott; ezt kapcsolták össze a XV. századi Franciaország katedrálisaiban a XIII. századi Pseudo-Bonaventura *Elmélkedéseinek* allegorikus mennyei vitájával. A magyar ferences Laskai Osvát 1500 körül már nem a karácsonyi, hanem a nagypénteki prédikációjában tárja elénk e jelenetet: összekapcsolja a bűnbeesést a krisztusi megtestesüléssel és megváltással. Csíksomlyón, az 1733-ban bemutatott misztériumdrámában – és az itt közölt passiójáték harmadik jelenetében – az *arma Christi*-epizód kapcsolódott ehhez a mennyei perhez: az angyalok lehozták az égből Krisztus kínozszerszámaikat a Getszemáni-kertbe, a vérrel verejtékező Messiásnak. Az angyalok neve és a szenvedés eszköze elválaszthatatlan attribútumok: a Reménység Angyala hozta a kötelet, az Erősség Angyala az oszlopot, az Ártatlanság az ostort, a Végigmegmaradás Angyala a szögeket, a Bölcsesség Angyala a töviskoronát, a Mértékletesség Angyala a keserű poharat, a Hitnek Angyala a lándzsát, végül mindennek csúcsaként a Szeretet Angyala

hordozza a keresztet. Szűz Mária szívbe markoló fájdalmát több szcénában állították színpadra: a betániai jelenetben elköszön szenvedni induló fiától (az alábbi passiójáték 1. jelenetében). Nagypéntek reggelén megtudja Gábrriel arkangyaltól és János apostoltól, hogy elfogták a fiát (5. jelenet), és elindul a jeruzsálemi utcákon megkeresni gyermekét. Az 1746-os nagypénteki *Actio* szerint Kaifás főpap előtt még az ártatlan Jézusára szórt vádak is hajlandó magára vállalni. Végül a kereszt alatt (a darab 9. szcénájában) és a Pietà-jelenetben zokog kínjában. Az 1745-ben és az 1756-ban színre vitt misztériumjáték cselekményének döntő pontján a Szűzanya közbenjár (Maria Advocata) a bűnös emberiségért.

Allegorikus, angyal- és ördögszerepek: A csíksomlyói nagypénteki misztériumjátékokban a Luciper (Lucifer) által vezetett ördögök – Acheron, Amamaon, Belzebub, Daemon, Diabolus, Drumo, Pluto, Satanas, Tentator – a leggyakrabban az Ádámmal (allegorikusan Androphussal, más névalakban Antrophussal) és Júdással kapcsolatos jelenetekben léptek színre. A középkori hagyományok szerint felépített háromszintű színpad legalsó részéből szintén a Diabolusok kísértik Mária Magdolnát különböző érzékek és a barokk stílusra erősen jellemző allegóriák – például Amor Mundanus (Világ-Szeretet), Caro (Testiség, Hús), Caupo (Kocsmáros, azaz Részezség), Genius Infernalis (Pokol Szelleme), Genius Malus (Rossz Szellem), Mundus (Világ, Világiasság), Spiritus Avaritiae (Fösvénység Lelke), Spiritus Superbiae (Kevélység Lelke), Voluptas (Gyönyör) – képében; vagy rossz útra csábítják az ifjút, Adolescenset (a név jelentése: serdülő ifjú) vagy Cosmophilust, Ephebust, Eusebiust, Iuvenist (jelentése: ifjú, fiatal), Myrtillost, Syneiust vagy Wolfgangust. (Részletes kifejtését lásd a következő fejezetben!) Több esetben maguk az érzékek is felléptek: Visus (Látás), Factus (Cselekedet), Odoratus (Szaglás). Velük szemben természetükből fakadóan legtöbbször Genius Charitatis (Szeretet Szelleme vagy Lelke), Fides (Hit) és Spes (Remény) mutatják a jó utat a megtévesztett szereplőknek a *Biblia Pauperum*má vált színpadon. A gonosz lelkek azonban összeesküsznek az Isten által jónak teremtett emberiség és a világ ellen. Ezért kiosztják a bűnöket és a betegségeket az emberiség kárára, a világegyetem normális rendjének teljes felforgatására törekednek – amint az alábbi idézetekből kiderül. A vívódó lelkiismeretű szereplőket ők csábítják a rosszra és juttatják birodalmukba, a pokolba. A csíksomlyói misztériumok – a barokk világlátásnak megfelelően – leginkább az angyalok és az ördögök szerepeltetésével érzékeltették a mennyei és a pokolbeli világ áthidalhatatlanságát, ezért a csíki ferencesek a szellemi lényeket hús-vér emberként léptették színpadra. Ebben korabeli, elsősorban jezsuita iskolai színi mintákat követtek. 1764 és 1769 nagypéntekén maga a hét főbűn: Acedia (Jóra való restség), Avaritia (Fösvénység), Gula (Torkosság), Invidia (Irigység, Gyűlölet), Ira (Harag), Luxuria (Bujaság,

Kéjelgés) és Superbia (Góg) jelent meg a nézők előtt és tartott tanácskozást, majd az előadás végén keresztre feszítette Krisztust. A pokolbéli, ördögi összeesküvés több esetben is az égben játszódó tanácskozás (például égi pör) párhuzamaként jelenik meg a színdarabokban. Az 1745-ben előadott misztériumdráma 6. jelenetének szerzői utasítása így fogalmaz a hét főbűn tanácskozásának felvezetéseként: „Conciliabulum mundi contra Christum et ejus leges”, azaz „A világ gyülekezése [szó szerint piactere, azaz tanácskozása] Krisztus és az ő törvényei ellen.”

Az ördögfigurák színpadi szerepeltetésének kettős háttere lehet: egyrészt a katolikus egyház tanításában mint bukott angyalok (vesd össze: Jelenések 12,7–13; Izajás 14,9–13) és az Isten országának ellenségei, ezáltal a rossz okozói; másrészt a néphagyományból és a késő középkori trufából is eredeztethető jelenlétük. Az általában szomorú hangvétellű misztériumdrámák szövegében az ízes humor, a helyi sajátosságok felemlítése, a népi szólások, hujjogatók és gyakran a tánc az ördögjeleneteknél olvasható. Maguk az ördögnevek is komikusak, például az 1752-es passiójátékban olvasható alábbi felsorolás Drumo szavaiban, amely kilenc-kilenc ördögnevet tár elénk, ellentétként a kilenc angyali karnak: félszemű, lúdlábú, pipe orrú, görbe hátú, másfél lábú, kerek orrú, kolon filú, kapta nyakú, csikkó fogú, továbbá bityinkoró, karabille, prittyta, koronbitty, hipp, hopp, Hem, Rem, Bam. A külső tulajdonságok és testi hibák felsorolásából látszik, hogy az ördög alapján véve nyomorék lény. A hasi daganatos betegségben szenvedő Tumor az 1734-es drámában (6. szcena) Horvát Gyurkának nevezi magát. Az ízes és néha vaskos humor, a csujjogató, a tánc, továbbá a helyi földrajzi nevek (például Kis-Somlyó-hegy, Hargita, Olt folyó, Csíkszék), valamint a borszéki víz, pálinka, bor és az egyház által elítélt népi gyógymódok említése az ördögök szájáról hangzanak el leginkább, mert mindezek a témák nem tartoztak e drámák közép- és kora újkori liturgikus vagy a szertartások mellett kifejlődött paraliturgikus sajátosságaihoz, ezáltal az otthon ízét, a szülőföld hangját emelték szakrális szférába. Az itáliai eredetű és más nyugat-európai térségből származó misztériumjátékok elsősorban a helyi földrajzi nevek emlegetése által és a népi humor alkalmazásával ágyazódtak be a székely milióbe. A közönség nyilvánvalóan jobban értette, ezáltal szívéhez közelebb érezte a misztériumokat és a nehéz teológiai fejtegetéseket. A korabeli csíki ferencesek ebben a pedagógia és az inkulturáció kiváló példáját nyújtották. A pálinka és a bor említése szintén a pokolbéli figurákhoz köthető. Ez nem azért történt, mert a korabeli vallási gyakorlat elítélte volna ezeknek a fogyasztását, hanem mert egy szenvedéstörténeti misztériumban földi és mennyei szereplőnek nem illett profán témákat és evilági vígsághoz köthető dolgokat emlegetni. A profanitást elsősorban az ördögök képviselték, de a sátánok vagy néhány

prológus kemény és több esetben (a nevelés érdekében mondott) trágár szavaiból társadalomkritika is kitetszik. Emellett a korabeli – a hivatalos egyház által elítélt, babonának vélt – népi gyógymódokra is találunk utalásokat, mint például az 1766. évi misztériumjátékban: ónöntés, ágon járás, babvetés, kürtőseprés, igézés. Az 1744. évi passiójáték első jelenetében így hangzanak el Diabolus szájából ezek a máig – elzárt, például gyimesi és moldvai csángómagyar falvakban – élő gyógymódok:

Tanítottam az embert sok mesterségekre,
Asagon járásra és vízvetésekre,
Bab tanaljmányára s kürtő seprésére,
És ehhez hasonló sok joncsektelenségre. (Csíksomlyó, 1744, Scena 4.)

János István szerint a profánum példázattá válása, legkülönfélébb változatai és metamorfózisai a magyar irodalom történetében éppen a csíksomlyói iskoladramákban és az ördögfigurák fellépésével által érik el csúcspontjukat.

Az ördögök cselekedeteit leginkább 1744 nagypéntekén láthatta a nagyszámú közönség. Az első jelenetben maga Deus Pater (Atyaisten), Verbum (Fiúisten, azaz Krisztus) és a Spiritus Sanctus (Szentlélek Isten) mondja el önnön maga, a Szentháromság lényegét, majd Michaél Arkangyal a teremtés tanítását részletezi. Ellenben Luciper vezetésével néhány angyal (Archimalus 1–12) fellázad Deus Pater uralma ellen. Michael, Gabriel, Raphael, Uriel és Cosmiel arkangyalok kiűzik a mennyből a lázadókat. Luciper sereget gyűjt maga köré, ahová Pluto, Belzebub, Acheron csatlakozik elsőként. Az Angyalok (Angelus Bonus 1–10) csatát vívnak az ördögökkel. A Sátán a teremtés után angyalként nem hajlandó a teremtő Istent dicsérni, ezért fellázadt ellene. Az Isten angyalaival, Szent Mihály arkangyallal az élen leveri az angyalok lázadását és a pokolba taszítja őket:

MICHAEL ARKANGYAL:

Talán neked guta ütött meg fejedet?
Vagy a méreg hányja fertelmes melledet?
Mondd meg, mi a veszély már te szívedet,
Hogy ily mosdatlanul forogtad nyelvedet?

Tudod-e, hogy Isten semmiből teremt,
Semmivé tégedet nem, de nem tehete.
Miért nem férsz el tehát köszvényes bőrödben?
Kárhozatot rakást majdon a te fejedre! (Csíksomlyó, 1744, Scena 2.)

A mennyből kitalított ördögök megirigylük Ádámtól és Évától a paradicsomi, azaz teljesen az Isten közelében lévő állapotot. Lucifer összehívja ördögtársait, akikkel összeesküszik az ember vesztére és kiosztják a bűnöket a világra: fősvénység, részegség, bujaság, torkosság,

jóra való restség, rút bálványozás, eretnokség, vízvetés, káromkodás, hamis esküvés, átkozódás, a szülők iránti tiszteletlenség, tisztátalanság, fajtalanság, bujaság, hamis kereset, uzsora, hamis korcsomálás, hamis bizonyság, a házastársi hűség megtörése, a böjt és a gyónás megtagadása árad a világra. A Diabolusok az 1744-es passiójáték második jelenetének alábbi szövegében az Isten által teremtett világ teljes felforgatására törnek:

DIABOLUS PRIMUS: Tudjuk jól, az Isten minket, mint még a te,
A szép mennyországból minket kirekeszte,
Korona helyett szarvat ő tett fejünkbe,
De eztet, hogy hagynak csak érette.

DIABOLUS SECUNDUS: Teszek inkább csudát természet törvényén,
Az egy búzát termőtől a föld fényes lészen,
A tél virágozzék, nyárba szarut legyen,
Mégis bosszút állok, hidd meg, az emberen!

DIABOLUS TERTIUS: Az égből veszek én, hidd el, mennyköveket,
De tovarugdosom a magas egeket,
Hogyha az emberen erőt nem vehetek!

DIABOLUS QUARTUS: Az napot az égen meghomályosítom,
A földet pediglen erőst megmozgatom,
Szörnyű kősziklákat sziklákba szaggatom,
De keserves káron én igen nem hányom.

DIABOLUS QUINTUS: A tengert kész vagyok egy korsóba tenni,
Föld kerekiségére éppen kiakadni,
Minden állatokat ekképpen megölni,
Ha bosszút nem lehet másképpen állani.

DIABOLUS SEXTUS: Az Etna hegyét én annyira felgyújtom,
Hogy földkerekséget nagy tűzbe borítom,
Még a hideg víz is erősen lángoljon,
Csak még egy lélek is sehol ne maradjon!

DIABOLUS SEPTIMUS: Aquilát, Boreát annyira felfúvom,
Roppant városokat hogy földig lerontom,
Ne maradjon ember sehol ez világon,
Hogy ha én bosszúmat másként nem tölthetem! (Csíksomlyó, 1744, Scena 2.)

Ezek után az 1744. évi misztériumjáték harmadik jelenetében bemutatták Ádám és Éva bűnbeesését. Az elesett emberiség felett Daemon és Mors kárörvendése hangzott el. A következő szcena a bűn következményeiként Káin és Ábel történetét (Ter 4,1–16) jelenítette meg, majd a cinizmus csúcsaként éppen Luciper és Diabolus részletezi a paradicsomból kiűzött Ádámnak a pokol kínjait. Az első ember sírva fakad, segítségére Anima (Lélek) siet,

aki az ördögökkel viaskodik. A tanító exemplum jelleg a hatodik jelenetben adott példát a színjátszó gimnazistáknak és a közönségnek egyaránt.

Síralmak: A népi ének elválaszthatatlan a misztériumdrámáktól, gyakran a közönséggel együtt zengték a szereplők. Emellett a már említett Kájoni *Cantionale* (1676, 1719) és a kézirat, helybéli Kájoni *Hymnarium* (1659–1677) lapjain is megtalálható, tehát a helybéli hagyomány részét képező szövegeket alkalmazva, a Krisztus-, Mária-, Ádám-, Péter- (8. szcénában) és a Júdás-síralmak (7. szcénában) szólóban énekelve vagy hangosan kiáltva hangzottak el.

Összességében elmondható, hogy a szemléltető pedagógia és az inkulturáció kiváló, minden értékpróbát kiálló példáját nyújtották a XVIII. századi csíki ferencesek. E színi és egyben a templom „árnyékában” kialakult szokásrend összeillesztette, eggyé forrasztotta a bibliai jeleneteket és az apokrif gyökerű, szenthagyományban élő motívumokat. A barokk színház allegóriáit, az erényeket és a bűnöket hús-vér emberként ábrázolták az egyszerre oktatási és pasztorációs célt szolgáló, a korabeli és a máig élő megélt (népi) vallásosságot nagymértékben formáló színpadon. A nagypénteki drámaelőadások és a somlyói gimnáziumban tanult, a székely falvakba és városokba visszatérő diákok nagymértékben erősítették Csíksomlyó vallási és kulturális központtá válását, ezzel együtt lelki, missziós kisugárzását a környező – Kárpátokon inneni és túli – magyarságra.

A csíksomlyói barokk színjátszás európai viszonylatban, időben a legtovább és térben a legkeletebbre őrizte meg az archaikus jegyeket a régi rómaiság, a klasszikus és liturgikus latinitás napkeleti bástyáján. A XVIII. század végén Erdélyben, majd Magyarországon elindult hivatásos színi élet már kialakulóban volt; Tar Gabriella Nóra kutatásai szerint a nyugat-magyarországi települések lakóit 1768 és 1786 között Felix Berner gyermekszíneszei szórakoztatták akkor, amikor Csíksomlyón még középkori jellegű misztériumdrámákat adtak elő. A csíki darabok tartalmában, szerkezetében, alkalmazott, majd később már nem használt liturgikus tárgyaiban (például feretrum, azaz saroglya, úrkoporsó) és szereplőinek allegorikus vagy valóságos természetében megfigyelhető, hogy a darabok gyökere egyértelműen a liturgikus dráma és a középkori misztériumjáték. Az 1720-as és 1730-as évek nagypénteki misztériumai a templomi szertartásokból szakadtak ki – nem pótolva azokat. Egyértelműen paraliturgikus szerepük volt. Ezt bizonyítja, hogy a korai előadásokat feretrumokra és gyakran stációkra (állomásokra) osztották, sőt körmenetekről (processiókról) is tanúskodnak a szerzői utasítások. A XVIII. század második felére a csíksomlyói színdarabok folyamatosan elvilágiasodtak, de az allegorikus figurák szerepeltetése továbbra is őrizte az előadások barokk jellegét. Az egyik legmeghatóbb, az isteni és emberi szférát kiváló dramaturgiával és

szövegekkel egybekapcsoló, Jacoponus és Theodorus testvérpár példázatán keresztül nevelő allegorikus misztériumjátékot a Jó Pásztorról, egyben az isteni Igazságosságról és Irgalmasságról ugyancsak Csíksomlyón vitték színre, 1775 nagypéntekén. A csíksomlyói passiójátékok tehát a középkori misztériumdramák és a késő barokk, legtöbb elemében világi drámák közötti széles sávban helyezhetők el. Ebbe építették be a szenthagyományak a ferencesek által Európa-szerte terjesztett motívumait.

A magyar irodalom és színház történetében a tömegeket megmozgató, anyanyelvű színjátszás nem a felvilágosodással, hanem korábban, a liturgikus gyökerű csíksomlyói misztériumjátékokkal kezdődött. Előzményének tekinthetjük Kájoni János XVII. századi anyanyelvű dramatikus népénekeit, továbbá a ferences eredetű *Filius prodigus*-dráma (1630–1640 k.) és a *Jesu Fily Mariae* (1650 k.) című, szintén eucharisztikus témájú misztériumjáték szövegét az *Apor-formulárium* toldalékáról. A csíksomlyói XVIII. századi misztériumok modernségéhez nem fér kétség, hiszen az üdvösségtörténet bemutatása mindig aktuális. Amellett főként az allegorikus szereplők segítségével az emberi lelkiismeret vívódásait, az élet értelmét, szépségét és gyötrelmeit is kiválóan ábrázolták. Minden korszak, így a XXI. század emberének is szemléletes példákkal mutatják be az egyéni vagy akár nemzet méretű szenvedés lényegét, a Szeretet és a Fájdalom szétválaszthatatlan kapcsolatát (lásd a jegyzetben olvasható Csíksomlyói Passiójáték 10., záró jelenetét), a szenvedésnek is értelmet adva. A XVIII. századi csíksomlyói misztériumok minden kor kutatójának és színpadra állítójának tiszta forrást jelentenek.

A csíksomlyói színi gyakorlat esetében kölcsönös viszonyak lehetünk tanúi: a búcsújáróhely megőrizte népét és könyvtárát katolikus vallásának és magyarnak, a nép pedig a ferencesek vezetésével óvta az ősi hagyományokat. Ebből a légkörből táplálkozhattak a XVIII. század drámaíró szerzetestanárai. Ennek következtében a Napbaöltözött Asszony gyermekei nemcsak pünkösdi ünnepén, hanem nagypénteken is hazatérhettek az anyai házba. Bálint Sándor néprajztudós *Boldogasszony vendégségében* című könyve megállapításaira a passiójáték-előadások is alapot szolgáltatnak: „A magyarságnak egyik legáldottabb szentélye Somlyó. Szent hitünknek, nemzetünknek örök hivatását hirdeti itt, a katolikus Európa szélén, a Regnum Marianum [Mária Ország] peremén. Odaát már egészen más világ kezdődik. Talán ezért támadnak itt a magyarságnak olyan metafizikai távlatai és a katolicizmusnak különös magyar mélységei. Csíksomlyó mennyei ajándéka: a magyarság karizmatikus élménye, az élet kultikus többlete és metafizikai kitekintése. Itt érezni az ősi tétel igazságát: sacramenta sunt propter homines – a mennyország van az ember üdvösségéért.” (BALINT Sándor: *Boldogasszony vendégségében*. Veritas, Budapest, 1944, 69–71.)

2. Színpadra állított hittanítás

A csíksomlyói passiójátékok teológiai diskurzusokkal tanították a katolikus hittitkokat. Két előfordulását idézzük: a Szentháromságról és Szűz Máriáról.

a.) A Szentháromság lényegéről

Az 1744-es passiójáték 1. jelenetének szavaival:

ATYAISTEN [DEUS PATER]

Én, a mindenható, felséges Úristen, / Természetemben egy, személyemben három,
Vagyok s voltam, leszek és minden időben / Csalatkozhatatlan ítéleteimben.

Mert vég nélkül való az én természetem, / A mindeneget tudó elmém és értelmem,
Ki nem gondolható nekem kegyességem, / A több jószágimmal együtt élő szeretetem.

A megfoghatatlan szentséges Háromság / Között első személy vagyok, nagy méltóság,
Éntőlem származott mindenféle jószág, / Ami tőlem nincsen: a csupa gonoszság.

Én öröktől fogva a legelsőbb jelben / Elmémvel szemlélvén saját természetem,
A Szent Fiamat eképpen nemzettem, / Ki személyen kívül mindenben egy velem.

Tudván pedig, hogy velem egy természete / Vagyon a fiúnak és egy Istensége,
És különbség nincsen, hanem csak Személybe, / Innét felindulék ő szeretetére.

Ki is a hozzá való nagy szeretetemet / Szemlélvén, viszontag ő is nagy szerelmet,
Szívem gerjeszté, szeretvén engemet, / Mely két szeretetből lelelünk Szent Lelket.

DOCTOR SECUNDUS az Atyáról szóló tanítást egy, a feleségre utaló személetes emberi példával illusztrálja (Csíksomlyó, 1722. Scena 8.)

Senkitől pedíglén ő nem teremtett, / Soha ő senkitől nem is született,
Felesége nem volt, de Fiat szülhetett, / Az ég alatt minden tőle kezdetet vett.

Az 1722-es passiójáték 8. jelenetében DOCTOR TERTIUS tovább értelmez:

Azért nézhet ki-ki Fiat az Atyában, / És hasonló képpen Atyát a Fiúban,
Szentlelket pedíglén Atyában s Fiúban, / Mert élnek egyenlő, örök boldogságban.

A Szűz Mária mennybevételeéről szóló misztériumjáték 3. jelenetében a Szentháromság önmaga szól:

ATYAISTENNEK KÉPE:

Én, Atya, Fiú és Szentlélek Istenség, / Kezdet nélkül való egy, örök bölcsesség,

Az én országlásom mennyei dicsőség, / Mely örökké megvolt, s nem is lesz abban vég.

Mindenható vagyok az én Szentségemben, / A mennyet és földet tartom tenyeremben,
Mérhetetlen vagyok az én felségemben, / S kifürkészhetetlen cselekedetemben.

A Fiú éntőlem, öröktől született, / A Szentlélek tőlem s a Fiútól eredett,
Egyikünk a másikon soha erőt nem vett, / Tőlünk s tőlem minden egyenlőképpen lett.

SZENTLÉLEK ISTENNEK KÉPE:

Én, az Istenségnek szerelme és lelke, / Atyának és Fiúnak egyenlő értéke,
Mindöröktől fogva mint ennek egyike, / A vigasztalásnak örvendetes Lelke.

FIÚ ISTENNEK KÉPE:

Bölcsességnek Lelke s mindenható Atya, / A mi rendelésünk mennyet s földet tartja,
Mindhármunknak, nekünk egy az akarata, / Titkos tanácsunkat senki sem tudhatja.

b.) Mariológiai mondatok

A csíksomlyói ferences gimnázium székely diákjai 30 szereplővel, 5 jelenetből és 3 közjátékból álló, középkori jellegzetességeket (pl. XV. századi, szerepekre osztott, dramatizált *Credo!*) hordozó misztériumjátékot adtak elő Szűz Mária mennybeviteléről a XVIII. században. Tanítás Szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról, szűzi szüléséről, Krisztussal való együtt-szenvedéséről:

ATYA ISTENNEK KÉPE *Szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról és kiválasztottságáról szól:*

Kegyem mivoltából az én jószágomnak / S elrendeléséből irgalmasságomnak /
Egyszülött Fiamat adtam e világnak, / Szabadulásáért emberi állatnak.⁷

Kinek Szeplőtelen Anyát választottam, / Mielőtt az eget megalapítottam, / Annak szűz
méhébe Fiamat szállítottam, / Hol az Istenségnek testet, formát adtam.

E szépséges Anya kedvemre lett nékem, / Kerubim angyalok felett megszerettem, /
Leánynak, anyának, jegyesnek jegyzettem, / Hármasszemélyemet benne elhelyeztem.

Rég már, hogy szenved a siralom völgyében, / A sok nyavalyáknak habos tengerében,
/ Fohászodik hozzám buzgó szerelemben, / Tisztaságos lelkét ajánlja kezembe.

Nem engedem továbbmenni szenvedésit, / Szívbeli, keserves nagy töredelmeit, / Éjjeli
s nappali sűrű könnyezésit, / Megadom már érni víg örvendezésit.

⁷ A *teremtett állat* kifejezés a középkori latin *omnis creatura* – minden teremtmény kifejezés fordítása. Az *állat* kifejezés a régi magyar nyelvben igen értékes személyt, egy fontos létező valakit, ritkán tárgyat, azaz teremtményt jelentett. Az *asszonyállat* kifejezést a XV. századi *Apor-kódex* is használja *Üdvözlégy Mária...* imádságában. (*Látjátok feleim... Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban, 2009. október 29–2010. február 28.* Szerk. MADAS Edit. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2009, 260–261, nr. 23.)

FIÚ ISTENNEK KÉPE *utal a Máriával való együtt szenvedésére (compassiójára) és a 4. strófában földi édesanyja szüzességére, majd pedig életének érdemeire való tekintettel a nemsokára bekövetkező mennybevitelére:*

Mindeddig, amíg csak halálra nem mentem, / Csendes nyugodalmat magamnak nem leltem, / Szűzanyámmal együtt türtem és szenvedtem, / Ki minden kínomban részesült mellettem.

Ezért én őhózzá nagy kötelességgel / Tartozom, fiúi engedelmességgel, / Mert ő hozzám volt mindenben segítséggel, / Kegyes anyai nagy szerelmetességgel.

Úgy akarom azért, teljes hatalommal, / És fiúi kegyes nagy buzgósággal, / Tiszteltessék újabb privilégiummal, / S a hozzá illendő díszes jutalommal.

Valamint, hogy midőn őtöle születtem, / Szülésében neki fájdalmat nem tettem, / Tisztaságos méhét én meg nem sértettem, / Sőt, inkább sokféleképp ékesítettem.⁸

Úgy most, midőn eljön halála órája, / Meg ne sértse őt a halálnak fullánkja, / Ne legyen test szerint semmi nyavalyája, / Legyen lelkének csendes az elválása.

Nem illik neki e gaz földön maradni, / S ártatlan testének rothadást szenvedni, / Angyalinkat illik őhózzá küldeni, / Kik által az égbe fel kell emeltetni!

SZENTLÉLEK ISTENNEK KÉPE *megindokolja a mennybevitelt: Máriát az Isten eleve megóvta az áteredő büntől és ezért Mária bensője a szállása, azaz a méhe lett a megtestesült Isten-Fiának:*

Személyem szerint én e Szűznek méhében / Tartattam mindenkor szeplőtelenességben, / Vallom azért lenni a Szűz leányt mátkámnak, / Tövisek közt kinyílt Liliomocskámnak.

Nem hagyhatom tovább már őt e világnak, / Az ég örömeire felhozom magamnak, / Eddig is őbenne volt az én lakásom, / Ártatlan Szívében kellemes szállásom. Mai tanácsunkban az legyen a vég, / Hogy e drága Szűznek adassék tisztesség!

ATYA ISTENNEK KÉPE *kimondja, hogy Szűz Mária lelkét és testét együtt kell a mennybe venni, ahol – földi érdemeire való tekintettel – királynéi hely várja:*

Tehát, angyalaim, Máriához menjetek, / Szorgalmatossággal mellette legyetek, / Alázatossággal szintűgy tiszteljétek, / S mint királynékat köszöntsétek!

Elválása után lelkének testéből, / El ne távozzatok hideg tetemétől, / Őrizzétek őt az incselkedésektől, / Mígnem más rendelést teszünk mindenekről.

c.) Maria Advocata – a közbenjáró Szűz Mária

Csíksomlyó, az 1756-os misztériumdráma közjátéka a tékozló, bűnös Dagobertus, aki mindenkit megtagad, csak Szűz Máriát nem. Megtérésekor így szólt:

⁸ A teológiai tartalom hangsúlyozása és az egyértelműsítés miatt jelöljük a zárt *ë* hangot. A kéziratot drámaszövegben ez a jelölés nem szerepel.

DAGOBERTUS megtérő szavai:

Ó, Boldog Szűz, Krisztus Jézus anyja, / Bűnösöknek feltetszett csillaga, /
Megtérteknek kegyes pátrónája, / Segítséged szegény lelkem várja, ó, Mária!

Az ég és a föld ellen vétettem, / Isten ellen gonoszt cselekedtem. / De Fiadnál
esedezzél értem, / S megbocsátja énnékem rút vétkem, ó, Mária.

BEATA VIRGO vállalja Dagobertus pártfogását és így szól fiához:

Szerelmes Szent Fiam, szűnjék meg haragod, / E szegény bűnösre te bosszúállásod /
Ki ne öntsed, inkább nézd irgalmasságod, / És a büntetéstől távoztasd ostorod!

Boldog mennyországot elhagyád érette, / Hogy őneki lenne örök üdvössége.
Egyetlen egy fiam, tekints szent arcodra, / Ne folyjon haragod bűnös fiadra, /
Csendesedj el mostan az én tanácsomra, / Ne töröld el őtet, hajolj irgalomra!

KRISZTUS:

Anyai szavaid, én szerelmes dajkám, / Engem meggyőznek, szüzen szülő anyám, /
Legyen meg kérésed, vétkét megbocsátám, / Tartsa meg holtáig szentelt gráciám.

DAGOBERTUS:

Szerelmes Jézusom, szívből hálát adok, / Fertelmes vétkemből hogy már tiszta
vagyok! / Távozzál el tőlem, te világi hívság, / Távol legyen tőlem már testi
nyalánkság!

3. Az erkölcsi nevelés iskolapéldái: „példája vagyok én...” – Tévelygő és megtérő ifjak a csíksomlyói iskoladrámákban

A barokk irodalomnak közkedvelt és bőséges eszköztárai voltak az exemplumok, amelyek többnyire apologetikus és morális példagyűjteményként, Mária-életrajzként, illetve laikus vallásos társulati kézikönyvként álltak a drámaíró tanárok, köztük a csíksomlyói ferencesek rendelkezésére. Az alábbiakban a 104 ismert csíksomlyói, XVIII. századi iskoladráma szövegéből azokat a szereplőket és jeleneteket emeljük ki, amelyekben nevelő célzattal diáksorsokat mutattak be a korabeli tizenéves ifjúság által a felnövekvő fiataloknak és a több ezres felnőtt nézőseregnek.

A Csíksomlyón, 1744 nagypéntekén színre vitt misztériumjáték 6. jelenete **Adolescens, azaz a serdülő Ifjú**, tehát a színjátszó gimnazista diák megtérését mutatta be. A szcena elején Virtus (Erény, Kiválóság) dicsekszik jóságával és erényességével, majd elmondja, hogy ő nem követi a bűnöket. Mundus (Világ) vele szemben a bűnök képviselőjében lép színpadra. Caro (Hús, Testiség) azzal dicsekszik, hogy ő gazdagon és szegényen egyaránt uralkodik, és amit elhatároz, azt véghez is viszi. Az ördögök közül Amamaon, Jupiter és Belzeub csatlakozik a gonoszok társaságához, majd Adolescens téved

közéjük, akit Mundus nyájasan fogad. Adolescens csak mulatni akar a földi életben, Virtus ezért megfeddi. Caro és Diabolus tovább csábítja Adolescenset, akit Virtus a halálra és a mennyország gazdagságára figyelmeztet, mire Adolescens megtér:

VIRTUS [ERÉNY]: Én vagyok Istennek az ő öröksége,
Emberekhez küldött mennyei szentsége,
Hogy ha kinek volna velem egyessége,
Annak az Istennél lenne öröksége.

A „jó cselekedet” nevem szerint vagyok,
Hírem s dicsőségem mennyben s földön vagyok,
Ám a rút vétkekkel meg nem mocskolódom,
Mert önnön magamban bűnt semmit nem tudok.

Aki soha nem vét, annak társa vagyok,
Ha vét, aztán megtér, mindjárt mellé állok,
Az igaztól soha én el nem szakadok,
Minden szavam igaz, hamisat nem tudok.

Nem vagyok én kevély, fősvény vagy parázna,
Irigység, torkosság nincsen bennem soha,
A haragtartásnak nem engedek soha,
Sem nem foghat rajtam semmi bűnnek mocska.

Test, Világ s az Ördög az én ellenségem,
Elvonják mellőlem sok szép gyűjteményem,
De ugyan maradnak még kevés híveim,
Kikben vannak nekem nagy gyönyörűségim.

MUNDUS [VILÁG]: Virtus dicsekedik az ő erejével,
Kiket gyűjtött hozzá nem küs erejével,
De én mit kérkedem az én szolgálóimmal,
Kiknek az ő számuk egy a fősvényekkel.

Úgyhogy, én népemet elé nem hozhatom,
Mert, hogy Világ vagyok mind az enyém, tudom,
Bátor akarnám is, el nem tagadhatom,
Hogy minden emberem hatalmamban tartom.

De mit búsolódom, vagyok két pajtásom:
A Test és az Ördög, hát, nem vallom károm,
Mert általuk embert mind hozzám húzatom,
S akkoron betelik minden kívánságom.

(Megjelenik a színpadon Diabolus [Ördög] és Caro [Test].)

CARO [TEST]: Semmit ne félj, Világ, mert melletted leszek,
Ezermesterséggel sokakat ráveszek,
Ahol nem gondolnád, ottan is bűnt teszek.

DIABOLUS [ÖRDÖG]: Világ és Test, hallom, miről beszélgetek,
De hiába nektek minden mesterségtek,
Mert énnálam nélkül véghez nem vihettek,
Semmit e világra, nincs arra erőtök.

Én vagyok tinektek örökös uratok,
Valamibe vagytok, azt tőlem kaptátok,
Sokra vagyon, hallám, a ti szándékotok,
De ha én nem leszek, mind bele maradtok.

Te is, nyomorult Test, csakhamar ellankadsz,
Egy kevés böjt miatt talpadon sem állhatsz,
Azért tenmagadnak mit tulajdoníthatsz
A bűnös romlásban, jobb, ha inkább hallgatsz!

LUCIPER: Én vagyok Luciper, kevélység istene!

AMAMON: Én vagyok Amamon, gazdagság istene.

JUPITER: Én vagyok Jupiter, minden bűn istene.

BELZEBUB: Én vagyok Belzebub, torkosság istene.

MUNDUS (*Adolescens–Ifjúnak mondja*):

Haj, be rég már várlak, kedves virágocskám,
Hogy felnevelkedjél, már alig várhattam,
Az én fiam leszel, azt tudni kívánom,
Mondd meg sietséggel, mert jódat akarom.

Édesatyád néked én akarok lenni,
Sok szép gazdagságot tenéked szerezni,
Úri méltósággal tisztségbe emelni
Tégedet, csak siess engemet követni.

ADOLESCENS [IFJÚ]: Minden országokban vagyon sok méltóság,
Különb-különb féle rendbéli uraság,
Hadi vitézek közt sok szép kapitányság,
Akik engem várnak, éltem nem hazugság.

Azért én lakásom lesz majd ilyenekkel,
Örömet udvarlok efféle rendekkel.

E világon nékem örök boldogságom,
Sok gyönyörűségben élni itt kívánom,
Minden örömet mulatságban tartom,
Sok elmetörésben magam nem fárasztom.

Mi haszna világon élni szomorkodva,
Mert ha ötöt-hatot üthet a nagy óra,
Akkor igyekezem, miként muzsikásra,

Vihessem magamat táncoló dámákra.

VIRTUS: Ó, te gondolatlan, goromba szép ifjú,
Mire vive téged a nagy álnokságú
Világ, hát, nem tudod, mely nagy csalárdságú,
Tudd meg, hogy tőle lesz szép élted szomorú.

Most még időd vagyon, míg élsz e világon,
Szolgálj Istenednek, ne halaszd hosszasan,
Megmutatta hozzád kedvét irgalmasan,
Csak intésem vedd be, járj az igaz úton.

ADOLESCENS: Meguntad életed, most azért prédikálsz,
Hogy én is megunjam, abban bizony nem kapsz,
Mert szép életembe velem is mulathatsz,
Másként én nem bánom, estig is, ha ugrasz.

CARO: Nemes és nemzetes úrfi, semmit vele
Ne gondolj s ne hallgass Virtus beszédére,
Hanem inkább tekints szép, friss termetedre,
Minden virágokkal ékeesebb testedre.

DIABOLUS: Gyalázatot tennél úri nemzeteden,
Kapván a nyomorú, sanyarú életen,
Azon bizony méltán csudálkoznak minden,
Azt tartanák, hogy te nem vagy most eszeden.

VIRTUS: Kaszál már a földön, tudod jól, a Halál,
Talán azt gondolod, téged meg nem talál?

ADOLESCENS: Idő itt van-e már, hogy meg kelljen halnom?
Bizony, ha azt tudnám, vagyon abban módodom.
Talán tanácsodat jobb volna fogadnom,
De hogy én elűzzem az én gazdagságom...?

VIRTUS: Nagyobb gazdagságot neked mennyországba
Adott az Úristen, de ez állapotban
Sokáig ne maradj, sok undokságodban,
Tarts penitenciát, míg élsz e világban.

ADOLESCENS: Jó volna, barátom, a penitencia,
Nem szoktam én ahhoz, hanem uraságra,
Szült engem az anyám ilyen méltóságra.

VIRTUS: Ifjú, emlékezzél meg élted végéről,
El ne felejtkezzél a te Istenedről,
Tudd meg, hogy a Halál majd téged megkerül,
És pokolba taszít talán ma vendégül.

Hogy minden embernek egyszer meg kell halni,

Ezen a világon nem lehet maradni.

Példa legyen neked a fejér koponya,
Ember volt és meghal, de az Isten tudja,
Miképpen kelsz, mikor a térő azt mondja,
Úgy vess, ifjú, holnap meghalsz, vagy éppen ma.

Halál után, tudod, döntés következik,
Amelyben életed nyilván, hogy kitetszik,
Vagy jó vagy keserves ítélet hallatik,
Vagy jobb, vagy bal fele lelked elvitetik.

Hogy ha életedben Istennek szolgáltál,
Parancsolatától te el nem távoztál,
Vagy ezzel ellentétben hivalkodó voltál,
Tudd meg, hogy az Isten erősen megrostál.

Szód és gondolatid cselekedetiddel
Ilyen koponyával, igaz ítélettel
Megítéli Isten, melyik bő mértékkel,
Felül hallattatik, az szerint rendel el.

Hogy jobban megfoghasd: nézed e karikát,
Úgy vélem, hogy nemcsak ennek szakadottját
Örökkévalóság ekként fogadását,
Nem éred el soha, bár vess aritmetikát.

ADOLESCENS: Rettenetes dolog, amit kimondok,
Dobog az én szívem, és alig alhatok,
Ha így van a dolog, más útra indulok,
Cifra öltözetet sokra változtatok.

Távol légyen tőlem a világi hívság,
Távozzék el tőlem a testi nyájasság,
Mert ezeket követi örökkévalóság,
És a rettenetes pokolbéli rabság. (Csíksomlyó, 1744, Scena 6.)

A jelenet szemléletesen kidomborítja a menny és a pokol áthidalhatatlan világát. A szcénában feltűnik a koponya és a karika, mint a halál és az ítélet jele. A csíksomlyói színpadon az 1744-ből idézett textust megelőzően az 1725-ben színre vitt, *Actio antiqua satis sine initio* című darabban (kiadta: *Ferences iskoladrámák I.*, 2009, 219–290.) és Potyó Bonaventura *Mundus redargutus (A megcáfolt Világ)* című misztériumában (1742) olvasható ugyanez a toposz. E két utolsóítélet-játék között van egy közös kapcsolódási pont, egy nagyjából azonos toposz: a **kővendég motívuma**. Nagy Szilvia kutatásai kimutatták, hogy a **kővendég** és ezzel együtt a Don Juan-toposz a hazai iskolai színjátszásban első alkalommal épp az 1725-ös végítélet játékban jelent meg Csíksomlyón: a darab kezdetén Epicurius egy koponyát hív vendégségbe,

aki a Halál képében jelenik meg, és elragadja a léhűtő vendégvárót. Potyó színdarabjában Mundus éli a maga feslett életét, majd váratlanul elragadja a Halál (Scena 2–3.). A motívumot harmadik alkalommal az idézett 1744-es passiójáték 6. jelenetében láthatták a diákok és a nézők, amikor Virtus felmutatta a koponyát a tékozló Ifjúnak.

Az **1745** nagypéntekén Csíksomlyón színre vitt játék a fősvénységet és az uzsoraszedést ítéli el **Dipsas királyhoz** kötött példázat keretében. A hagyományos Krisztus-passiót nem mutatták be ebben a színjátékban. De a tanítói funkciója és Mária közbenjáró mivoltának bemutatása kitűnően sikerült. A Prologus (Előhang) elmondja, hogy maga a kevélység és az uzsora feszíti keresztre Krisztust. A darabban Dipsas, a gazdag és lusta uzsorás vitatkozik Doctor Evangelicusszal, aki így próbálja jobb útra téríteni az uralkodót:

Balgatag fősvénység, mire jutottatok,
Hogy Isten törvényét lábbal tapossátok,
És az igaz útra térni nem akartok,
Hanem már mindnyájan megbolondultatok.

A következő jelenetben Krisztus elküldi tanítványait, hogy térítsék a bűnösöket (Scena 5.). A hét főbűn fellépése (Scena 6.), a kevélység, a gőg, a bujaság és az uzsorások bűnei után a „cantus Angelorum” csendül fel *Oh, szerelmes Jesus, aki mierettünk...* kezdősorral, mely 23 versszakban énekli végig Krisztus szenvedését, és rámutat arra, hogy mindezt az emberiség bűnei okozták (Scena 6.). A 9. jelenetben Krisztus haragra gerjed a vétkekben úszó emberiség ellen: elmondja szenvedésének részleteit, ráolvassa az emberekre bűneiket, végül a pokol gyomrával és kénköves tóval fenyegeti őket, miközben kezében három lándzsát forgat. Leginkább az uzsorás fősvények miatt van felháborodva. Ekkor lép a színpadra Mária, és közbenjár az emberi nemzetségért. A jelenet teológiailag megalapozott: Szűz Mária, az Irgalmasság Anyja közbenjár Fiánál az emberiségért, az emberek gondjaiért és főként a bűnök bocsánatáért:

Szerelmes szent fiam, szűnjék meg haragod
Emberi nemzetre, te bosszúállásod
Ki ne ontsad rajtuk, nézd irgalmasságod,
És veszedelmektől távoztasd ostorod!

Mennyi sok kínokat szenvedtél érettük,
Hogy önekik lenne örök üdvösségük,
És ha most elvesznek, füstbe mennek ezek,
Légy tehát kegyelmes, esedezem értük.

Sok kínjaid között mennyi epeséged,
Lelkemben szenvedtem nagy keserűséget,
Veled együtt sírtam, hogy ők üdvösséget
Nyerhessenek tőled örök békeséget. (Csíksomlyó, 1745, Scena 9.)

Mária e sorok elmondása után részletezi fájdalmait, melyeket Fia élete során elszenvedett és kegyes anyai cselekedeteire (pl. Krisztus hordozása méhében, majd felnevelése) hivatkozva könyörög Fiánál az emberiségért. Christus kizárólag Mária szavainak hatására könyörül meg az emberi nemen. A bűnösök zsoltár-idézeteket mondva megtérnek, majd Christus az angyaloknak a tékozló fiú atyjának szavaival parancsol: öltöztessék fel a megtérőket. A dráma végén az angyalok hálaadásra szólítják fel a penitenciatartókat.

Az **1754-ben** a ferencendi Csergő András Lőrinc (1726–1778) *Tragédia az Ifjúról* című, 86 diákszereplőt felvonultató passiójátékának prológusa elmondja, hogy a rossz útra keveredett ifjú, a szenvedő Messiás képe láttán megtér, így az ő története lesz az év nagypénteki színdarabjának fő példázata. Az első jelenetben maga a Kisebb Testvér, a ferences (Fratres Minorum) figyelmezteti a közönséget:

Ezerszer jobb halni, s mindentől fosztatni,
Hogy sem Istenünköt vétkekkel bántani,
Ez ifjat azért nem kell hát követni,
Amint fogjátok hallani. (Csíksomlyó, 1754, Scena 1.)

A dráma első jelenetében Caro (Test, Testiség) és az ő szolgái csábítják Iuvenist (Ifjút), aki csatlakozik Lucifer bandájához. Szülei nagyon aggódnak gyermekük sorsáért, majd a Cantus Fratris Minoris (Kisebb Testvérek [Ferencesek] Éneke) siratja a Voluptas (Gyönyör) hálójában vergődő Iuvenist. A következő szcénában a földre lép Christus, és keményen szól a pokol kínjairól. A szigorú szavak után Misericordia (Irgalmasság) könyörög a bűnös emberekért. Ennek hatására Christus megígéri, hogy ha Iuvenis megtér, akkor megkönyörül rajta. Közben Amorusus szeretné jobb útra téríteni az Ifjút, de Mors (Halál) rátámad Amorususra. A szintén színre lépő Krisztus elzavarja a Halált. Hogy a helyzetet Mundus (Világ, Világiasság) súlyosbítsa, cinikusan sorolni kezdi Iuvenis vétkeit, amelyre a diákot ő maga csábította: bordélyházba járt, kevély volt és fösvény. Mundus ezek után Asmodeussal szövetkezik, hogy egy utolsó kísértés által végleg a pokolba taszíthassa az Ifjút: egy asszonyt bérelnek fel Iuvenis végső megkísértésére és pokolba döntésére. Közben elérkezik nagypéntek napja. Az ördög (Diabolus) újra színpadra lépve maga ébreszti fel Kaifás főpapban az irigységet a népszerű Krisztus ellen. Majd a katonák elfogják Krisztust, aki így szól a körülötte állókhoz:

Azért jertek hozzám, kik terhelve vagytok,
És mindnyájan nálam nyugovást találtok!
Térjete meg, bűnben, kik torkig úszkáltok,
Minden bűnötökből szabadulást adok! (Csíksomlyó, 1754, Scena 8.)

Krisztus szavaira Iuvenis megkérdezi: melyik a legfőbb parancs? Mire Christus válaszol: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat, és vagyonodat add a szegényeknek!” (Vö. Máté-evangélium 22,34–40) Iuvenis, látva Krisztus érte is vállalt kínjait, végérvényesen megtér. Asmodeus, Caro és Lucifer dühöngetek, hogy nem tudták megszerezni az Ifjú lelkét.

Ugyancsak nem bibliai szereplő, **Dagobertus** kapcsán is megrendítő történetet olvashatunk az **1756-ban** előadott passiójáték keretében, amelynek középpontjában a bűnös emberekért a földi élete során és a halála perceiben is közbenjáró Szűz Mária (Maria Advocata) áll. A darab cselekménye: Dagobertus magasztalja a Szentháromságot (Scena 2.), de Mundus (Világ), Caro (Test) és Caupo (Korcsomás) kísértésére – igaz, hogy könnyek között: „Dagobertus deplorat suum statum” – léha életre adja magát: „Példájok én mostan legyek mindazoknak, akik esztelenül test-ördögnek hisznek és engednek...” (1756, Scena 5.) Asmodeus a keresztség és Isten megtagadására buzdítja az ifjú Dagobertust, aki ezt megteszi, és hűséget esküszik az ördögnek. Asmodeus végül Szűz Mária megtagadására biztatta a tévelygő ifjút, de ő erre az egy dologra nem hajlandó (Scena 5.). Dagobertus ekkor döbben rá tette. Elhatározza, hogy megtér, és elmegy a templomba, ahol Jézus elfordítja tőle az arcát. További könyörgésére a feszület is hátat fordít neki. Ezek után Szűz Mária segítségét kéri, aki meghallgatja, nem fordul el tőle, hanem magához emeli és könyörög érte Krisztusnál: „Szerelmes Szent Fiam, szűnjék meg haragod, / E szegény bűnösre bosszúállásod!” (1756, Scena 6.) Krisztus ennek hatására megkönyörül Dagobertuson, aki végleg megtér.

Az **1760-ban színre vitt passiójáték** párhuzamos szerkezetű, a barokk drámák szokása szerint két síkon játszódik a cselekmény: a páratlan számú jelenetek az ifjú diák, Wolfgangus történetét mutatják be; a páros szcénák pedig Jézus Krisztus szenvedéstörténetét. Az egyszerre didaktikus és pasztorális misztériumdráma földi főszereplője **Wolfgangus**, akit szülei a királyi udvarba küldenek. Mundus (Világ), Voluptas (Gyönyör), Diabolus Tentator (Kísértő Ördög), Caro (Hús) és Diabolus Pluto elhatározzák, hogy megkísértik és kárhozatra vettetik az ifjút. Wolfgangus az udvarban Szűz Mária pártfogása alá helyezi magát, és a Praeceptor (Tanító) e szavakkal bocsátja útjára:

Világ, ördög s testtel szövetséget ne vess,
Hogy meg ne csaljanak, s tisztaságban élhess,
Bocsátható vétket s halálosat megvess,
Isten kegyelmében hogy örökké élhess! (Csiksomlyó, 1760. Scena 1.)

Jó pedagógiai érzékkel e passiójáték következő jelenete Jézus Krisztus 40 napos böjtjét és pusztai megkísértését (Máté-evangélium 4,1–11) vitte színre. A következő szcénában Wolfgangus mégis letér a Tanító által javasolt útról, a világi gyönyöröket és mulatságokat

kezdi keresni. Mundus ennek nagyon örvend. Közben, első, véletlen találkozásuk idején Lukrécia szemet vet az ifjúra, elcsábítja, és Volfgangus fejet hajt Venus dárdája előtt és így vall kedvesének:

Régtől fogva, hogy már téged óhajtalak,
 Utcákon s házakban téged vigasztallak,
 Kinyílt rózsák között felnőtt kedves alak,
 Majd megbolondulok, ha téged nem látlak! (Csíksomlyó, 1760, Scena 9.)

Ezek után a szerelmes diák már a királyi rendeleteknek sem engedelmeskedik. De Volfgangus hirtelen megtér, és Lukrécianak pedig a zárdát ajánlják vezeklésképpen, ám a lány megszökik onnan. Krisztus egy látomásban maga figyelmezteti Volfgangust, hogy tekintsen édesanyjára, a közbenjáró Szűz Máriára. Ezt követően az említett ördögfigurák újra megkísértik az ifjút. Lukrécia közben megbetegedett, ezért Volfgangus egyedül megy el egy meghirdetett mulatságra. Amicus, a Jóbarát igazi megtérésre inti az ifjút, de az nem hallgat rá. Megszólal az utolsó ítélet harsonája, és Pluto a pokolba viszi Volfgangust szerelmével, Lukréciaival együtt. Az ifjú negatív példázatként szerepelt a színpadon, úgy, mint Júdás, akinek ebben a drámában szép siralmát olvashatjuk (Scena 17.). Péter is színre lépett egy lírai planctusszal (Scena 15.), mint a megtért ember jó példája. A darab tanulságait az epilógus fogalmazza meg.

Borbély Absolonnak 1777 nagypéntekén bemutatott, erősen didaktikus jellegű, 14 színből álló játéka egy teljesen világi témájú és nagyon tanulságos történetet dolgoz fel. A csíksomlyói színi hagyományban szokásos bibliai és apokrif jellegű szenvedéstörténetnek nyoma sincs a darabban. Az igazak győzelmével és üdvösségével végződő dráma elsősorban a gazdagság és a kevélység veszélyeire hívja fel a figyelmet, és cselekményével konkrétan figyelmezteti egyes szereplőit – és ezáltal a közönséget – a megtérésre. Főhőse Dives (Gazdag), aki az isteni Követ javaslata ellenére sem tér meg, majd meghal és elkárhozik. Megátalkodott szolgáját, Eparchust maga Krisztus taszítja pokolra, miközben a főbűnököt veti az emberiség szemére. E jelenetben Tempus (Idő) és Horae (Órák) maguk kérték a csapást Ádám ivadékaira, mert szerintük az emberiség hiábavalóságokra vesztegeti el az idejét. A Gazdag legidősebb fia, Primislaus ennek ellenére sem hajlandó az örökséget felosztani testvérei között és visszaadni a tulajdonosoknak apja jogtalanul szerzett vagyonát. Az ő gonoszságuk ellentétpárja a Gazdag két másik fia: Sigismundus, aki visszavonult a kastélyba és Ludovicus, aki ágostonrendi pap lett. Primislaus elfogatja őket Dexterillussal, vasba veretteti, de Charitatillus szabadon bocsátja a két fiút a börtönből. A színjáték végén Robustillus nem hajlandó Primislaus utasítására – a szabadon bocsátás tette miatt – lefejezni a

jóságos Charitatillust. Erre Dexterillus megtér, Primislaus alatt pedig megnyílik a föld. A darab megőrzött egy iskolai szokást is: két Diák (Studiosus Primus és Studiosus Secundus) érkezik a Gazdag házához, akiket „Szegén tanuló ifiacskák lévén Cantusra előljáráók elbocsátottak”. A Diákok az *Aki az Istent szereti...* kezdetű kétstrófás intő éneket adták elő, amely egyértelműen a darab szerzőjének alkotása. A Gazdag megadta, de végül visszavette tőlük az énekükért járó két máriást.

Az 1778-ban előadott színdarab döbbenetes történetet tárt a diákok és a nézők elé. A dráma főhőse **Eleodora**, aki apja tanácsára felhagy az erkölcsös élettel. A rossz útra térő lányt anyja figyelmezteti, mire Eleodora megmérgezi édesanyját, apját pedig lefejezi, majd külföldre menekül, ahol feslett életet él. Az egyik templomban hallott prédikáció hatására azonban szívszakadva megtér, megbánja a bűneit és végül lelke az égbe jut.

Az ifjak, szerepnevük szerint Adolescens, Eleodora, Iuvenis, Wolfgangus, Primislaus, Sigismundus, Ludovicus, Dexterillus, Charitatillus vagy 1756-ban Dagobertus és 1777-ben a Gazdag példája pedagógiai célt is szolgált, hiszen a színjátszó diákokkal egyidős ember típusát, annak életében a választási lehetőségeket rajzolja meg. Ehhez a drámaírók gyakran hívták segítségül a moralitás nyújtotta eszközöket: valóságos, hús-vér emberként szerepeltették az erényeket, ördögöket és a bűnöket a színpadon. Ezeket a jeleneteket egy-egy szcena erejéig beillesztették Krisztus szenvedéstörténetébe. A hét főbűn álságos tevékenységeire és az erényekkel való vitájára szép példát találunk az **1764.** évi passiójáték keretében. Többször olvashatjuk a misztériumdrámák során, hogy allegorikus alakokat, moralitásjeleneteket használnak fel a bűnbánattartás fontosságának illusztrálására. Ezt mutatja az **1741.** évi passiójáték 8. jelenete, melyben **a hét főbűn lép színre**, és saját lényegükkel ellentétesen még ők is a megtérésre szólítják a nézősereget.

4. Allegorikus passiójátékok (1742, 1761) Andropater világából

Külön tárgyalást érdemel a Csíksomlyón 1742-ben és 1761-ben előadott nagypénteki játék. Ebben a két darabban allegorikus figurákkal helyettesítik az üdvösségtörténet legfőbb szereplőit: Andro Pater jelenti az Atyaistent, Androphilus az Ő Fiát, Christust, Androphus (más helyen Antrophus) pedig az embert, azaz Ádámot. Az 1742-es drámában Andropater a bukott angyalok helyébe ülteti Antrophust, és tulajdon, egyetlen fiára, Androphilusra bízta, tanítóul Euphronimust, szolgálul Cosmost és Creont jelöli. Erre Andromisus az ördögökkel bosszút esküszik Antrophus ellen, és fel akarja forgatni az Andropater által teremtett természet rendjét. Az ördög Fictus Euphronimus képében bűnös mulatságra csábítja

Antrophust, aki nem véve észre a csalást, bűnbe esik. Az Andromisus által szervezett ebéd végén fény derül a hamisságra, és óriási káosz keletkezik. Andropater megbünteti Androphust: Thanatussal munkára vetteti és éhezeti. Ezt követően Androphilus elmegy Atyjához, és Antrophus nevében bocsánatot kér, fejét – az egyház bűnbánati szokásának megfelelően – hamuval hinti (Scena 9.), de Andropater nem akar engedni, mert a büntetés jogosságára hivatkozik. Az irgalmasság (vö. Misericordia) megengedné a büntetés átvállalását, de az igazságosság (vö. Iustitia) nem. A vita végén Andropater elengedi egyetlen fiát, Androphilust, hogy megostoroztassa és megölesse magát fogadott gyermekéért, Antrophusért (Scena 10.). Ekkor az Andromisus, Daemon, Chrominus, Deucalion, Endorus, Taurus és Gadareus nevű ördögök elindulnak a gályára, hogy bajkeverőnek bélyegezzék, tehát hamis vádakkal illessék az Antrophus helyett ott dolgozó-szenvedő Androphilust. Andromisus 30 ezüstöt ígér a hajósnak Androphilusért, akit elfognak, megostoroznak, tövissel koronáznak, és a végén (Scena 13.) keresztre feszítenek. A darab cselekményéből egyértelmű: Ádám végig főszereplő a darabban.

5. KÖZÉPKORI LITURGIKUS JÁTÉK A BAROKK KORBAN: BŰNBEESÉS, ÁDÁM-SIRALOM ÉS ÉGI PÖR KRISZTUS MEGTESTESÜLÉSÉRŐL

Javasolt előadás adventben
és március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony (az angyali üdvözlés) ünnepén

Magyarországon az erdélyi Csíksomlyó ferences gimnáziumában virágzott a legteljesebben az anyanyelvű misztériumjátás. Az előadások a XVIII. századhoz kötődnek. (Lásd bővebben fent, az *Anyanyelvű színjátás bölcsője – Csíksomlyó* című fejezetet!) Néhány passiójáték kifejezetten középkori és liturgikus eredetű jeleneteket tartalmaz. Ezek közé tartozik az ***Ordo Prophetarummal kapcsolatban a liturgikus játékok között említett égi pör***. Az alábbiakban az Ádám-jelenettel együtt az 1769-es csíksomlyói passiójátékból adjuk közre, mint a középkori liturgikus dráma kései és magyar nyelvű tovább élését, változatát. (A Tiszántúl református lelkészének, Szegedi Lőrincnek [Szeged, ?–1596/1597] *Theophania* című drámája [Debrecen, 1575] egy Éva-siralommal indítja eseménysorát, de a bűnbeesést nem dramatizálja.) Az alábbi jelenetek Jézus Krisztus megtestesülését állítják színpadra. Az Előhang elmondja a világ teremtését, majd a bűnbe esett Ádám siralma hangzik el az első jelenetben. Ezt meghallják az égiek: az ószövetségi pátriárkák és próféták, továbbá a megszemélyesített (allegorikus) figurák, akik a mennyben, az Atyaisten udvarában

összegyűlnek, és egy valóságos per keretében eldöntik: az Atyaisten fia, Jézus Krisztus legyen emberré, és váltsa meg a bűnbe esett világot (2. jelenet).

A *Paradicsom közepibe / kőkerájába...* kezdetű karácsony előesti kántáló egyesíti magában a három fő keresztény ünnep mondanivalóját: 1–6. versszak Jézus Krisztusnak az Atyától minden idők előtt való örök születését (Paradicsomban az uralkodó a bölcsőben) és földi megtestesülését (az angyalok énekelnek) éneklí el; a 7–8. strófa pedig nagypéntek–húsvét (vérrel virágozik) és pünkösöd (Szentlélekkel illatozik) misztériumát foglalja magában.

Az alábbi felvonásban szereplő szövegek forrásai: az Előhang–Prologus szövege az 1753. április 20-án, nagypénteken, Csíksomlyón bemutatott passiójátékból való. Népszerűsítő kiadása Pintér Márta Zsuzsanna gondozásában megjelent: *„Nap, Hold és csillagok, velem zokogjatok!” Csíksomlyói passiójátékok a 18. századból.* Szerk. DEMETER Júlia. utószó: PINTÉR Márta Zsuzsanna. latin ford. KILIÁN István. Argumentum Kiadó, Budapest, 2003, 307–310. Az Ádám-siralom (1. jelenet) itt rövidített szövege a Csíksomlyón, 1727. április 11-én, nagypénteken előadott misztériumjáték 2. jelenetéből származik. Kilián István munkájaként kiadta: *Ferences iskoladrámák I. 1721–1739.* Szerk. DEMETER Júlia, KILIÁN István, PINTÉR Márta Zsuzsanna. Argumentum–Akadémiai, Budapest, 2009 (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 6/1), 364–367. A középkori eredetű, végleges formájában a 15. századra kikristályosodott égi pör (2. jelenet) szövegforrása a Csíksomlyón, 1769. március 24-én, nagypénteken előadott passiójáték első jelenete. Nyomtatásban kiadta: MEDGYESY S. Norbert: *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere.* Piliscsaba–Budapest, 2009, 426–430.

Az alábbi két jelenetet e javasolt, korabeli énekekkel kiadta: *Színjátéka – Misztériumjátékok I.* S. a. r. és szerk. MEDGYESY S. Norbert. Protea Kulturális Egyesület, Budapest, 2016, 11–22.

A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/>

SZEREPLŐK, zárójelben a javasolt jelmezek olvashatók:

ATYAISTEN – Deus Pater (láthatatlan, a háttérből hangosan beszél, recitál)
 FIÚISTEN (JÉZUS KRISZTUS) – Deus Filius (kezében kereszttel, hófehér ruhában)
 SZERÁF ANGYAL – Angelus Seraphim (fehér vagy arany színű ruhában, palástban)
 KERUB ANGYAL – Angelus Cherubim (fehér vagy arany színű ruhában, palástban)
 GÁBRIEL ARKANGYAL (fehér vagy arany színű ruhában)
 IRGALMASSÁG – Misericordia (fehér palástban)
 IGAZSÁGOSSÁG – Justitia (fekete palástban)
 ÁRTATLANSÁG – Innocentia (világos ruhában)
 BÖLCSESSÉG – Sapientia (világos ruhában)
 BIZONYSÁGTÉTEL – Testimonium (világos ruhában)
 SZŰZ MÁRIA (fehér ruhában kék kendővel)
 ELŐHANG – Prologus (korabeli diákruhában)
 ÁDÁM (szőrruhában)
 NOÉ
 ÁBRAHÁM
 DÁVID (hárfával)
 NARRÁTOR (korabeli diákruhában)

ELŐHANG – PROLOGUS

KÖZÖS vagy SZÓLÓÉNEK

Hangzó:

a.) Paradicsom kő kertjében szövegváltozattal 7 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJwYXJhZGlje29tIGtcdTAxNTFrZXJ0alx1MDBIOWJlbiJ9>

b.) Paradicsom mezeibe kezdősorral 6 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJwYXJhZGlje29tIG1lemVqaWJlIn0>

Az alábbi, szépkenyerűszentmártoni gyűjtés hangfelvétele:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/15746/#record-190743>

Pa - ra - di-csom kö - ze - pi - bë

a - rany-szó-nye - gə lë - të - rit - vë.

2. Rengő bölcső reá téve, – benne fekszik az Úr Jézus.
3. Az Úr Jézus Isten Fia, – jobb kezébe aranyalma.
4. Bal kezibe aranyvessző, – fel-felhajtja, megzúdítja.
5. Zúg az erdő, cseng a mező, – a madarak füttyeregnek.
6. Az angyalok énekelnek, – a magyarok ünnepelnek.
7. Nem láttam én szebb gyümölcsfát, – mint a Jézus keresztfáját:
8. Piros vérrel virágozik, – Szentlélekkel gyümölcsözik.

Az ELŐHANG – PROLOGUS fehér ruhában a középső színpadról, a földről szól az összegyűltekhez. Közben elmondja Ádám és Éva paradicsomi történetét és bűnbeesését (lásd: Teremtés [Mózes 1.] könyve 1–2. fejezet).

(Az Előhang szavai alatt a háttérben 3 színjátészó – Ádám, Éva, Kígyó – az adott versszaknak megfelelően némajátékkal vagy élőképpel illusztrálhatja a bűnbeesés történetét egy fa körül.)

ELŐHANG: Tekintetes nemes, nemzetes szép község,
Néktek ez mai nap egyenlő egyezés
Legyen. Én kívánom, mindenkor békesség,
Vigasztaljon végre az örök üdvösség.

Figyelmezzetek most az én beszédemre,
Aki elsöbben is jöttem előtökbe,
A tanuló ifjaknak személyébe,
Hogy ez mai dolgot vehessétek észre.

Midőn a Szentháromságnak bölcsessége,
Világ kezdetekor embert teremtene,
Vala ottan egy szép gyönyörűség-helye,
Melyet paradicsom kertjének nevezte.

Ádámot és Évát abba helyezte,
 Hogy mindegyik fának gyümölcsét ehetné,
 A felséges Isten nekik megengedte,
 Hogy kívánságukat nekik betöltené.

De a jó és gonosz tudásnak fájáról
 Megtiltotta, hogy annak semmi ágairól
 Le ne szakasztana egy almát is arról:
 Mert meghalna, ha ő enne abból.

Az ördög e fának gyümölcsét szakasztotta,
 Elsőként mindjárt az Évának adta,
 „Csak vévén ezt, kóstold!” – néki azt mondá:
 „Minden tudatlanság lesz most tudományá.”

Látván Éva, hogy a tiltott fa ételre
 Jó volna, és igen szép a tekintetre,
 A pokolbéli ördög csalárdsága által
 Megcsalaték, s az almából véve.

Melyet midőn szájával megkóstolt volna,
 Ádámnak, a férjének mindjára adta,
 Melyet ő is azonnal megkóstola,
 Mindnyájukra ottan a véték árada.

A fának gyümölcsét hogy elvette Éva,
 Ő lett az egész világ siránkozó anyja,
 Melyet midőn Ádám is hogy megkóstolta,
 Mindeneknek ő lett a jajgató atyja.

Mert a paradicsom dicsőség-kertjéből
 Kiűzték őket az uraság helyéből,
 Megfosztották minden gyönyörűségétől,
 S szenvedtek főképpen szemérmességéből.

ELSŐ JELENET – ÁDÁM-SIRALOM

Ádám a paradicsomkertből való kiűzetése után megbánja bűnét és a Megváltóért könyörög.

ÁDÁM: Oh, szívek titkait vizsgáló nagy Fölség,
 Mit tudok szólani? Látod, a kevélység
 Mire hozott engem, ördögi irigység?
 Kérlek, mutatódjék mégis a kegyesség!

Ég, föld s tenger előtt nyilván van esetem,
 Nem tagadom, hanem megvallom, Istenem,
 Nékem, nyavalyásnak fölségedhez térnem,
 Szükség megelőző kegyelmedet kérnem.

Nemes alkotmánya, úgymond, Fölségednek,
Az Angyal az égben a tüzes köveknek,
Jár a mennyben közötté a mennyei fényeknek,
Egekben tündöklő angyali seregeknek.

Íly nagy dicsőségben helyeztetett Angyal
Szívében azt mondta: Mennyei Királlyal,
Akar hasonlatos lenni ő Urával,
Erős és hatalmas öméltóságával.

Nem érdemelte ez az Angyal kegyelmedet,
A nagy kevélységért a te irgalmadat,
Én sem érdemlem ezt, hanem haragodat,
Reám kiöntendő bosszúállásodat.

A gyarlóság alá én pedig vettelve
Voltam, álnok Kígyó incselkedésére,
Jóllehet, hajlottam az ő készítésére...
Mégis, kérlek, hajolj hozzám kegyelemre!

A Kígyó, ki lehúzatott az egekből,
Az csalt meg engemet nagy irigységéből,
Hogy az ő helyébe a te kegyelmedből,
Felneveltetem én te kegyességéből.

Azért, én Istenem, tekints esetemre,
Kész bosszúállásod ne szálljon fejemre,
Hanem irgalmadat felemelésemre,
Küldd el Szent Fiadat az elégtételre!

Küldd el, akit várnak régen a szent atyák,
Küldd el, kit óhajtnak együtt a próféták,
Küldd el, hiszen javallják a Hierarkák,⁹
Küldd el, maradékim mindnyájan javallják!

A természetnek ezt törvénye javallja,
Amint Szent Máténál le vagy rajzolva,
Izajás könyvében is mint meg van írva,¹⁰
A Második Személyt küldd el áldozatra!

KÖZÖS ÉNEK:

Hangzó: <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/7692/?t=00%3A13%3A15#record-56500>

⁹ Hierarkák: angyali rendek

¹⁰ A hivatkozás alapja valószínűleg: Izajás 7,14–25; Izajás 40,3–5.

Parlando

Nagy szív - vel vár - ták a pát - ri - ár - kák
min - den pró - fé - ták - kal,
hogy fel - vir - rad - jon a szent vált - ság - haj - nal.

2. Mert tudták vala – a nagy Istennek – az ő ígétét,
Ádám atyánknak – mondott esküvését.
3. És felemelvén az ő szemüket égbe néznek vala,
így kiáltanak – nagy könyörgést mondva:
4. „Felséges Isten, – ki teremtetted – mennyet és a földet,
és mindezekben – lévő szépségeket.
5. Tekints mireánk, – bocsásd el immár – a mi Megváltónkat,
melyet ígértél, – a te Szent Fiadat!
6. Szakadozzatok, ti magas felhők – és temérdek egek,
bocsássátok le, – mert vagyunk szegények!”

Az ének népi változata: *Epedve várták a pátriárkák...* kezdősorral:

1. Epedve várták a pátriárkák minden prófétákkal,
hogy felvirradjon a szent váltság-hajnal.
2. Feltűnt a hajnal teljes malasztal a Szűz Máriában,
Üdvözítőnknek választott Anyjában.

MÁSODIK JELENET – ÉGI PÖR

A jelenet az Ádám-siralom után az égben, a legfelső színpadon, az Atyaisten (Deus Pater) udvarában játszódik, ahol az allegorikus figurák (Irgalmasság, Igazságosság, Bizonyágtétel, Bölcsesség, Ártatlanság) és az ószövetségi személyek (Ádám, Noé, Ábrahám, Dávid) eldöntik: Krisztus leszáll az égből, emberré lesz és kereszthalállal váltja majd meg a világot.

Az égi pör jelenetének lényegét jól fejezi ki az 1733. évi csíksomlyói passiójáték szöveggönyve, amikor ezt a címet adja neki: „**Consilium Coeleste super Unigenitum – Égi tanácskozás az Egyszülött fölött.**” Középkori elnevezése: Ordo Prophetarum – Proces de Paradis, azaz Prófétajáték – paradicsomi eljárás, pör.
Bővebben lásd fent, a liturgikus játékok között tárgyaltakat!

ATYAISTEN: Én, ura világnak s alkotója annak, szívemben megsértettem,

Emberi nemzettől, ki az törvényemtől távozott, megvettettem.
Mert a tiltott fának, izét az almának kóstolta, észrevettem.

Azért haragomat, s bosszúállásomat ma ellene kiöntöm,
Amit egy szavammal, csak akaratommal teremtettem: eltörölöm,
Mert a világ nélkül szent, s véghetetlenül maradhat dicsőségem.

FIÚISTEN: Mennyei Szent Atyám, amint mostan hallottam, megsértődött Szent Szíved.
Tekints le fiadra, kit öröktől fogva szült véghetetlenséged,
Eresszed elődbe, halljad, kérésében szavait meg ne vessed!

ATYAISTEN: Távol legyen tőlem, szerelmes szülöttem, megvetni kérésedet!
Kérjed Szent Atyádat, jelentsd szándékoalat, egyet értek teveled!

FIÚISTEN: Emberi nemzetnek, kit gyönyörűségnek helyére béplántáltál,
A paradicsomra s annak határaitra szabadságot adtál;
Hogy ő lenne a feje s mindennek vezére, így parancsoltál.

Sőt, ezeken kívül, nagyobb fizetésül amaz nagy dicsőséget,
Amelyet Lucifernek, kevélység lelkének serege már elvesztett,
Ádámnak és fiainak (ha szent szavaidnak engednének) megígéred.

Ezt megirigyelte, s tovább nem tűrhette a pokolbéli Kígyó,
Azért incselkedni s emberrel társalkodni csalárdságot forraló,
Nem szűnt meg, míg véle törvényedet megszegetné, tudván, hogy az ember
hajlandó.

Méltó azért az ember arra, (mivel szabadságra bocsátottad akaratát),
Hogy nyomorúságban és sok viszontagságokban, éljen keserves kínban,
De más mód adódhat, hogy lelke ne tartassék rabságban.

Íme, véghetetlen és megmérhetetlen gonoszsága őnéki,
Azért szükség nekem, mert nagy kegyességem ezt ígéri őnéki,
Hogy megváltsam őt, s elűzzem az ördögöt, érte szenvedni.

ATYAISTEN: Szerelmes szülöttem, engeszteld szívem, hajlom kérésedre,
Az embereket, akiket képemre és dicsőségemre a semmiből teremtöttem,
Hogy el ne vesszenek, sőt inkább éljenek, én is már úgy akarom!

De hogy, fiam, a halálra és keserves kínokra magadat adjad,
Az első emberpárnak, sőt, az egész világnak terhét magadra vállald,
Szükség ez nagy dolgot, ily számos szándékot Angyalok tudtára add.

Azért tanácsosaim, mennyei szolgálaim, jertek elé, akarom;
Ezen nagy dologról, világ váltságáról légyen tanácskozásom,
Melyre szülöttem, ki természetében egy velem, ezt vállaljon:

IRGALMASSÁG első,
másik az IGAZSÁG,
harmadik BIZONYSÁG,

negyedik OKOSSÁG,
Mind négy a tanácsát, s mondja maga voksát:

Illendő lészen-e, hogy Fiam halálra
S bűnös váltságára, magát adja kínokra?

ÁRTATLANSÁG légyen, ki is elé jöjjön, őnéki védő prókátora legyen.¹¹

IRGALMASSÁG: Hogy irgalmasságod terjedjen világra,
Szükség Szent Fiadnak menni a halálra!

IGAZSÁGOSSÁG: Igazságod szerint ne büntesd az embert,
Jobb lesz, hogy Szent Fiad szenvedjen a világerő!

BIZONYSÁGTÉTEL: Bizonyoságot teszek, hogy az ember hajlandóságból
Vétett te ellened és tudatlanságból,
Azért szabadítsd meg az ördög hatalmából,
Szent Fiad váltsa meg őt irgalmasságából!

BÖLCSESSÉG: Bölcsességed szerint ezeknek tanácsát
Bevévén, ítélem világnak váltságát.
Mert mi hasznod benne, ha világ romlását,
Akarod lelkeknek örök kárhozatát?

ATYAISTEN: Most, te, Ártatlanság, szükség, ha mellette
Felállasz, és mondasz ellenkezőt erre,
Lévén Szent Fiamnak védelmezésére.

ÁRTATLANSÁG: Másként nem épülhet a mennyei udvar,
Ha Fiad meg nem hal, nem telik bé a kar.

ATYAISTEN: Látom, hogy mindnyájan, kik ezen a tanácson mostan megjelentetek,
Keserves kínokra, s végre a halálra Fiamat ítéletek.
Talán a pokol tornácán, kik vannak fogságban, megmentik a haláltól...
Azért jertek elé, szóljatok mellette, s legyetek mentségére!

Emberi nemzetnek első atyja, Ádám,
Világ váltságára menjen-e Szent Fiam?

ÁDÁM: Ezt már óhajtottam sok esztendő előtt,
Lévén a limbusban nagy sötétség között,
Hogy felséged küldjön nekünk Üdvözítőt,
Ki oldja el rólam bűnömnek kötelét.

Azért, ó, világnak teremtő Szent Ura,
Szent Fiadot küldjed nekem váltságomra!
Fán fizessen értem, mivel az almára
Kinyújtottam kezem, menjen az halálra!

¹¹ Prókátor: ügyvéd, törvényes pártvéd.

- ATYAISTEN: Ennek a tanácsa egyezik többekkel.
Noé, kedves szolgám, légy védelmezéssel!
- NOÉ: Szent hatalmas Isten, nem védelmezhetem
A te Szent Fiadot, sőt nagy buzgón kérem,
Mezítelen függjön értem a kereszten,
Mert bornak ereje hagyott mezítelen.
- ATYAISTEN: Sokszámú népeknek s ékes nemzetségnek, Ábrahám, öreg atyja,
Te is én szívemnek és minden kedvemnek kedvező pátriárka,
Dávid, most szóljatok, Fiamat szánjátok, íme, mégyen halálra.
- ÁBRAHÁM: Ezt, ó, Szent Isten, általam hirdetted,
Midőn egy fiammal, Izsákkal vitetted
Fáit áldozatra, hogy őt akkor tenéked
Hegyen feláldozzam, nékem jelentetted.
- Azért teljessedni ezen prófécia¹²
Kívánom, s Szent Fiad a súlyos keresztfát
Vegye vállaira, s szenvedésnek útját
Járja, vigye végbe világnak váltságát!
- DÁVID: Megíratta velem a Szentlélek Isten
Zsoltári könyvekben, egynéhány versekben,
Hogy nagy vasszegeket lábában s kezében
Által vernek, s hagyják őt véres vereségben.
- ATYAISTEN: Ó, szerelmes Fiam s egyszülött magzatom,
Ím, hallottad mindezeknek buzgó kérésüket, s nagy könyörgésüket,
Hogy szenvedésed által s végre haláloddal vesd végét inségeknek.
- Azért azt akarom, és menj el hozzájuk, kívánom, s váltsd meg a bűntől
a világot!
- FIÚISTEN: Elmegyek, Szent Atyám, s a keresztt oltárán drága lelket vásárlók,
Vérem kiönteni, s érettük meghalni szívesen már kész vagyok!

6. ÁDÁM-SIRALMAK (XVIII–XX. század)

Az ősbűn elkövetése után Ádámot és Évát az Úristen kiűzte a paradicsomkertből (Teremtés 3,23–24). Az imént kiadott égi pör a Megváltó megtestesüléséről, illetve kései, barokk kori változatában kínszenvedéséről dönt. Az egyes szám első személyben énekelt, azaz monodrámaként felfogható, valamint Ádám és az Angyal párbeszédét tartalmazó dialógus a népénektörténeti fejezetben már említett kéziratos énekeskönyvekben is megtalálható. Néhány

¹² Prófécia: jövendölés, itt előkép értelemben szerepel.

példát közlünk az alábbiakban. A középkorban és a néphagyományban Ádám és Éva napján, december 24-én, karácsony előestéjén; az újkori szokás (iskoladramák és kántorkönyvek) szerint nagypénteken hangzottak el az első ember *panaszolkodásai*.

A XVIII. századi falusi iskolamesterek kéziratos énekeskönyvei közül a *Kenyeri* (1708), a *Vépi* (1731) és a Kunszigethez (Győr vm.) kötődő *Paksi Márton György-énekeskönyv* (1760–1761) lapjain olvasható Ádám-siralom. A Paksi-kézirat megtartja a párbeszédesség mivoltját, latin „rendezői” utasítások keretében feltünteti a szerepneveket, amely a liturgikus és a barokk iskolai színjátékokra emlékeztet:

Paksi Márton György-énekeskönyv, Kunsziget (Győr vm.), 1760–1761, 217–223, részlet mai helyesírással; teljes formában: Mária Anya, Mária Anyánk, 2019, 86–90.

NARRÁTOR

Hogy Ádám kiűzetik a Paradicsomból
A szent hely előtt állván bús szívvel
Jajgatja halálát, látván kínok lángját,
Fiait összehívva mondta nekik akkor sírva:

ÁDÁM

Jaj, nékem, nyavalyásnak, jaj, nékem, bűnös embernek,
Meg nem tudom számlálni számát ínségemnek,
Mert megnyomorodtam, gonosz bűnbe estem,
Ördögi kísértettől, megfosztattam minden jótól.

Rajtam Istennek szép ábrázatja tündöklök,
De jóval jól nem élek, hirtelenül kezdek,
Akartam Istenhez hasonló lenni,
Hogy megtiltott fának gyümölcsét evék.

Én szép ártatlanságom azonnal elméne,
Istennek szép képe szívemből kidőle,
Lelkem s testem fénye gyalázatra méne,
Vigasságom, szentségem ottan mind elméne.

Én hozzád fohászokodom, hatalmas Úristen,
Benned van reménységem, te kezded megmentesen,
Vallom bűnös voltom, irgalmadat várom,
Mentségem nincs nékem, hanem bocsásd meg vétkem!

ANGYAL (*vigasztalja Ádámot:*)

Reád száll Úr kedve, ne búsulj, sőt, örülj,
Kétségbe ne essél, nem maradsz árvául,
Mert meghallgattatott a te imádságod,
Isten elejébe ment könnyhullatásod.

Ím, származik egy Szűztől Istennek Szent Fia,
Az Üdvözítő Jézus, angyalok királya,

Megrontja a fejét, ördögnek seregét,
S tapossa világát, s téged megszabadít.

Világra jön emberi természetben,
Keresztet, szegénységet s más kínokat éltében,
Rút halált éretted szenved, hogy te lelked
Szent Vére megtisztítsa, átoktól szabadítsa!

ÁDÁM

No, tehát, magas egek, minden földi állat,
Örülj velem, találtam jó megtérő utat,
Vigadj, tapsolj, bánattal ne gondolj,
Széles világ nagy részén, ember, hol ki találtatol.

Amit esetemmel vesztettem a kertben
Megtéríté Isten ismét csodaképpen,
Önnön Szent Fia, kit adott közinkbe,
Egész világ vétkét vállára vevé testben. Ámen.

A népi emlékezet Ádám és Éva napján, december 24-én, egyben karácsony böjtjén énekelte Ádám panaszolkodását. Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése a kunszentmártoni Dobó Pál kéziratában (1870-es évek) és a kömlői (Heves m.) élő hagyományban lelte fel. Az ének párbeszédese szerkezetű, zárójelben a cselekmény alapján megadott szerepneveket tüntetjük fel:

Énekelte: özv. Juhász Andrásné Domán Magdolna, Kömlő (Heves m.), szül. 1897; gyűjtötte: Erdélyi Zsuzsanna, 1974. Kiadta: Mária Anya, Mária Anyánk, 2019, 92–93.

[ÁDÁM] Boldogtalan, szerencsétlen
Ádám panaszolkodók,
Paradicsom kertjéből ki
Úzettem, azt jajgatom.

Íme, mint megsebesültem,
Bűnben estem megvallom,
Mezítelen lévén testem
Alá s feljebb bujkálók.

Oh, szép Éva, kedves társam,
Ugyan mire késtettél?
Mért hoztad hozzám az almát
Mellyel enni kezdettél?

Te dicsérted, te beszélted,
Mert jó ízét érezted,
Bár ne hittem volna szavad,
Én fejemet vesztéted.

[ATYAISTEN] Ádám, hol vagy, hol vagy, Ádám?

Mért bujkálsz a fa alatt?
 Fügefának levelei
 Mért fedi ágyéksodát?

Megmondottam, hogy halállal
 Kelljen neked meg halnod,
 Ha a tiltott fa gyümölcsét
 Vala ha megkóstolód.

[ÁDÁM] Oh, uram nem cselekedtem
 Volna soha ezeket,
 De a társam, akit adtál
 Ilyen veszélyben ejtett.

Kegyess Uram, én Teremtőm,
 Csak most egyszer engedj meg,
 Soha többé az Évának
 Soha nem adok hitelt!

[ATYAISTEN] Reménykedő bűnös Ádám
 Izzadva kapálsz földet,
 Tövis, bodza, bőrök terem
 És a hátad meggörbed.

Végre halállal is halsz meg
 Te és a nemzetséged,
 Éva pedig amidőn szülsz,
 Egy hajszálon függ élted.

Mindazáltal bűnös Ádám,
 legyél jó reménységben,
 Bűnös Éva hitvesedet
 vigasztaljad szívedben,
 Küldök nektek szabadítót,
 ne(j)essetek kétségben,
 Leszek irgalmas atyátok,
 ha kértek szükségetekben.

IV. SZÖVEGKIADÁSOK CSÍKSOMLYÓ SZÍNI HAGYOMÁNYÁBÓL

1. JÉZUS KRISZTUS SZENVEDÉSTÖRTÉNETE

A HALANDÓ TESTBE ÖLTÖZÖTT HALHATATLAN ISTEN SZENVEDÉSÉNEK RÖVID BEMUTATÁSA

*Dei immortalis in corpore mortali patientis brevis repraesentatio parascevice*¹³

CSÍKSOMLYÓI PASSIÓJÁTÉK

A csíksomlyói ferences gimnázium színpadán
1723-ban, 1733-ban, 1734-ben, 1736-ban, 1743-ban, 1753-ban, 1767-ben és 1769-ben
előadott nagypénteki misztériumdrámák szövegéből.

Látható a Boldog Özséb Szintársulat (BÖSZK) előadásában (2009):

https://www.youtube.com/watch?v=fYRAWpRIbr0&list=PLLk5pyprK_DhumCgUUpqZHj33-C9XpDI&index=5

SZEREPLŐK:

PROLÓGUS

ALLEGORIKUS FIGURÁK:

ÁLLHATATOSSÁG [PERSEVERANTIA]

ÁRTATLANSÁG [INNOCENTIA]

BIZONYSÁGTÉTEL [TESTIMONIUM]

BÖLCSESSÉG [SAPIENTIA]

ERŐSSÉG [FORTITUDO]

FÁJDALOM [DOLOR]

HIT [FIDES]

IGAZSÁGOSSÁG [JUSTITIA]

IRGALMASSÁG [MISERICORDIA]

MÉRTÉKLETESÉG [TEMPERANTIA]

SZERETET [AMOR] – [ADVOCATUS GENERIS HUMANI: SZERETET, AZ
EMBERI NEM SZÓSZÓLÓJA]

ANGYALOK:

GÁBRIEL ARKANGYAL

RÁFÁEL ARKANGYAL

BIBLIAI SZEREPLŐK:

---

¹³ A darab címét a Csíksomlyón, 1743-ban színre vitt passiójáték címéből kölcsönöztük. Forrása: *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1231.

ATYAISTEN [DEUS PATER]

ÓSZÖVETSÉGI:

ÁBRAHÁM

ÁDÁM

DÁVID KIRÁLY

NOÉ

ÚJSZÖVETSÉGI:

ANNÁS FŐPAP

JÁNOS APOSTOL

JÚDÁS APOSTOL

KRISZTUS [CHRISTUS] = FIÚISTEN [DEUS FILIUS]

MÁRIA [BOLDOGSÁGOS SZÜZ]

PÉTER APOSTOL

PILÁTUS

SZOLGÁLÓLEÁNY

KATONÁK

ELSŐ KATONA

MÁSODIK KATONA

HARMADIK KATONA

NEGYEDIK KATONA

PAPOK

PAPI TISZTVISELŐ 1.

PAPI TISZTVISELŐ 2.

ZSIDÓK

MENNYDÖRGŐ ZSIDÓ [JUDEUS BRONTRIUS]

HARCIAZ ZSIDÓ [JUDEUS BELLATOR]

VÁDOLÓ ZSIDÓ [JUDEUS XITOPHUS]

TANÚK

ELSŐ TANÚ

MÁSODIK TANÚ

HARMADIK TANÚ

ÖRDÖGÖK

ELSŐ ÖRDÖG [DIABOLUS PRIMUS]

MÁSODIK ÖRDÖG [DIABOLUS SECUNDUS]

PROLÓGUS – ELŐHANG¹⁴

PROLÓGUS:

Oh! Irgalmasságnak s kegyelemnek Atyja,
Minden bűnösöknek magához hívója,
Ki az ő Szent Fiát ma halálra adta,
Ki nézőterére fiait hívatja.

A Krisztus mindnyájon általam titeket
Hívat, kik Ádámmal almában ettetek,
Hogy bűn rútságában többé ne késsetek,
Szent halálát nézvén, hozzája térjete.

¹⁴ Forrása: Csíksomlyó, 1743. április 12., nagypéntek, Prologus; *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1231.

Látom, hogy Somlyóra már elérkeztetek,
 Talán vigasságot látni igyekeztek,
 De ma vigasságra nem indul szívetek,
 Ha Krisztus halálát szívből szemlélték.

Jertek, azért kérlek, kik terhelve vagytok,
 Bűnnek rútságában, mint vízben úszkáltok,
 Jertek, itt mindnyájan mind meg is tisztultok,
 Ha Isten Fiával szívből gondolkodtok.

Mert az első embert Isten hogy teremté,
 A gyönyörűségben őtet helyhezteté,
 Ártatlan ruhában akkor öltözteté,
 Halhatatlansággal fel is ékesíté.

Az jó s gonosz fának gyümölcsét megtiltá,
 Hogy azt semmiképpen ő meg ne kóstolná,
 Mert örök halállal legottan meghalna,
 Hogyha az tiltott fa gyümölcséhez nyúlna.

De a régi kígyó aztat megirigylé,
 Addig incselkedék, az embert megejté,
 Parancsolat ellen tiltott almát evé,
 Mellyel Teremtőjét felette megsérté.

Ezért kivetették a paradicsomból,
 S rabságra adták a nagy uraságból,
 És halandóságra a halhatatlanságból,
 Hogy urát megbántotta ördög tanácsából.

Mennyország kapuja mindjárt bezáraték,
 Az emberi nemzet nagy átokba esék,
 Pokolnak kapuja ottan megnyittaték,
 Örök rabul, ember Sátánnak adaték.

A jó Isten ezért embernek romlását,
 Megtekintette volt örökös rabságát,
 Keze alkotmánya örök kárhozatát,
 Könyörülvén rajta, erre adta magát:

Mert a mi bűneink hozták keresztfára,
 Mi undokságaink hozták a halálra,
 Soha azért okot mi ne adjunk arra,
 Véres sebeinek megújítására.

Talán ha meg látják ma a Szűz Máriát,
 Szent Fiáért felvett szívének fájalmát.
 Miképpen búcsúzik, s adja szent áldását,
 Éppen meglágyítja szívük erős fagyát.

Mert inkább kívánta magának halálát,
 Hogy sem szülöttének látni ily nagy kínját.
 Mind előszámlálja anyai fájdalmát,
 Hogy ily rút haláltól menthetné Szent Fiát.

Midőn azért néktek csak rövid summában,
 Krisztus szenvedését ebben az órában
 Előtökbe adjuk említett példákban,
 Kérlek, hogy legyetek csendes hallgatásban!

Hogy pediglen hasznos legyen hallgatástok,
 Szükség, hogy ő legyen a ti szándékotok,
 Eszetekbe jutván, hogy ti Krisztusotok
 Miképpen szenvedett, a bűnt sirassátok!
 Ámen.

ELSŐ JELENET

*Krisztus tanítványaihoz és a néphez szól,
 majd szenvedni indulván elbúcsúzik édesanyjától, Máriától.*

(Krisztus megjelenik a színpadon tanítványaival:)

KRISZTUS: Az Atyám akarata, hogy én e világra,
 Országomból jöjjek keserves kínokra,
 Drága szent testemnek ostromozására,
 Ádám fiainak szabadulására.

Azért jöjjön hozzám hamar sietséggel,
 Ki meg van terhelve bűnök terheivel,
 Megkötöztetve ördögnek kötelével,
 Lelki nyavalyáit hadd kenjem kenettel.

Melyet Atyám javall, hogy lelki sebeket,
 Bűnös embereken lévő fekélyeket,
 Lelki veszedelmes sok betegségeket,
 A földön gyógyítsák megsebesedetteket.

Atyám hatalmából mindent megcselekszem,
 A megholt lelkeket megelevenítem,
 Homályos szíveket én megfenyítem,
 Tömlöcben levőket palotára viszem.

Aki meghallgatja az én mondásimat,
 Megfogadja s hiszi az én szavaimat,
 Híven követi az én parancsolataimat,
 Nyeri el egyedül mennyei országomat.

Megint, aki énbennem hisz erős hittel,

Erőst bízik bennem töredelmességgel,
Ha viaskodik is gonosz ellenséggel,
Csalárdságiban nem merülhet az el.

Mert én minden lelket pokolból kihozok,
Vétek köteléből sokakat feloldok,
Nyavalyás lelkeknek orvosságot adok,
Nektek is mindnyájan jó példát mutatok.

A ti vétketeket vállaimra veszem,
Pokolbéli Sátánt ma megszegyenítem,
A ti lelketeket az Atyámhoz viszem,
Az ördög hatalmát semmivé teszem.

Mert én akarom bűnösnek megtérését,
Hogysem ördögök közt pokolba esését,
Vagy kénköves tóban szenvedését,
Bűdös ördögökkel együtt égetését.

(Krisztus az apostolokhoz és a közönséghez fordulva kiáltja:)

Melyre nézve titeket mindnyájan feloldlak,
Ördög köteléből, pokolból kihozlak,
Mennyei malasztal megajándékozlak,
Atyám országában nagyra magasztallak.

(Krisztus apostolaihoz szól:)

Nekem már az, s nem más az én kívánságom,
Kedves tanyítványim, az az akaratom,
Hogy kedves anyámnak ezen utazásom
Adjam tudtára, és vegyem búcsúzásom.

JÁNOS APOSTOL: Ó, Uram, Istenem, ha ezt szent anyádnak
Adod most tudtára, mindjárt az halálnak,
Jól tudom, el fogja mérge fullánkjának
Szent Szívét, és leszen vége órájának.

KRISZTUS: Édes tanítványom, tudod, mint szeretem,
Szerelmes anyámat miképpen kedvelem,
Hogy lehessen azért tőle elmenésem
Búcsúzatlan? Tehát neki megjelentem.

De jól tudom én azt, hogy az ő szívében
Nagy keserűséget érezni kellessen,
Miként meghallja ezt, azért ti ott helyben
Őt majd segítjétek, ne essék kétségben.

Másként ijedtében el kell neki esni,
Keserűségében meg nem lehet halni,

Hanem, János, Jakab, ti mellette lenni,
El ne mulasszatok kétfelől megfogni.

Betániai jelenet¹⁵

A szenvedésére induló Jézus elbúcsúzik édesanyjától, Máriától.

Szerelmes szent anyám, Boldog Szűz Mária,
Atyám országának ékes koronája,
A Szentháromságnak eleven temploma,
Hallgass most fiadnak egy-két szavaira!

Én az én Atyámnak kegyes értelméből,
Mennyből kiszállottam szent rendeléséből,
Tetszett, hogy megszületnék a te méhedből,
Világért halnék bizonyos értelemről.

Azért hozzád jöttem, mint fiú anyjához,
Tudván hívségedet hozzám, te fiadhoz,
Búcsúzni kívánom tőled, mert halálhoz,
Közelít életem utolsó órámhöz.

MÁRIA: Én szerelmes fiam, mézédés magzatom,
Tőled elválásom, hogy kelljen szemlélnem?
Kérlek, hogy meg ne halj, s ne szomoríts engem,
Hanem vigasztaljad én szomorú lelkem!

KRISZTUS: Szerelmes szent anyám, mennem kell halálra,
Azért kérésednek nem lehet válasza.

MÁRIA: Édes, kedves fiam, szívem ne szomorítsd,
Hanem halálotat könnyebben rendeljed!

KRISZTUS: Szerelmes szent anyám, már hagyj békeségben,
Mert nem engedhetek neked kérésedben.

MÁRIA: Fiam, emlékezzél sok epeségemről,
Anyai keserves cselekedetemről,
Hiszen én szültelek tégedet méhemből,
És én neveltelek drága szent tejemből.

Tudod, édes fiam, miként tartottalak,
Harminchárom esztendeig szolgáltalak,
Anyai voltommal úgy oltalmaztalak,
Hogy semmiben meg nem szomorítottalak.

Azért mégis, kérlek téged, én Istenem,

¹⁵ Forrása: Csíksomlyó, 1743. április 12., nagypéntek, Scena 4; *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1239–1240; kritikai kiadása: MEDGYESY S. 2009, 458–462.

Hallgasd meg bárcsak az harmadik kérésem,
Fiú lévén ebben, kérlek, engedj nékem,
Avagy halálodban tégy részessé engem.

KRISZTUS: Ámbár, édesanyám, te vagy az én testem
Szülője, de ennél nagyobb Istenségem,
Kit öröktől fogva az Atyától vettem,
Azért kérésednek nem lehet engednem.

Hanem én tehozzád, szerelmes anyámra,
Fordítom szavaim végső búcsúzásra,
Azért figyelmezzél az én szavaimra,
Hadd mehessek mindjárt elrendelt utamra.

Ó, édes szent anyám, mely nagy hív voltoddal,
Szolgáltál én nékem ájtatossággal,
Egész harminchárom esztendőkön által,
Kegyesen neveltél anyai voltoddal.

Azért, hogy érettem sokat fáradoztál,
Az angyal szavára méhedben fogadtál,
S kilenc holnapokig bezárva hordoztál,
E világra szülvén tejjel tápláltál.

Köszönöm, Szent Anyám, e fáradságodat,
Köszönöm én hozzám való látásodat,
Meggizeti Atyám anyai voltodat,
És énvelem tett sok dajkálkodásodat.

Mert már édesanyám, keserűségedben,
Ajánlak tégedet Isten kegyelmében,
Tudom, gondot visel tereád mindenben,
Részessé is tesz majd ő dicsőségében.

Már búcsúmat vévén méltó hálaadással,
Kérlek, kedves anyám, anyai áldással
Bocsáss, hadd mehessek el tanítványimmal,
Keserűségre és kínra bátorsággal.

MÁRIA: Bő áldással téged mennyei Szent Atyád,
Áldjon meg, kívánja keserves Szűz Anyád.

*(Krisztus eltávozik a tanítványokkal.
Isten elküldi Gábríel és Ráfáel arkangyalt, hogy vigasztalják Szűz Máriát.)*

GÁBRIEL ARKANGYAL: Istentől küldettünk mindketten tehozzád,
Hogy téged segéljünk, mert nagy a te igád.

RÁFÁEL ARKANGYAL: Ne félj, oh, áldott Szűz, mert Isten tégedet
Megsegél, s nem hagy el, tekintvén ügyedet.

MÁSODIK JELENET

*A főpapok tanácskozása Jézus ellen.
Júdást megkísértik az Ördögök, mire ő eladja mesterét.¹⁶*

(Annás főpap a katonákkal színre lép.)

PAPI TISZTVISELŐ 1.: Annás, zsidóságnak okos, bölcs főpapja,
Most ideje, vigyázz népedre s magadra,
És nagy gondod legyen híres országodra,
Nehogy mind fejenként jussunk nagy rabságra.

ANNÁS FŐPAP: Mit akar e beszéd? Mondd meg hamarsággal!
Hadd menjek, ámbár nagy summával.

PAPI TISZTVISELŐ 1.: Én, amit hallottam egész zsidóságban,
Egy ámitó támadt nemrég országunkban,
Ez zsákmányt tészén a mi javainkban,
Mivel minden esze vagyón ámitásban.

PAPI TISZTVISELŐ 2.: De még én nagyobb hallottam felőle,
Az egész népséget ő a megtérésre,
Penitenciára hívja és hívségre,
Talán királyságra vágyik az ő szíve.

Már övele járnak egynéhány hódítók,
Imitt-amott gyűjtött rongyos tanítványok,
Híres országunkban nemzetünk pusztítók,
És az egész népet hozzája hódítók.

Azért kérünk téged, ne hagyd hosszú őszre
Aztot, s beszédünket ne vedd süketségre,
Ha a te népedet akarod élnie
A széles világnak hírére s nevére.

Ha ezt nem cselekszed, tudd meg bizonyoson,
Hogy pusztítás leszen egész zsidóságban,
Mivel nagy sereggel majdnem minden napon,
Megjelenik a nép prédikálásán.

(Változik a szín. Júdás a színpadra lép, és elmélkedve mondja:)

JÚDÁS: Óh, te szegény Júdás, be nagy bolond voltál,
Mikor a Krisztushoz te szolgálni álltál,

¹⁶ A jelenetet az 1743-ban (*Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1231–1252), 1751-ben (közölte: FÜLÖP 1897, 54–91.), 1766-ban (kiadta: FÜLÖP 1897, 192–242; „*Nap, Hold és csillagok...*”, 2003, 543–608.) és 1767-ben (közvetette: PINTÉR 1984, 131–201.) bemutatott csiksomlyói passiójátékok szövegéből állítottuk össze.

Utcánként utána mezítláb járkáltál,
Azon fejül pedig szüntelen koplaltál!

A tetvek egészen majdhogy meg nem esznek,
A serkék a foltból szüntelen repdesnek,
Az erszényemben is már beléköltöztek,
Jobb részét testemből kiszítták véremnek.

Mert minekutána Krisztushoz állottam,
Bizony csak egyszer is soha jól nem laktam,
Holott sokat durfult¹⁷ mindenkor a hasam,
Üsse meg a guta, tovább miért állhassam?

(A háttérből lassan megjelenik az 1. és a 2. Ördög.)

Két vagy három jó pénzt, óh, bárcsak kaphatnék,
Azzal bizonyára most pálinkát vennék,
A régi szép színem úgy tán megfénylenék,
És elhervadt testem megelevenednék.

ELSŐ ÖRDÖG *(aki sánta)*: Júdás pajtás, mi lelt, talán fáj a fejed,
Hogy pipei borral tartat urad téged?
Mert igen lankadva vagyon a te tested,
Vagy csak azon búsulsz, hová tedd sok pénzed?

JÚDÁS: Én nem vagyok beteg, mint magamat érzem,
De búsulok erőst, mivel nincsen pénzem,
Nézd, mind megrongyolódott már minden köntösöm,
Mindenek szemlélik mezítelen testem.

Én ugyan meguntam Krisztusnak szolgálni,
Mert semmit énnékem nem akar fizetni.

MÁSODIK ÖRDÖG: Semmit ne törődjél, hogy most nincsen pénzed,
Sokat ne búsulj, hogy üres az erszényed,
Mert ha elegendő léssen néked eszed,
Majd ezüsttel teli erszényed lesz néked.

JÚDÁS: De az hogy lehet meg, ki nem gondolhatom...

ELSŐ ÖRDÖG: Bízd reám te aztat, majd végrehajtom!

JÚDÁS: Megfogadom szódat, de úgy, ha jót mondasz!

ELSŐ ÖRDÖG: Látom, szükséged van egy pipadohányra,
Semmi kedved nincsen boldog mennyországra,
Ha így akarsz élni, ne menj imádságra,
Soha nem lesz gondod aztán főfájásra!

---

¹⁷ Durfult: dúlt-fült, korgott.

MÁSODIK ÖRDÖG: Most éppen a papok és főtanácsosok
Arról tanácskoznak, miként légyen módjuk,
Hogy Jézust megfogják, amint szándékoznak,
Ha kezükbe adod, sok ezüstpénzt adnak.

JÚDÁS: Menj dolgodra, Sátán, talán azt kívánod,
Hogy én Mesteremet eláruljam, várod?
Vessz el hát pénzeddel, nem engedem lelkem!

ELSŐ ÖRDÖG: Jobb lesz, hogy jó gondot viselj életedre,
Megesküdtek sokan az elvesztésedre.
Hiszen azt gondolják, hogy te vagy a Krisztus,
Majd meglásd, hogy ugyan megdolgoz a fiscus¹⁸.

MÁSODIK ÖRDÖG: Most vagyon törvényük éppen a papoknak,
Hogyha megkaphatnak, tégedet megfognak,
Azután csakhamar keresztfára húznak.

JÚDÁS: Inkább én megyek el, s nekik megmutatom,
Hol vagyon a Krisztus, odaviszem magam,
Talán pénzt is kapok tőlük, azt gondolom,
És így a halált tán nem kell megkóstolom!

(Júdás közben a papi tanács ajtaja felé ténfereg.)

PAPI TISZTVISELŐ 1.: Vagyon itt egy ember, aki tud felőle,
Mert gyakran a kertben járogatott véle.

(Az Első Papi Tisztviselő behívja Júdást a tanácsba:)

Jer be, jó barátom, hamar a tanácsba,
Mer' beszédünk vagyon veled ez órában!

ANNÁS: Barátom, hallottam, te sokat forgóttál,
Amaz hódítóval sokat fáradoztál,
Ha megfogásában módot kitalálnál,
Szernyű sok kinccsel meggazdagodnál!

JÚDÁS: Úgy hallottam, néktek vagyon most tanácstok,
Ha megzendülne most a sárga pungátok¹⁹,
Abból kirepülne hozzám a márjástok²⁰,
Kezetekbe lenne holnap Messiástok.

ANNÁS: Be helyesen mostan te szólásod essék,

¹⁸ Fiscus (ejtsd: fiszkusz): kincstár, pénztár.

¹⁹ Punga: szatyor, táska; román eredetű szó.

²⁰ Márjás, máriás garas: a szó a német *Mariengroschen* kifejezésből származik, amely a XVI–XIX. században szászországi fémpénz volt. Nevét onnan kapta, hogy a gyermek Jézust tartó Mária képe volt ráverve.

Hiszen ma mindeddig ily embert keresék.
Ez harminc ezüstpénz, látod, te reád néz,
Mellyel szükségedben gyakorta sok jót tész.

(Júdás átveszi a pénzt a papoktól.)

JÚDÁS: Katonákat mellém mostan rendeljeteK,
              Bottal, dorongokkal, kik készen legyetek,
              Mert ma elöttetek véle megjelenek,
              Kezetekbe ejtem, rá figyelmezzetek!
ANNÁS: Ha úgy van a dolog, mindjárt menjünk el,
              Őtet sietséggel most keressük fel!

HARMADIK JELENET – ÉGI PÖR ÉS ARMA CHRISTI-JELENET

Jézus vérrel verejtékezik az Olajfák hegyén.

Egy újabb égi pörként közben az Atyaisten összehívja az égi tanácskozást, amelyen az allegorikus alakok és az Ószövetség nagyjai eldöntik: Krisztusnak kereszthalállal kell megváltania a világot.²¹

Az Arma Christi-jelenetben az angyalok hozzák az égből a földre Krisztusnak a kínzóeszközeit.²²

(Krisztus az utolsó vacsora után három tanítványával kimegy az Olajfák hegyére.)

KRISZTUS

Jöjjetek énhozzám, kik terhelve vagytok,
És mindnyájon nálam nyugodalmat kaptok,
TérjeteK meg, bűnben, kik torkig úszkáltok,
Minden bűnötökre szabadulást adok.

Mert a mennyországba mások be nem térnek,
Senki bűnben az én Atyámhoz nem mehet,
Nem adatik soha bűnösnek az élet,
Hanem bünt kénköves tűz örökre éget.

Mennyországban nagy vigasság leszen,
Minden öröm túláradó öröm leszen,
Aki bűneiért itt eleget teszen,
Az mennyben is dicső, nagy jutalmat veszen!

(Krisztus térdre esik, és vérrel verejtékezik.)

²¹ Minden valószínűség szerint Fodor János Patrik (1706–1757) ferences tanár írta e misztériumdráma szövegét. Előadták: Csíksomlyó, 1733. április 3., nagypéntek, Scena 1–2; forrása: *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1055–1061; kritikai kiadásai: MEDGYESY S. 2009, 413–426; Demeter Júlia munkájaként: *Ferences iskoladrámák I.*, 2009, 601–608. oldal, 56–255. sor.

²² Az Arma Christi-jelenetet az 1769. március 24-én, nagypénteken előadott passiójáték 3. szcénájából merítettük, forrása: *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 516–518; kritikai kiadása: MEDGYESY S. 2009, 436–439.

Atyám, édes Atyám, hogyha lehetséges,
Múlják el a pohár, mert igen keserves.

GÁBRIEL ARKANGYAL: Bízzál, én Istenem, mert a Te pohárod
Örömdre fordul iszonyú italod!

KRISZTUS: Mégis kérlek Téged, felséges Istenem,
Ha lehetséges, múljék el a pohár tőlem!

(Krisztus felkel a földről, és alvó tanítványaihoz fordul:)

Keljetek fel hamar, és könyörögjétek,
Nehogy kísértésben mindnyájan essetek!

Mennybéli Szent Atyám, tekintsd meg fiadat,
Kínszenvedésemre küldött poharadat!
Távoztassál el tőlem ily szörnyű kínokat,
Mindazáltal legyen Te szent akaratod!

Égi pör

„Consilium Coeleste super Unigenitum.”

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Szerelmes Szent Fiam, látom akaratod,
Meváltani embert nagyon nagy szándékom,
Isteni székemhez hat az imádságod,
Bévészem örömmel buzgó kívánságod.

Azért a mennyei tanács jöjjön elé,
Ki-ki csak hamarság ítéletet mondjon elé,
Hogy éljen Szent Fiam, avagy meghaljon-e?
E' világ bűnéért eleget tegyen-e?

(Összejönnek az égi tanács tagjai az Atyaisten trónja elé.)

Üljetek le azért, lássuk, mit ítélték,
Igaz ítéletet mindnyájan tegyetek,
Hogy a törvény szerint Fiam dolga végződjék,
Most ideje egyszer, ügyét segéljétek!

Irgalmasság, te vagy első, és mit mondasz,
Másik az Igazság, lássuk, te mit javallsz?
Harmadik Bizonyosság, te is ide hallgass,
Negyedik Bölcsesség, időd van, most szólhatsz!

Az én Szent Fiamnak ki lesz prókátora?²³
Üljön csak hamarság parancsolatomra!

---

²³ Prókátor: ügyvéd.

(Az Ártatlanság előlép:)

INNOCENTIA [ÁRTATLANSÁG]:

Ihon vagyok, Uram, parancsolatodra,
Mi szent felségednek tetszik, én most arra
Kész vagyok fáradni felséged szavára,
Csak hogy méltóztassék, ma legyen szándéka.

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Elsőbben akarom tudni, mi a neved,
Azután szándékom meg jelentem néked.

INNOCENTIA [ÁRTATLANSÁG]:

Ártatlanság nevem, parancsolj énnékem.

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Szerelmes Fiamnak, látom, meg kell halni,
Ítéző bírakat, kiket látsz itt ülni,
Ellene akarnak mostan már szólani,
Prókátora leszek, szükség hát vigyázni.

Elsőbben is voksot adjanak Angyalim,
Kik szent országomban én vigasztalóim,
Dicsérnek engemet, mint jó udvarlóim,
Meghaljon-e Fiam? Értitek szavaim?

(Az Angyalok megerősítően válaszolnak:)

ANGELI [ANGYALOK]:

Másként nem épülhet a menyei udvar,
Hogy ha ő meg nem hal, nem telik bé a kar.

(Eltávoznak az Angyalok és összegyűlnek a szent atyák a limbusból, azaz a pokol tornácáról.)

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Én kedves szolgálaim, limbusban kik vagytok,
Jertek elé, mert most itt van, kit vártatok,
Tudom, hogy szívesen ti pártját fogjátok,
Talán a haláltól megszabadítsátok!

Teremtett embernek első atyja, Ádám,
Te mit mondasz reá, meghaljon-e Fiam?

ÁDÁM:

Oh, Atyaúristen, megbocsáss énnékem,
Tudom, nem kell tanács, édes jó Istenem,
De hogy ő meghaljon, igen nagyon kérem,
Másként én lelkemet hogy idvezíthetem?

De még azt kívánom, kertben megfogassék,

Mert én is a kertben ellenne ott véték,
Kezem által alma a fáról véteték,
Úgy Krisztus keze is fára emeltessék.

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Talán jobb tanácsot várhatni Noétól,
Bárcsak te egyedül, mentsd meg a haláltól!

NOÉ: Oh, hatalmas Isten, nem oltalmazhatom,
A te Szent Fiadot, sőt erősen vallom,
Mezítelen függjön kereszten, akarom,
Voltam mezítelen részegségtől, tudom.

DEUS PATER (*Ábrahámnak és Dávidnak mondja*):

Az én nemzetségem ékes koronája,
Jer elé, hamar, Ábrahám pátriárka,
Tégy jó ítéletet Urad halálára,
Ne légy háládatlan, Atyád azt kívánja!

ÁBRAHÁM: Én szerelmes Atyám, Jákobnak Istene,
Szívem nagy fájdalmát, hogy ha megjelentse:
Hátán az én fiam, Izsák, fát vitt a hegyre,
Krisztus is keresztjét a hegyre felvigye.

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Prófétáim közül egyik te vagy, Dávid,
Prófétájl Atyáért, aki első, Dávid!

DÁVID KIRÁLY: Megíratta velem a Szentlélek Isten,
Zsoltári könyvben egynéhány versében,
Hogy mint kezét, lábát által szegezéssel,
Keményen megverik, rontják az ízekben.

(Összehívattatik az egész emberi nemzetség. A Szeretet [Amor] válaszol mindenki nevében:)

AMOR [SZERETET] / [ADVOCATUS GENERIS HUMANI: AZ EMBERI NEM SZÓSZÓLÓJA]:

Hogy a prófétáknak szavai igazak
Legyenek mindenben, és ne hibázzanak,
Meg kell néki halni, másként szándékának
Nem lesz semmi haszna atyai voltának.

(Az Atyaisten szól Fia pártfogójához:)

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Ezeket meghallád, oh, te ártatlanság,
Ki prókátora vagy Fiamnak és bizonyosság,
Most szabad szólanod, ha eddig némaság
Mégfogta nyelvedet, van most már szabadság.

INNOCENTIA [ÁRTATLANSÁG]:

Oh, te bolond világ, hol van a te eszed,
Ha okossággal élsz, nyisd fel most a szemed,
Hogy ha tettél törvényt, hol az ítéleted,
Látszik, hogy elfordult Istenedtől elméd.

Olvasd meg a törvényt, úgy tégy ítéletet,
Eleitől fogva fordítsd fel cikkelyeit,
Ha pedig a szemed mutat sötétséget,
Tedd fel az okulárt²⁴, ne vesd meg lelkedet.

Azután négy szemmel nézzed Mózes könyvét,
Mít parancsol Isten, hogy ártatlan vérét
Ne ontsad, s ne kívánd annak veszedelmét,
Huszonhatod részben keresd fel levelét.

De én már azt mondom, hogy én Jézusomnál
Ártatlanabb nincsen senki önálánál,
Az egész világon, sőt még Angyaloknál,
Legártatlanabb ő minden állatoknál.

Jer elé már te, világ prókátora,
Mutasd ki vétkeid, tedd ki Jézusomra,
Lám, mit lódíthatnál híven ablakára,
Törvényből s igazságból tedd ki most próbára!

AMOR [SZERETET] (ADVOCATUS GENERIS HUMANI):

Meghallgattam én is helyes érvelésid,
Megmutatom néked viszont te szavaid,
Hogy meg kelljen halni, lesznek bizonyosságid,
Természet könyvéből meghallják füleid.

Maga Krisztus Jézus önnön szavaival
Parancsolja éppen ezekkel a szókkal,
Szeressed magadat felebarátoddal,
Másokkal úgy tégy jót, mint szintén magaddal.

Ámbár törvény szerint ítéletet mondjunk,
De csak meg kell halni, más felé nem megyünk,
Mert amit nem mások, hanem magunk nyelvünk
Hoz ki világosan, azt meg nem vethetjük.

INNOCENTIA [ÁRTATLANSÁG] (válaszol):

Én azt nem tagadom, hogy igaz nem volna,
Az én Jézusomnak nem hibázik szava,
Azzal nem elégszem, hanem Szentírásra,
Bizonyosságot tesz róla Ezekiel próféta.

---

²⁴ Okulár: okuláré, szemüveg.

A tizennegyedik részben meg van írva,
 Hogy fia atyjának, ámbár, vétkes volna,
 Nem szenved nyilván vétkét az ő atya,
 Fia gonoszságát, mert nem ő az oka.

De még tovább megyen, jelenti e szókkal,
 Hogy valamely lélek vétkezik és meghal,
 Azért én azt mondom édes Jézussal:
 Ádám vétkes, én nem, ő haljon halállal!

AMOR [SZERETET] (ADVOCATUS GENERIS HUMANI):

Én is Szentírásból azt megbizonyítom,
 Azután természet igazságát mondom,
 Hogy meg keljen halni, mindjárt megmutatom,
 Elvégzem, és tovább magam nem fárasztom.

Mert őbenne vagyon az igaz szeretet,
 Az pedig kívánja, mint igaz kereset,
 Felebarátjáért letegye életét,
 Ha akarod látni Szent János levelét.²⁵

Tovább nem mehetünk mi már dolgainkban,
 Határozatot teszünk a tanácsban,
 Valamint ítéli törvénynek a jussa,
 Azzal megelégszünk, leszünk hallgatásban.

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN] (*a négy bírához szól*):

Meghallgattam hosszas fejtegetéseit,
 Az én Szent Fiamnak ártatlan dolgait,
 Mind a két prókátor versengő okait,
 De látom, mindenben nehezítik ügyit.

Elsőbben, Igazság, halljuk, te mit ítélsz?
 Végzésedet mondd ki, felelettel segíts!

JUSTITIA [IGAZSÁGOSSÁG]:

Mivel én Igazság vagyok, igazságot
 Tészek, mindeneknek kiadom voksomat,
 A bűnért halljon meg, szenvedjen megvetést
 Emberért, azt mondta: „tészem halálomat”.

MISERICORDIA [IRGALMASSÁG]:

Irgalmasság a nevem, felebarátoméért
 Nem szánom bocsátani véretem másokért,
 Tudom, édes Jézus, az egész világért
 Te sem szánod, azért tégy hát jutalmas bért!

---

²⁵ 1Jn 4,7–21.

SAPIENTIA [BÖLCSESSÉG]:

Bölcsességem nekem azt hozza magával,
 Hogy a Jézus Krisztus felebarátjával,
 Ha másként nem lehet, éppen halálával
 Szabadít másokat, nem gondol magával.

Ugyan emlékezem az előbbi szókra,
 Kiket Ártatlanság helyesen próbálta,
 Hogy aki vétkezik, az menjen halálra,
 Igazak nem halnak törvényes dologban.

Ha pedig valaki igaz szeretettel,
 Felebarátjához lángadozó szívvel,
 Kész ő mindeneke szenvedni jó kedvvel,
 Ilyen féle halált köszönj meg örömmel!

Így az édes Jézus halála is léssen,
 Az egész világért hogy eleget tegyen,
 Azért minden ember ezen megegyezzen,
 És a Krisztus Jézus meghalljon kereszten!

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Én töletek vártam megszabadulását
 Az én Szent Fiamnak, de látom a dolgát,
 Inkább nehezítik bírám a dolgát,
 Éntőlem is, fiam, várd Atyád áldását.

Mivel mindnyájan ezen megegyeztetek,
 Hogy meghaljon Fiam, egyet értettetek,
 Sok szép ajándékot néki is vigyetek,
 Angyali seregem, jertek, siessetek!

Arma Christi-jelenet

DEUS PATER [ATYAÚRISTEN]:

Erős nagy kötelet az Igazság vigyen,
 Erősség Angyala oszlóppal siessen,
 Töviskoronával Bölcsesség ott legyen,
 Ezekkel mindenik tiszteletet tegyen.

A Mértékletesség keserű pohárral,
 Szeretet Angyala a nagy keresztfával,
 Három nagy szeg legyen Végigmaradással,
 Mint Istent és embert áldván imádással.

Ezekkel sietve az Hitnek Angyala
 Menjen, és lándzsát kezeibe tartsa,
 Mellyel megnyitattik néki szent oldala.
 Ártatlanság ostort, s vesszőt néki nyújtsa.

JUSTITIA [IGAZSÁGOSSÁG ANGYALA] *(a kötelet hozza):*

Sírjatok, ó, egek, s gyászban boruljatok,
Ily ajándékokon, mert álmélkodhattok,
Ím, ez nagy kötéllel Teremtő Uratok
Ma megkötöztetik kegyes alkotótok.

FORTITUDO [ERŐSSÉG ANGYALA] *(az oszlopot hozza):*

Oszlopi egeknek, félvén reszkesetek,
Keserúségekben földre ledőljetez,
Íme, ez oszlophoz kegyes Teremtőtök
Köttetik szorosán, ti Gondviselőtök.

SAPIENTIA [BÖLCSESSÉG ANGYALA] *(a töviskoronát hozza):*

Ó, elme! S okosság! A szép értelemmel,
Mostan szomorkodjál, ha vagy bölcsességgel,
Uradnak Szent feje mert ezen tövissel
Kínoztatik immár halálos sebekkel.

TEMPERANTIA [MÉRTÉKLETESÉG ANGYALA] *(a poharat hozza):*

Ah, kegyes királyom! Mit vétél Atyádnak?
Hogy keserúségét e mérges pohárnak
Akarja itatni veled az irhának!
Mely nagy gyötrelmére léssen szent szájadnak.

INNOCENTIA [ÁRTATLANSÁG ANGYALA] *(az ostort és a vesszőt hozza):*

Hogy menjek Uramnak kízó szerszámokkal,
Ó, fájdalom! Elejébe Királyomnak,
Mert ártatlan bárányt talpig ezzel nyúznak,
S ártatlan tagjai vérbe boríttatnak.

AMOR [SZERETET ANGYALA] *(a keresztet hozza):*

Siránkozzál velem, ó, angyali sereg,
Mert elfogta szívem a nagy keserúség,
Midőn tudom, hogy ez keresztre kevélység
Uramat szezezi, a nagy kegyetlenség.

Ó, nagy szeretetnek mélységes tengere,
Mily bőven terjedt emberi nemzetre,
A Szeretet viszen tégedet keresztre,
Nem szólhatok, ím, fájdalom szállott én szívemre.

PERSEVERANTIA [ÁLLHATATOSSÁG ANGYALA] *(a vasszegeket hozza):*

Ha szíved nem acél vagy erős kőszikla,
Ez nagy vasszegeket szomorún vizsgálja,
Mert alkotód keze s lába keresztfára
Szegeztetik ezzel végig maradásra.

FIDES [HITNEK ANGYALA] *(a lándzsát hozza):*

Elég volna immár, ha kegyetlensége
Meggűnnék bűnösnek s istentelensége,

Midőn angyaloknak királyát megölte,
És csúfos halállal keresztre szegezte.

De áh, nagy fájdalom! A szörnyű hitetlenség,
Keresi Szent Szívét balgatag irigység,
Lándzsával oldalát felnyitja fösvényesség,
Melyből vért és vizet iszik a részegség.

JUSTITIA [IGAZSÁGOSSÁG ANGYALA] *(a hallgatósághoz szól):*

Látjátok mindnyájon, ó, keresztény lelkek!
Kínzó eszközöket, melyekkel értetek,
Kínkoztatott itten kegyes Teremtőtök,
Mégis szomorkodni, oh, fájdalom, ím, nem igyekeztek!

Tihozzátok azért szavaim fordítom,
Érzékenység nélkül, kik vagyok világon,
Kiktől származtatok ti, csudálatoson?
Szomorkodjatok ma ily illetlen dolgon!

Nap, hold és csillagok, gyászba boruljatok,
Planétákkal együtt egek, zokogjatok,
Föld s erős kősziklák, illik, hasadjatok,
Szomorúság napja eljött, ím, látjátok!

Eztet bizonyára meg is cselekedték,
Érzékenység nélkül valók elkövették,
De mivel emberek ezt semminek véljék,
Rút vétkeikkel minden nap terheljék.

Azért siessünk el az ajándékokkal,
Urunkat köszöntsük kínzó szerszámokkal,
Mert mostani világ teli gonoszsággal,
Melyek által fizet gyötrő szerszámokkal.

NEGYEDIK JELENET

*Krisztust elfogják az Olajfák hegyén, a Getszemáni-kertben, és Annás főpap elé hurcolják.*²⁶

*(Zsidók és római katonák érkeznek Krisztus keresésére az Olajfák hegyére,
és megtalálják őt imádság közben, a vérrel verejtékezés után.)*

KRISZTUS: Kedves tanítványim, eljött már az óra,
Melyben a világnak az Emberfiára,
Szabadság adatott, hogy világosságra,
Vakságba levőket hozna vigasságra.

(Elfogják Krisztust, és ő így szól hozzájuk:)

²⁶ A jelenet forrása: Csiksomlyó, 1743. április 12., nagypéntek, scena 5; *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1241–1242.

KRISZTUS: Ily nagy gyorsasággal ti hova siettek?
És oly fegyveresen vajon, kit kerestek?

MINDENKI: A Názáreti Jézust!

KRISZTUS: Ha ti Jézust megismerni kívánjátok,
Én vagyok, s én vélem, vajon, mit akartok?

(Földre esik a tömeg.)

Mégis kényszerítetek titeket, hogy ti kit kerestek?

MINDENKI: A názáreti Jézust!

JÚDÁS: Üdvözlégy, Krisztusom, szerelmes Mesterem,
Örvendetes csókkal orcádat illetem!

(Júdás megcsókolja Krisztust.)

KRISZTUS: Barátom, szép szókkal s mérges színű csókkal árulsz-é el engemet?

(A tömeghez fordulva:)

Én vagyok, bizonynal megmondom tinektek,
Hogyha valósággal engemet kerestek,
Az én követőim, kérlek, engedjétek,
Elmenni békével őket eresszétek.

(Krisztus tanítványai eltávoznak.)

MENNYDÖRGŐ ZSIDÓ: Egy szívvel-lélelkel rajta jó vitézek,
Mindjárt kezeteiket reája tegyétek,
Lánccal s kötelekkel őt megkötözzétek,
Azután, ha tetszik, üssétek s verjétek.

Mindazáltal őt most vigyétek csendesen,
Hogy a népek között baj, dúlás ne legyen,
Másképpen minékünk nagy kárunkra leszen,
E dolog a népnek, ha tudtára leszen.

(Annás főpaphoz vezetik Krisztust.)

HARCIAS ZSIDÓ: Tudjátok, pajtásim, hogy parancsolatunk
Van az Ember felől, azért üssük s verjük!
Próbáljuk meg ezen álnokság hajlékát,
Míg visszük, azután verjük az oldalát!

(Annás főpap elé állítják Jézust.)

VÁDOLÓ ZSIDÓ: Elhoztuk az Embert, melyről parancsoltál,
Bizonytal ez leszen, aki előtted áll.

ANNÁS: Hogy más birodalmán kapdoss, ki mondotta?
És másnak jószágát elvesd, ki mondotta?
Teneked az Atyád azt nem parancsolta,
Sem másnak javait teneked nem adta.

Mondd meg, honnan vetted te bölcsességedet,
Hol vannak most, akik követtek tégedet,
Talán elküldötted gyűjteni seregedet,
Avagy ők mindnyájan elhagytak tégedet?

(Krisztus hallgat.)

Mindenekben nekem szívem kívánsága
Bétölt, látván ezen álnokot megfogva,
Megparancsolom, hogy őt kemény rabságra,
Mindjárt Pilátushoz vigyétek hurcolva.

ÖTÖDIK JELENET

Gábriel arkangyal és János apostol hírül viszi Máriának fia elfogását.²⁷

GÁBRIEL ARKANGYAL *(magában elmélkedik):*
Keserves állapot, Isten küldött engem,
Hogy most amott leszen, beszélnek énvelem,
Az Isten anyjának miként a félelem,
Elfogta ő szívét isteni kegyelem.

Ő bánkódott szívvel fián gondolkodik,
Mint árva gerlice, igen álmélkodik,
Méhinek gyümölcsén igen óhajtozik.

(Megnyílik a kapu, Gábriel arkangyal belép Mária elé:)

GÁBRIEL ARKANGYAL: Üdvözlégy, Jézusnak fájdalmas szent anyja!

MÁRIA: Mi dolog, oh, angyal, hogy a fájdalomnak,
Engemet most nevezel keserves anyának?
Mondd meg, kérlek, okát nekem e titoknak,
Másként siralomban szemeim borulnak.

Jól tudod, én midőn fiamat méhemben,
Beveendő voltam az én keblemben,
Akkor azt mondottad, hogy én leszek

²⁷ A jelenet forrása: Csiksomlyó, 1743. április 12., nagypéntek, scena 6; *Liber Exhibens Actiones parascevas...*, 1243–1245.

Szerencsés, úgy szóltál, teljes életemben.

Ez abból kitetszik, hogy nekem így szóltál,
Malasztal vagy teljes, hozzám úgy kiáltál,
Melyet köszöntésben mostan te elhagytál,
S ezzel én szívembe nagy fájdalmat hoztál.

Kérlek, ne változtasd régi köszöntésed,
Mert az én szívemnek nagy fájdalmát szerzed,
Oh, talán most fiam igen erőst szenved,
Mondd meg, hogy ha ide céloz köszöntésed!

(Gábrriel hallgat.)

Látom, hogy csak hallgatsz, szívem majd meghasad,
Erőm és én tagom mindjárt most ellankad.

(Mária sír, és János apostolnak mondja:)

MÁRIA: János, mit hallottál szerelmes fiamról?
Mondd meg azt énnekem, amit mesteredről
Tudhatsz, avagy láttál világ Istenéről,
Úgy talán távozik fájdalom szívemtől.

JÁNOS APOSTOL: Oh, áldott Szűzanya, keserves hírt neked
Kellitek hirdetnem, mert erősen szenved
A zsidóktól kedves fiad és édes gyermeked,
Meggötözve vagyon most a te Istened.

MÁRIA: Jaj, jaj, hova legyek keserűségemben,
Nincs már reménységem világon semmiben,
Már vagyok és leszek a nagy sérelemben,
Nincsen oly anya, ki ne sírjon lelkében.

Oh, hegyek és völgyek, engem segéljeteK,
Fű, fa, s minden erők, ti velem legyetek,
Asszonyok s leányok, már hozzám jöjjetek,
Segítséggel lenni most igyekezzetek!

Fogjatok meg engem, lábaim nem bírnak,
Jó asszon barátim immár nem szolgálnak,
Bús állapotomon mindnyájan sírhatnak,
Elesem, kik látják, engem ne hagyjanak!

HATODIK JELENET

Pilátus hamis tanúk megkérdezésével kihallgatja Krisztust, megostoroztatja, tövissel koronáztatja, majd kereszthalálra ítéli.²⁸

(A katonák és a nép Pilátushoz érnek a megkötözött Krisztussal.
Pilátus az övéihez szól, majd a nép vénei előállítják Krisztust.)

HARCIAS ZSIDÓ: Annás, mű főpapunk teli van méreggel,
S tehozzád, Pilátus, bennünk ez Emberrel,
Küldött, hogy halálra ítéld, mert vétkekkel
Rakva tanálatott iszonyú bűnökkel.

PILÁTUS: Mit vétett ez Ember, akarom megtudni,
Másként az halálra nem tudom ítélni,
Ha cselekedeteit nem fogom hallani,
Azért mondjátok meg, mik az ő vétkei.

ELSŐ TANÚ: Országunkat régen az ember pusztítja,
Izrael népét is szüntelen hódítja,
Magát az országban királynak állítja,
S hogy csak őt kövessék, erősen kiáltja.

Én sokat nem szólok, többet fogsz hallani
Másoktól, ha tőlük akarod megtudni,
Azért hamarsággal jól végére menni
Igyekezz, ne késsél e dolgot megtudni.

Másként ez embernek híre lesz mindenütt,
Annás is szenvedni fog teveled együtt,
Mert társai által ő most is meg nem szűnt
Magát hirdettetni királynak mindenütt.

PILÁTUS: Nagyon csodálkozom ezen az emberen,
Nem azért, mert hozzám hoztátok serényen,
Hanem inkább a sok rossz, gonosz tételen,
Ha így folyik a dolog, továbbmegyek ezen.

Valakik, ti, ezért itten jelen vagytok,
Nektek parancsolom, hogy amiket tudtok
Ezen ember felől, nekem megmondjátok,
És cselekedetét itt s most megvalljátok!

MÁSODIK TANÚ: Ez magát királynak sokszor állította,
Kedves nemzetünkkel magát imádatta,
Ez is elég volna, hogy menjen halálra,
De még többet mondok, bizonynal ő szava.

²⁸ A jelenet forrása: Csiksomlyó, 1743. április 12., nagypéntek, scena 8; *Liber Exhibens Actiones parascevas...*, 1246–1249.

Sokszor fenyegette a mi nemzetünket:
 Hogy ő valamikor megítéli őket,
 S nem csak őket, hanem mindnyájan bennünket,
 Pokolra hány, hogy ha nem követjük őtet.

Látod már, Pilátus, miket cselekedett?
 És hidd el azt is, hogy csak nagy istenséget
 Ez az ember ezekkel magának keresett,
 Nem gondolt ő azzal, hogy megbánt tégedet.

HARMADIK TANÚ: Én nemcsak egyszer azt hallottam őtőle,
 Hogy élete bizony ne legyen kívüle
 Senkinek, ha neki nem lesz követője,
 Azért parancsolj már, mit csináljunk vele?

Ne halaszd sokára ez embernek dolgát,
 Ha a zsidóságnak nem akarod kárát,
 Látod, hogy ő is már észrevette magát,
 Csak hallgat, mint a nyúl, mert ismeri baját.

PILÁTUS (*Krisztushoz*):

Nem hallod-e, ezek mit mondnak felőled?
 És miket állítanak mindnyájon ellened?
 Tudd meg bizonyosan, hogy elveszted fejed,
 Ha igazak ezek, meg nem marad élted.

Mondd meg azért nékem, és ne vedd tréfára!
 Hogy ha nyilván te vagy a zsidók királya,
 Látod, hogy mindnyájon ítélnék halálra,
 Én is hadd készítsem magam e dologra.

De mindenekfelett azt akarom tudni,
 Honnan való vagy te? S kinek kelljen hinni?
 Ezen kérdésemre mindjárt megfelelni,
 Kényszerítlek téged, másként rossz fog érni!

KRISZTUS (*Pilátusnak*): Te mondod, hogy vagyok a zsidók királya,
 Országom pediglen az Atyám országa.

PILÁTUS: Mért nem mented magad, látod, hogy kezemben
 Vagyon az életed, s lesz veszedelemben.

(Krisztus hallgat. Pilátus Krisztushoz szól:)

Nem szólasz egyet is beszédimre,
 Azért szóljatok ti, mit csináljak vele?

MINDNYÁJAN A ZSIDÓK: Feszítsd meg, feszítsd meg, méltó a halálra!

PILÁTUS: Én most nem ítélem őtet a halálra,

Hanem inkább nektek az ostorozásra.
Legyen jó gondotok, s az után az útra
MenjeteK el vele, vigyétek Annásra!

(A katonák megostorozzák Krisztust.)

MENNYDÖRGŐ ZSIDÓ:

Rajta, jó barátim, most azon legyetek,
Hogy urunknak szavát beteljesítetek,
Azért, jó vitézek, ugyan megverjétek,
Mivel taláztatott őbenne sok vétek.

Elég már, vigyük el őt most a főpaphoz,
Hadd jusson hamarább ő a királysághoz!

HETEDIK JELENET

Júdás rádöbben tetteire, visszaviszi a pénzt a főpapnak és felakasztja magát.²⁹
(Júdás beront Annás főpap udvara elé, kezében hozva a pénzes zacskót a 30 ezüsttel.)

JÚDÁS *(a közönség felé fordulva kiáltja):*

Példája vagyok én gonosz sáfároknak,
Hamis keresetű, csalárd férfiaknak,
Én már rabja vagyok örök kárhozatnak.

Példája azoknak, kik kárt adnak másnak,
Becsületet nyerni akarnak maguknak,
Csak világnak kincsei felett kapdosnak,
Lesznek megnyitói poklok ajtajának.

Mind paradicsomban Ádámmal s Évával,
Hogy a gonosz Sátán őket az almával,
Megbolondította ő sugallásával,
A paradicsomból kicsalta sík szóval.

Így bánt énvelem is a pénzen kapással,
Ki paradicsomban voltam a Krisztussal,
Mindaddig hazudta, míg hazugságával
Elcsalt őtőle szép, színes csalárdsággal.

Átkozott az óra, melyben fogantattam,
Átkozott a napfény, kit először láttam,
Átkozott az a nap, melyben megcsalattam,
Édes Mesteremet s Uramat eladtam.

(Júdás a főpapok felé fordul:)

²⁹ A jelenet forrása: Csíksomlyó, 1744. április 3., nagypéntek, Scena altera (valójában: Scena 8.); *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 808–809.

Most a főpapoknak, itt vagyon a pénzek,
Vesszen el veletek hamis keresménytek,
Legyen egyik oka lelkemnek vesztetek,
Fogjon igaz vérért ti hamis véretek!

Immár hova legyek, Káinnal elmegyek,
De ha az emberek engemet fellelnek,
Tudom bizonyoson, mindjárt ott megölnek,
Immár nyugodalmat magamnak hol tegyek?

Elsietek, azért nem hagyom sokára,
Magamat felkötöm egy akasztófára,
Mert az ártatlan vér igen forr torkamra,
Induljatok azért szánakodásomra!

ANNÁS FŐPAP: Ezt a pénzt, mivelhogy vér ára, elvenni,
Nem szabad a templom pénze közé tenni,
Jó ezzel fazekas edényét megvenni,
Melyben idegenek szoktak temetkezni.

JÚDÁS: Itt van a pénzetek, véle majd elvesztek,
Ne láttalak volna, bár soha titeket,
Jertek elé immár, kísértő Sátányim,
Kik az árulásban voltatok mesterim,
Legyetek vesztetre segítő mesterim,
Az akasztófára kísérő szolgálaim.

(Az ördögök közben följönnek a pokolból, a legalsó színpadról.)

DIABOLUS PRIMUS [ELSŐ ÖRDÖG]:

Mit parancsolsz, uram, immár készen vagyunk,
Neked holtodiglan mind híven szolgálunk,
Ha kívánod, magunk téged felakasztunk,
Kezedre pedig erős kötelet fonunk!

Hej, be lassan pillant, Júdás, a te szemed,
Ne búsulj, mert majd lesz neked könnyebbséged,
Az ágyad készen vár már pokolban téged,
Megnyugtatjuk ottan lelkedet, testedet.

DIABOLUS SECUNDUS [MÁSODIK ÖRDÖG]:

Tudjátok, megmondtam, hogy a fősვნისეგგel
Tőlem találtatott szép mesterségemmel,
Sok hasznokat teszek mind jó eszközömmel,
Eztet bizonyítom Júdás kenyérrel.

(Az ördögök kárörvendve megkínózzák és felakasztják Júdást, aki meghal.)

NYOLCADIK JELENET – A PÉTER-SIRALOM

*Péter apostol háromszor megtagadja Krisztust.
Őszintén megbánja bűnét, és keserves sírásra fakad. Elhangzik a Péter-siralom.³⁰
(A főpap udvaránál Péter apostol a tűz mellett fűtözik.)*

SZOLGÁLÓLEÁNY (*Péterhez*):

Nem, de nem még te is azzal az emberrel,
Kit most megfogtanak, a te Mesterreddel,
Az egész városon sétálsz vala széjjel?

PÉTER: Miért próbálsz, hogy nem tudsz látni te dolgozhoz,
Én bizony nem tudom, te mostan mit habogsz!

SZOLGÁLÓLEÁNY (*Péterre mutatva*):

Bizonyára ez is a Názáreti Jézussal vala...!

PÉTER: Az embert, kiről szólsz, bizony nem ismertem,
Ha hírért hallottam, mesze elkerültem.

SZOLGÁLÓLEÁNY: Ne tagadd, barátom, mert láttunk övele,
Nem, de nem te voltál Getszemáni-kertben?
Mikor urad megfogtuk, velünk jöttél szemben!

PÉTER: Átkozott én fejem, hogy ha vele voltam,
Higgyed el, ottan én soha nem jártam!

(Megszólal a kakas, Péter sírva fakad és így folytatja:)

Irgalmas, kegyes, szerelmes Megváltóm,
Penitenciára szívemet fordítom,
Ne nézd bűneimet, megváltó Krisztusom,
Lelkemet gyógyítsd meg a bűntől, orvosom!

Nékem megjelentéd, hogy minekutána
Háromszor a kakas elsőbben szólana,
Én Üdvözítőmet nyelvem megtagadna,
Midőn szolgálónak a tűznél szólana.

De mindazonáltal, szerelmes Mesterem,
Kérlek azon Téged, hogy meg ne vess engem,
Ne nézd utálatos, halálos nagy vétkem,
Hanem adjad, légyen benned reménységem!

³⁰ A jelenet forrásai: 1.) Péter és a Szolgálóleány párbeszéde: Csíksomlyó, 1744. április 3., nagypéntek, Scena altera (Scena 8.), *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 809. 2.) A Péter-siralom (*Irgalmas, kegyelmes, szerelmes Megváltóm...* kezdősorral) eredete: Csíksomlyó, 1753. április 20., nagypéntek, Scena 11. *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 89–90; Pintér Márta Zsuzsanna gondozásában közzétette: „*Nap, Hold és csillagok...!*”, 2003, 349–350.

Lejöttél a földre nemcsak az igazakért,
 Hanem a nyomorult boldogtalanokért,
 Sátán tömlöcében síró bűnösökért,
 A bűnnek sarában torkig heverőkért.

Minden bűnösöknek te vagy reménysége,
 Eltévelyedettek útra vezetője,
 Általad vagyon mindenek üdvössége,
 Kiknek rút vétkeiket mossa sebed vére.

Te vagy az elhagyatottak reménysége,
 Minden éhezőknek jóízű kenyere,
 A megkeseredetteknek édes méze,
 Elnyomorodottak igaz reménysége.

Te mindenekfelett legnagyobb Szeretet
 Vagy, mint az Atya, minket úgy szeretett,
 Hogy a bűnösökre az égből tekintett,
 S a bűnnek sarából teáltalad felvett.

Valakik tégedet második személynek,
 Az Atyaúrsten mély bölcsességének,
 Hisznek az Atyával s Szentlélekkel egynek,
 Mindnyájan tetőled üdvösséget nyernek.

Ne tekintsed ezért az én bűneimet,
 Hanem, kegyes Mester, mossad sebeimet,
 Kegyelmes orvosom, gyógyítsd vétkeimet,
 A te színed előtt ne vess el engemet!

Megvallom, vétkeztem ellened, Istenem,
 Midőn megtagadván hamisan esküdtem,
 Igaz hívségemet bizonynal megszegtem,
 Melyért kárhozatot, tudom, érdemlettem.

De a hit, szeretet és erős reménység,
 Tudom, hogy meg nem csal senkit jó Istenség,
 Valaki tebenned bíz, gyönyörűség,
 Hanem általad léssen annak üdvösség.

Azért légy irgalmas, kegyelmes énnekem,
 Bocsásd meg, oh, Uram, felette nagy vétkem,
 Mert bánom, hogy ellened, Isten, vétettem,
 Feltésem, ezután soha nem vétkezem!

KILENCEDIK JELENET

A tövissel való koronázás után Annás vallatja, majd Pilátus halálra ítéli Krisztust, akit a Golgotára hurcolnak és keresztre feszítenek. Jézus elbúcsúzik édesanyjától, és elhangzik a kereszti alatti Mária-siralom.³¹

(Annás és Pilátus elé hurcolja a tömeg Jézust.)

VÁDOLÓ ZSIDÓ: Annás, országunknak érdemes főpapja,
Poncius Pilátus elődbe hozatta,
Ezt a gonosz embert, mivel nem találta
Hamisnak, s méltónak lenni a halálra.

De hidd el aztat, hogy minden álnoksága
Már bizonyosodott, ez világosságra
Kinyilatkoztatott az ő hamissága,
Azért íteld meg őt méltónak halálra.

ANNÁS *(Pilátushoz):*

Poncius Pilátus egész országunknak,
Igaz tisztartója a mi császárunknak,
Ne higgy, kérlek, ne higgy sok álnokságoknak,
Mert éppen királya lett már a zsidóknak.

Azért mindjárt őtet emeld királyságra,
De legyen jó gondod a koronázásra,
Mert az ilyen ember, tudod, ma vágy arra,
Hogy hamar juthasson a nagy méltóságra.

PILÁTUS: Én ugyan nem bánom, ha tú nem szánjátok,
Holott ti tudjátok, mégis úgy rontjátok,
Csak rajta, mint tetszik, őtet kínozzátok,
A töviskoronát fejibe nyomjátok.

(Tövissel koronázzák Krisztust és biborköpenyt terítenek rá.)

HARCIAZ ZSIDÓ: Már az az ítélet nekem igen tetszik,
Talán országunk is békességben nyugszik!

ANNÁS: Mivel a dologban annyira mentetek,
Kívánságunk szerint meg is tiszteltétek,
Mint egy királynak koronát tettetek,
Fejébe most azért más voksot vegyetek.

³¹ A jelenet forrásai: 1.) Csíksomlyó, 1743. április 12., nagypéntek, Scena ultima; *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1248–1250; kritikai kiadása: MEDGYESY S. 2009, 468–473. 2.) A Sententia *(Mi, Poncius Pilátus...)* és a kereszti alatti Mária-siralom *(Jaj, nagy kedven tartott szerelmes szülöttem...)* forrása: Csíksomlyó, 1767. április 8., nagypéntek, Scena 6. *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 1290–1291; kritikai kiadása: PINTÉR 1984, 199–201.

Pilátus most őtet többé ne tartóztasd,
Sőt, érdeme szerint mindjárt jutalmaztad,
S ama nagy keresztet hamar elé hozasd,
Szentenciád³² adván azon megnyugtattasd.

PILÁTUS: Íme, az Ember!

Nem tudom, mit tegyek, felgerjedt népségnek,
Látom, csak halálát kérik az embernek,
Azért meg kell lenni, hogy ő a keresztnek
Halálával vesse végét életének.

(Recitálva, fennhangon az egyik katona felolvassa az ítéletet:)

Sententia

„Mi, Poncius Pilátus, jeruzsálemi tisztartó és ítélő Bíró Tiberius császár birodalma alatt előnkbe adták a papi fejedelmek a nép vénei a Názáreti JÉZUST, ki mondatik Krisztusnak, bévádolván őtet, hogy ő paraszt szüléktől születettvéne merete magát zsidók királyának mondani, és Isten Fiának magát tenni, és a császár adóját tiltotta, és ehhez hasonló gonoszágokat követett el. Mű pedig tisztünk szerint azokat vizsgálásra vettük, azért tisztünk hatalmával azt rendeljük és parancsoljuk, hogy a meg nevezett Názáreti Jézus gonosz cselekedeteiért halogatás nélkül elevenen keresztre függesztessék, és annak megerősítésére Törvény Pálcát rajta eltörjük. Ámen.”

PILÁTUS

Rajta most, vitézek, már a szentencia,
Ezen ember ellen ki vagyon adatva,
Azért őt mindjárt ezen keresztfára,
Szegeztetik fel, hadd menjen uraságra!

ELSŐ KATONA: Készen vagyunk, uram, ezen szolgálatra,
Mindjárt végbe visszük mindenek láttára.
Barátom, mit csinálsz, mit tétováz ottan?
Segélj te is nekünk, látod, hogy dolog van!

MÁSODIK KATONA: Jössz te, országunknak kőoszlopa,
Mutasd mesterséged mostani tréfára!
Jó szívvel elmegyek, mert egy vagy két garast,
Tudom, mindjárt kapok, ha megcselekszem azt.

HARMADIK KATONA: Hamar, jó barátom, mert eltelt az óra,
Emeljük fel őtet királyi trónusra!

(A katonák keresztre feszítik, és gúnyolódva imádják Krisztust.)

NEGYEDIK KATONA: Ah, valamint téged látni kívántalak,
Kívánságom szerint most úgy tapasztallak,
Érdemesnek, hidd el, téged hogy mondalak
Ezen méltóságra, amelyen most látlak.

---

³² ítéleted

(A keresztre feszítés után énekelendő a Vexilla regis prodeunt... nagyheti Szent Kereszt-himnusz népi változata csiki székely népi gyűjtésből Királyi zászlók lobognak... kezdősorral:)
Hangzó 30 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJraXJcdTAwZTFseWkgelxIMDBIMXN6bFxIMDBmM2sgbG9ib2duYW5ifQ> A kotta a székely Gyergyóalfalu (Csík vm.) változatát mutatja:

1.

Poco rubato

Ki - rá - lyi zász - lók lo - bog - nak,
fény - lik tit - ka ke - reszt - fá - nak:
kin az é - let meg - ö - le - tett
s ha - lá - lá - val é - le - tet nyert.

2. Kit megsebesített vala
a bűnek éles dárdája,
vérrel s vízzel foly oldala,
hogy lelkünk szennyét elmossa.
3. Bételjesedett írása
Dávid királynak mondása:
népeknek ekképpen szólván,
uralkodván Isten a fán.
4. Ó, áldott fa s tekintetes,
királyi bársonnyal ékes:
méltó vagy nagy becsületre,
mert Jézus vére megfeste.
5. Áldott fa! Kinek ágára
függesztetett világ ára:
Úr Jézus testét megmérte,
ördögöt, poklot meggyőzted.
6. Ó, Szent Kereszt, reménységünk,
üdvözlégy, mi békességünk,
nevelj bennünk igazságot,
megrontván a gonoszságot.
7. Eleven-kút, Szentháromság,
Téged áldunk, minden Jóság:
Szent Keresztnek győzedelmét
közöld velünk szent érdemét! Ámen.³³

³³ Szöveg: KÁJONI *Cantionale*, Csíksomlyó, 1676, 187; 1719, 141. Dallama a XVI. századból származik, Gyergyóalfalu (Csík vármegye) hagyományából Domokos Pál Péter gyűjtötte és kiadta: DOMOKOS 1979, 435,

(Szűz Mária a keresztt alá siet, ahol felleli fiát.)

KRISZTUS (*Máriához*):

Szerelmes Szűz Anyám, éppen jókor jöttél,
Talán az Atyámtól hozzám küldtéél,
Hogy végső órámön te is jelen lennél,
S engemet, fiadat, látnál kesergéssel.

Íme, én szerelmes és keserves anyám,
Most beteljesedett az én végső óráám.

MÁRIA: Oh, én édes fiam, immár hová legyek,
Vigasztalást nincsen sehöl, kitől vegyek,
Szomorúságimban mely felé siessek?
Nem tudom, mert nincsen már, akit reméljek!

KRISZTUS: Tudom, hogy mindeddig sokat fáradoztál,
Az én halálomról, hogy bizonyost tudnál,
Színem látásában most vigasztaltassál,
Mert hamar meghalok, szent anyám, búcsúzzál.

MÁRIA: Kedves, édes fiam, a te jó voltodat,
Hogy engem nyavalyás szegény szolgálódat,
Nem tekintvén az én méltatlanságomat,
Anyául választottál kisebb leányódat.

Köszönöm, s követlek, hogy ha életemben
Úgy nem szolgálhattam, mint anya, mindenben,
Jó gondot tereád te gyermekségedben,
Hogy ha nem viseltem, légy irgalmas ebben.

Tovább mégis a te szép nyájasságódat,
Köszönöm mindenben vigasztalásídat,
Szegény szolgálódoz fiúi voltodat,
Adjad már, Isten, kegyes áldásódat!

KRISZTUS (*Anyjához*):

Szentséges Atyámnak és a Szentléleknek,
Ajánlak tégedet angyali seregnek,
Kérem, mindenekben téged segéljenek,
S keservességedben megengeszteljenek.

Oh, édes szent anyám, ne légy oly szomorún,
A te szent fiadnak keserves halálán,
Ne essél kétségbe, hogy látod keresztfán,
Feltámadok, mondom, higgyed, harmadnapján!

Megvigasztal téged, én szentséges Anyám,
Az én kérésemre én szentséges Atyám,
Követlek mindenben édes, kegyes dajkám,
Isten legyen veled, eljött már az órád.

(Krisztus kileheli a lelkét.)

KÖZÖS ÉNEK:

Hangzó 35 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJsZWwhIbGxvdHQgYSBqXHUwM GU5enVzIHZcdTAwZTlyZSJ9>

Le - hul - lott a Jé - zus vé - re
a szent ke - reszt - fa tö - vé - re,
drá - ga - lá - tos szent tes - té - ről,
öt mély - sé - ges se - be - i - ből.

1. De a földön nem maradt,
mint piros rózsza kinyílt,
a szent angyalok fölszedték,
alázatosan tisztelték.
2. Mondá Jézus az angyalnak:
„vidd fel mennybe Szent Atyámnak,
mondd meg, keresztfámról küldtem,
fogadja kedvesen tőlem.
3. Ez a világ drága ára,
Sebeim kinyílt rózsája,
mit nagy fájdalomban szültem,
véres könnyekkel öntöztem.
4. Ádámnak bűnös fiai,
jertek hozzám imádkozni,
boruljatok le előmbe,
Szent Atyámhoz könyörögve!” Ámen.³⁴

³⁴ A néphagyomány egyik legkedveltebb nagypénteki éneke. Szövege a középkori Grál-mondakör egyik fő motívumát őrzi: Jézus lehulló vérére aranytányérba, a Szent Grálba gyűjtötték. Melódiája a siratóstílus XVII. századi dallamcsaládjába tartozik. Kiadásai: ERDÉLYI 1976, 1978, 1999, 2013, 37–39, 162–167; SZENDREI–DOBSZAY–RAJECZKY 1979, II/64; TÁNCZOS 1996, 170–172; hangzó: DOBSZAY–NÉMETH 1997, VI/B, nr. 13–14; kiadásunk mintája: DU 85b.

MÁRIA: Jaj, én édes fiam, hogy hagytál el engem?
Miért nem engedted meghalnia nekem,
Szomorú anyádnak? Mivel már én lelke
Elbágyadt, mert nagy az én keserűségem.

Miért te is, oh, halál, ki szomorú voltál
Minden állatokhoz, most megjámborodtál,
Mind bíztam tehozzád, hogy megvigasztalnál,
Kemény fájdalommal, de te sem gondoltál.

Oh, vajha meghalnék ebben az órában,
Jobb volna énnekem, mintsem árvaságban,
Maradnék világban, szorongatásokban,
Jaj, már hova leszek szörnyű bánatomban?

KERESZT ALATTI MÁRIA-SIRALOM

Poco parlando

Hol vagy, é-des Jé-zus, sze-rel-mes szü-löt-tem,
ki nél-kül már ez vi-lá - gon hol-tig ár-va lettem?

Díszített változata Lészped (Moldva) hagyományából:

Hangzó formában: <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/9053/?t=00%3A21%3A22#record-82754>

Parlando, rubato

Jaj, nagy ked - ven tar - tott,
sze - rel - mes szü - lött - tem,
ki nél-kül már a vi - lá - gon
hó - tig ár - va let - tem.

2. Hol vagy két szememnek
tündöklő világa?
Megepedett bús szívemnek
csendes boldogsága?
3. Hol vagy én szívemnek
buzgó kívánsága?
Életemnek mézzel folyó
kedves vigassága.
4. Mondjátok meg nékem,
oh, ti magas hegyek,
Szülöttemet hol keressem,
vajon merre menjek?
5. Mutassatok utat,
ó ti olajkertek,
Szülöttemet hol fogták meg,
vajon merre menjek?

6. Ó, ti nagy darabos,
éles, köves utak,
Szent Fiarnak vércsöppjei
látom, itt hullottak.
7. Jaj, ez bizonyára
nagy szomorú jele,
előmbe fúj halálának
már a hideg szele.
8. Sírjatok énvelem,
jó asszony-barátim,
ez világban kik tudjátok
az én árvaságim.
9. Megrepedett szívem,
kérlek, ne hagyjatok,
elfáradtam, nem mehetek,
ó jaj, jaj, fogjatok!
10. Oh én szerencsétlen,
s keseredett anya!
Válik-é Szent Fiam testét,
ki ölembe adja.
11. Rendelj segítséget,
oh, édes Istenem!
Hogy szülöttemnek szent testét
innen levehessem!
12. Vajha volna, a-ki
Pilátushoz menne,
szent testnek levételére
engedelmet kérne.
13. Ah, míg fog függeni
az ő holt szent teste,
gyalázatosan kereszthez
rútul leszegezve?
14. Hozzád folyamodom,
oh, Atyaúristen!
Szent Fiamot, hogy vegyem le,
mutass módot ebben!
15. Enyhítsd siralmidat,
keserves Mária,
mert Szent Fiad harmadnapra
feltámad, azt mondta.³⁵

---

³⁵Szöveg (1–9. versszak): KÁJONI János: *Hymnarium*. 1659–1677, 123–124; Kájoni *Cantionale*, Csíksomlyó, 1719, 124–125. A 10–14. versszak az 1767. évi csíksomlyói passiójátékból való, közzétette: PINTÉR 1984, 182–183. (Teljes tanulmány: 131–201.) Dallam: XVII. századi, a siratóstílus dallamköréből, erdélyi és moldvai

ZÁRÓ JELENET

A Szeretet (Amor) és a Fájdalom (Dolor) vitája Krisztus keresztje mellett.³⁶

*(A keresztre feszített Jézus mellett Amor [Szeretet] jobbról, Dolor [Fájdalom] balról áll.
Dolor fekete palástban kérdez, Amor fehér palástban válaszol.)*

DOLOR [FÁJDALOM]:

Oh, édes Istenem, miért adattál el?
Miért, oly hirtelen kezekben akadtál,
Kegyetlen vádolók törében jutottál?
És mint vérszopóknak ételül adattál!

AMOR [SZERETET]:

Nem más volt az oka, hanem hogy tégedet,
Megszabadíthassam rabbá lett lelkedet!

DOLOR: Oh, annyit hát, Jézus, miért imádkoztál,
Imádságaid miatt csaknem elájultál?

AMOR: Nem más volt az oka, hanem én Atyámat
Megengesztelhetném, és imádságomat
Éretted el mondtam, mert álmos voltodat,
Gyakran tapasztaltam te tunyaságodat.

DOLOR: Tudom, jó Istenem, hogy sok gyalázatot,
Szenvedtél félelmet, de miért azokat?

AMOR: Félelmet szenvedtem, hogy te bátor legyél,
Rettentem szívemben, hogy te ne rettenjél!

DOLOR: De, édes Jézusom, mégis arra kérlek:
Mi oka lehet hát, hogy ily szenvedések,
Szorongatnak téged irtóztató sebek?
És más ínségek is..., miért kínoznak ezek?

AMOR: Ezek az ínségek azért vannak rajtam,
Hogy te ínségedet megszabadíthassam.

DOLOR: Látom szent véredet bőséggel kifolyni,

---

csángómagyar népi gyűjtés szerint. A fenti, díszített változatot Erdélyi Zsuzsanna lészpedi (Moldva) gyűjtéséből kiadta: ERDÉLYI-TÓTH 1972, 9–14. További Mária-síralmak: ÉE / DU 93–95. E népszerű planctus kézirat, XVIII. századi énekeskönyvi és a népi gyűjtésekben való számos előfordulását sorolja: MEDGYESY S. 2009, 176–177.

³⁶ Szerzője minden bizonnyal Donát László Bálint (1706–1774) ferences tanár. A jelenet forrása: Csíksomlyó, 1734. április 23., nagypéntek, Mutatio Scenae; *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 953–956. Kritikai kiadásai: MEDGYESY S. 2009, 448–458; Demeter Júlia munkájaként: *Ferences iskoladramák I.*, 2009, 724–733. oldal, 1372–1581. sor.

Mi az oka annak, hogy a föld megemészti?

AMOR: Az én szent sebemmel hogy te bűnöd mocskát,
Lemoshassam ezzel sötétes ablakát.

DOLOR: Miért fogtak el téged, ó, édes Teremtőm,
Kezekben akadtál, édes Idvezítőm?

AMOR: Azért fogattam meg, hogy te ellenségtől
Már meg ne fogatnál lelki szerelemtől.

DOLOR: Két nagy kemény szeggel oda vagy szegezve,
Talán Szent Atyádtól így van elrendelve?

AMOR: Idekötöztettem, hogy te bűneidből,
Szabadíthatnálak ördög köteléből.

DOLOR: Méltó hálaadással nem lehetek ezért,
Áldott légy örökké szabadulásomért!

Egyik tanítványod pénzért megtagadott,
Miért engedted ezt, hogy tőled elpártolt?

AMOR: Ezzel én akartam Szent Atyámnál néked
Igaz vallást tenni, nem kell megijedni.

DOLOR: Látom, elhagyattál hív tanítványidtól,
Egyedül maradtál kedves barátidtól.

AMOR: Azért hagyattam el, hogy teveled éljek,
Mind világ végéig én teveled legyek!

DOLOR: Te ártatlan lévén, hogy bevádoltattál,
Hogy engedhetted ezt, mert te is az voltál?

AMOR: Az én vádolásom tenéked szabadság,
És örökké tartó, végetlen vigasság.

DOLOR: Hálát adok neked, ó, te, Ártatlanság,
Örökké áldalak, ó, élet, Igazság!

Te szent személyedre, látom sok rútságot,
Köpdöstek az emberek utálatosságot.

AMOR: Ezt azért szenvedtem, hogy te rútságodat
Ezzel elfödözném, törölném azokat.

DOLOR: Úgy is van, gyakorta lelkiismeretem
A sok vétek miatt, de sokszor könnyezik!

Oh, bárcsak más halált választottál volna,
Édes Üdvözítőm, keresztnek mi haszna?

AMOR: Azért választottam keresztnek halálát,
Hogy a mennyországnak inkább vennéd hasznát.

DOLOR: Királyi fejedet a töviskorona
Oh, mely égtelenül agyad meghatotta.

AMOR: Nem egyebet jelent, hanem dicsőségben
Fejed koronázzam, odafel mennyégbe.

DOLOR: Két irgalmas kezedet keresztben nyújtottad,
Kikkel beteget gyakran gyógyítottad.

AMOR: Kezemet terjesztettem kétfelé, nem másért,
Hogy drága lelkedet megölelném, ezért.

DOLOR: Irtóztató módon te szent oldaladat
Kétfelé nyitották, épen nem maradt.

AMOR: Úgy akartam azt én kétfelé nyitgatni,
Szememet szívedben egyben kapcsolgatni.

DOLOR: Két hamistévő között függesz, ki vagy Ártatlanság.
Miért ezek közt csüggessz?

AMOR: Hogy Atyám országában te is angyalim közt
Felmagasztaltassál, mind én két lator közt.

DOLOR: Oh, megmérhetetlen Szeretet forrása,
Oh, te lehetetlen tengernek folyása,
Irgalmasságodnak foghatatlansága,
Emberhez mutatott lelki buzgósága!

Hogy férhet az Istenhez, hogy ember légyen,
A halhatatlan, hogy most halandó legyén?
Ő szenvedhetetlen, de mégis szenvedjen,
Őrök dicsőség után gyalázatot vegyén.

Mi ennek az oka, ó, édes Teremtőm?
Ki ölt meg téged, kedves Üdvözítőm?
Magos mennyországból ki hozott le téged,
Talán az ember?

AMOR: Nem az ember!

DOLOR: Kik fogának meg téged? Talán a zsidók?

AMOR: Nem a zsidók!

- DOLOR: Ki ostromozott meg? Talán a bosszúállók?
- AMOR: Nem a bosszúállók!
- DOLOR: Hát, édes Jézusom, ki veszte el téged?
Talán a hamis vádolók?
- AMOR: Nem a hamis vádolók!
- DOLOR: Talán a főpapok?
- AMOR: Nem a főpapok!
- DOLOR: Talán Pilátus?
- AMOR: Nem Pilátus!
- DOLOR: Talán Heródes?
- AMOR: Nem Heródes!
- DOLOR: Talán Annás?
- AMOR: Nem Annás!
- DOLOR: Talán Kaifás?
- AMOR: Nem Kaifás!
- DOLOR: Talán a hamis törvény?
- AMOR: Nem a törvény!
- DOLOR: Minden okvetetlen. Az ember.
- AMOR: Nem az ember!
- DOLOR: Nem más, hanem Ádám.
- AMOR: Nem Ádám!
- DOLOR: Talán az ördög és Éva által?
- AMOR: Nem az ördög, és nem Éva által!
- DOLOR: Én föl nem foghatom, ki sem gondolhatom,
Még egyet kérdenék, de azt nem mondhatom...
Mégis, ha szabad lész: Atyád akarata?

AMOR: Az én Szent Atyámhoz, jól mondod, nem férhet
Senki, mert ő Isten, tudod, meg nem ölhet.

DOLOR: Hát, ki lehet olyan, kiért cselekedted?
Mert mindnyájan tudják, hogy mindennek élete,
Édes Jézusunknak keresztben áll teste,
Mind mennyben és földön: mondd meg, ki vesztette?

Mert elég gyötrelmem nekem ezt hallani,
Hogy megölték, de vajon kik, azt nem mondja senki...

AMOR: Igen csodálkozom, Fájdalom, terajtd,
Hogy föl nem foghatod, sőt, nem is gondoltad.
Krisztust ki ölte meg, tán nem is hallottad?
Megmondom tenéked, szavaim hallgassad:

Kérdéd, mennyországból, miért, hogy leszállott?
És itten a földön miért nyomorkodott?
Ő tanítványától pénzen eladatott,
Júdás barátjától elárultatott...

És miért, hogy zsidóknak kezébe akada,
A mi bűneinkért végig hogy marada,
Sok szenvedésében nekünk elég példa,
De, nem ők ölték meg, hát szükség más próba!

Tudd meg bizonyosan, hogy aki megölte,
A SZERETET VOLT AZ, aki nem engedte
Élni e világon, mert annyira kedvelte,
Az embernek lelkét annyira szerette!

A szeretet ölte, az is mennyországból
Hozta le a földre fényes udvarából,
Emberhez mutatott irgalmasságából,
Mert lelket vett ember a Szentháromságtól.

Annyira szerette Isten az ember lelkét,
Annyira kedvelte az ő üdvösségét,
Elhagyta ezekért maga dicsőségét,
A SZERETET MIATT ONTOTTA KI VÉRÉT!
Ámen.

2. HÚSVÉTI MISZTÉRIUMJÁTÉK

Csíksomlyó, XVIII. század (kiegészítésekkel)

SZEREPLŐK:

JÉZUS KRISZTUS (énekes és szöveges szerep)
 SZŰZ MÁRIA (énekes és szöveges szerep)
 ANGYALI KAR
 NARRÁTOR (énekes és szöveges szerep)
 NIKODÉMUS
 ANNÁS FŐPAP
 KAIFÁS FŐPAP
 ELSŐ VÉN (a főpapi tanácsban)
 ELSŐ FARIZEUS
 MÁSODIK FARIZEUS
 ELSŐ SZÁZADOS (SZENT LONGINUS)
 MÁSODIK SZÁZADOS
 ELSŐ ŐRÁLLÓ
 MÁSODIK ŐRÁLLÓ
 HARMADIK ŐRÁLLÓ

Az alábbi húsvéti misztériumjáték szövegeinek többségét a híres, XVIII. századi csíksomlyói misztériumjátékszítás világából meríti, leginkább az 1772-ben bemutatott passiójáték húsvéti jeleneteiből. Ezt ötvöztük a dramatikus népénekekkel és egy jelenet erejéig a *Makula nélkül való tükör* című (első kiadás: Nagyszombat, 1712), évszázadokig igen népszerű Jézus- és Mária-életrajz leírásával. A darab során elhangzó népénekek szövege Kájoni János ferences egyházzeneész *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676) című gyűjteményéből származik, dallamaik népi gyűjtésből vannak. Játékunk egyesíti a sokszereplős iskoladráma, a szintén szereplőkre felosztható dramatikus népének és a dramatikus lelki olvasmány (*Makula nélkül való tükör*) egy töről fakadó, egymást kiegészítő jelenségét.

Az egyes jelenetek és forrásaik:

1. jelenet: kereszt alatti Mária-siralom a csíksomlyói, 1767. évi passiójáték 6. (záró)jelenetéből. Kiadta: PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Az Inductio de Passione Christi című csíksomlyói iskoladráma*, = LANCSÁK Gabriella–HARGITTAY Emil (szerk.), *Írók és művek a XVII–XVIII. században*, Bp., 1984 (ELTE Acta Iuvenum), 182–183.
2. jelenet: a főpapok tanácskozása és a Jézus sírjához állított örök megvesztegetése: a Csíksomlyón, 1772. április 17-én, nagypénteken előadott passiójáték 9–11. jelenete. Bibliai forrása: Máté-evangélium 27,62–66; 28,11–15. A szöveg kézirat forrása Csíksomlyón, a ferences kolostor könyvtárában: *Liber Exhibens Actiones parascevas...*, Csíksomlyó, 1774, 565–575. A szöveg nyomtatásban itt lát napvilágot elsőként.

3. jelenet: a feltámadt Krisztus elsőként édesanyjának, Máriának jelenik meg; forrása a *Makula nélkül való tükör* 109. része. Facsimile kiadása: *Makula nélkül való tükör*, s. a. r. és az Utószót írta FRAUHAMMER Krisztina, Bp., Pytheas Könyvmanufaktúra–MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 2015, 456–460.
4. jelenet: a Három Mária, azaz Mária (Jakab anyja), Mária Magdolna és Mária Szalóme keresi Jézust a sírban, és egy angyal jelenik meg nekik, hírül adván Jézus feltámadását, lásd Máté 28,1–7; Márk 16,1–8; Lukács 24,1–8. Jelenetünk szövegének forrása a *Krisztus feltámadá, mi bűnünket elmosá és az Első napján szombatnak...* kezdetű húsvéti dramatikus népének Kájoni János *Cantionale Catholicum* című gyűjteményéből (Csíksomlyó, 1676, 1719). Kiadta: DOMOKOS Pál Péter, „...édes Hazámnak akartam szolgálni...”, i. m., nr. 257. és 277. Dallama a 16. századból való.
5. Epilogus: *Feltámadt Krisztus e napon, alleluja!* Középkori kancióból (azaz korabeli strófikus énekből) lett minden felekezet körében méltán közkedvelt népének, Szövege, a *Surrexit Christus hodie...* latinul az 1430-as évekből származó *Zsigmond-kori (Iglói) töredékben* is olvasható. Ennek XVI. századi fordítása ez a költemény, amely a *Cantus Catholici* (Lócse, 1651) révén terjedt el.

A darab szövegének korábbi kiadása: *Színjátéka. Régi magyar iskolai színjátékok – Misztériumjátékok I.* S. a. r.: MEDGYESY S. Norbert. Protea Kulturális Egyesület, Budapest, 2016, 105–121. A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/>

PROLOGUS – ELSŐ JELENET

Mária-siralom a kereszt tövében, Jézus halála után

(Feltűnik a színen egy nagy alakú feszület, amely mögül Krisztus hangja szól:)

KRISZTUS: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!

(Krisztus lehajtván fejét kileheli a lelkét.)

MÁRIA SIRALMA a kereszt alatt:

Poco parlando

Hol vagy, é-des Jé-zus, sze-rel-mes szü-löt-tem,

Ki nél-kül már ez vi-lá - gon hol-tig ár-va lettem?

Díszített moldvai népi változata Lészped hagyományából:

Hangzó a moldvai Klézséről:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/11059/?t=00%3A12%3A51#record-162572>

Parlando, rubato

Jaj, nagy ked - ven tar - tott,
Sze - rel - mes szü - lött - tem,
Ki nél - kül már a vi - lá - gon
Hó - tig ár - va let - tem.

1. Jaj, nagy kedven tartott – szerelmes szülöttem,
Ki nélkül már e vi-lágon – holtig árva lettem.
2. Oh én szerencsétlen, – s keserű anya,
Válik-é Szent Fiam testét – ki ölembé adja.
3. Rendelj segítséget, – oh, édes Istenem,
Hogy szülöttemnek szent testét – innen levehessem!
4. Vajha volna, a-ki – Pilátushoz menne,
Szent testnek levételére – engedelmet kérne.
5. Ah, míg fog függeni – az ő holt szent teste,
Gyalázatosan kereszthez – rútol leszegezve?
6. Hozzád folyamodom, – oh, Atyaúrsten,
Szent Fiamot, hogy vegyem le, – mutass módot ebben!
7. Ültem árnyékában, – kit kívántam annak,
Gyümölcse nem édes, – hanem keserű torkomnak.
8. Sírjatok énvelem, – jó asszony barátim,
Ez világon, kik tudjátok – az én árvaságim. Ámen.

MÁSODIK JELENET

*A főpapok tanácskozása. A katonák beszámolója Jézus feltámadásának külső jeleiről.
A főpapok megvesztegetik Jézus sírjának őrzőit.*

NIKODÉMUS:

Mózes székén ülő papi fejedelmek,
Régi prófétákon alapuló nagy értelmek,
Bölcs farizeusok és írástudó vének,
Kik vagytok vezérei Izrael népének.

Felfoghatatlan rossz dolgot műveltetek,
Hogy a Názáreti Jézust megöltétek,
Ügyét alaposan nem szemléltétek meg,
De szokástok szerint felemelkedtetek.

Holott neki minden dolgai jók voltak,
Sokféle betegek általa gyógyultak,
Mindnyájan, kik hozzá hittel fordultak,
Ínségtől s ördögtől azonnal szabadultak.

Láttátok, minemű csodák történtek:
Az ő kimúlásán ég s föld megremegtek,
A Nap és a Hold sötét gyászba öltöztek,
Az erős kősziklák megrepedeztek.

Drága templomunknak erős kárpitja
Csodálatosképpen két részre szakada,
Sok régi koporsó földből elindula,
Melyen mindnyájunknak szíve megsajdula.

AZ ELSŐ VÉN:

Az én tetszésemet kimondtad igazán,
Akartam szólni én is ilyen formán,
Nem jól cselekedtem, elmondhatom méltán,
Helyes okok nélkül őt halálra adván.

Ha isteni lélek Jézusban nem lett volna,
Sok csodáját ő véghez nem vihette volna,
Bizonynal nekünk is sokkal jobb lett volna,
Egy kevésbé őt, ha meghallgattuk volna.

ELSŐ SZÁZADOS (SZENT LONGINUS):

Én a vitézekkel keresztjénél állék,
Mindaddig, míglen e világból kimúlék,
A föld indulásán nagyon megrettenék,
S még inkább, hogy a nap meghomályosodék.

Úgy láttam, a Hold is vérbe borították,
Csodálatosképpen a Naphoz futamodék,
Melyen álmélkodván e szavakkal szólék:
Isten Fia volt az, bár mindenek higgyék!

KAIFÁS FŐPAP:

Tőletek várhatok ám, hasznos tanácsot,
Ti nyomhatnátok el efféle rossz gáncsot,
De látom, a tűzre raktok rossz forgácsot,
Nyakamra hányjátok nekem a korbácsot.

Hisz káromkodás Jézus minden gondolata!
Ki Isten fiának őt lenni állítja,
Vétkes az, aki őt ártatlannak mondja,
S híres csodatetteit igaznak tartja.

Azért távol legyen, hogy én az ács fiát
Messiásnak valljam, s nagyra vigyem dolgát,
Sőt, majd jól beütöm annak is a fogát,
Aki előttem menti Jézusnak dolgát.

ANNÁS FŐPAP:

Tanítványi mondák: hősök mellől ők el nem állnak,
Mert várják feltámadását Szent Uruknek.
Mit félsz? Vajon ebből mi következik?

Egy éjszaka a testét titkon elrejtik,
És azután, hogy feltámadt, azt hirdetik!

ELSŐ FARIZEUS:

Azért az az én tetszésem, értsétek,
A koporsójából ti kivessétek,
Mindenek láttára vagy megégessétek,
Avagy a tengernek mélyére vessétek!

Ha így cselekedtek a népnek láttára,
Nem várnak tovább a feltámadására,
Tanítványainak kiáltozására,
Nem fognak hallgatni tovább ő hazudozásaira.

MÁSODIK FARIZEUS:

Várakozzunk azért, amíg az ünnepek
Eltelnek, és hazamennek a jó népek.
Eközben legyenek jó, erős vitézek,
Akik koporsójánál mindenre figyelnek!

KAIFÁS FŐPAP:

Legyen így, nem bánom, sőt, biztosan akarom,
Ezt a jó rendelést régtől fogva várom.
Százados! Hallod-e? Néked parancsolom,
E dologban eljárj, azonnal kívánom!

*(A Második Százados újabb órallókkal elmegy Jézus sírjához
és továbbadja a rendeletet társainak.)*

MÁSODIK SZÁZADOS: *(Jézus sírjánál szólítja az öröket:)*

Órálló vitézek, békesség tinektek,
Parancsolatomra most jól figyeljetek!
Ha vannak valami új hírek köztetek,
Igazságban azt nékem jól megjelentsétek!

ELSŐ ÓRÁLLÓ:

Mitől fogva ezt a Jézust ide tették,
És a koporsóját megpecsételték,
Meg nem szűntek a nagy csodatörténetek,
S a szüntelen való változás-jelek!

Néha rettenetes nagy mennydörgést hallunk,
Szikrázó villámlást szüntelenül látunk,
A földrengés miatt majdnem elájultunk!
Nem tudjuk, hogy a fejünkön vagy a talpunkon álljunk?

Még több vitézt gyorsan rendeljetez ide,
Mert a bátorságnak most van az ideje,
Itt megpróbálhatja, kinek mekkora az ereje,
Ki is derül hamar, mire áll a feje.

MÁSODIK SZÁZADOS:

Ti azért szüntelen itt talpon álljatok,
Éjjel és nappal mindenre vigyázzatok,
Tanítványai közül, ha valakit láttok,
Akármit keressen, mindjárt elfogjátok!

MÁSODIK ÓRÁLLÓ:

Rettenetes dolog, mennyit kell szenvednünk,
És ilyen sokáig csak egy helyben ülnünk,
Hideget s meleget egyaránt kell túrnünk,
S a rút félelemben egyaránt elmerülnünk.

(A Második Százados az Órállókkal visszatér a sírtól a papi tanácsba és jelentik az ott történeteket:)

MÁSODIK SZÁZADOS:

Békesség veletek, népünknek vénei,
S nemes országunknak főpapi tisztjei!

Tegnap mindjárt a koporsóhoz mentem,
És a katonákat ottan megintettem,
A főpapi parancsot eléjük tettem,
S magam a koporsót ott megpecsételtem.

Ők nékem akkor mindjárt panaszkodtak,
Hogy rettentő jelenéseket ott láttak,
Melyek miatt nagy félelemben voltak.
Biztattam őket, hogy azzal ne gondoljanak!

NIKODÉMUS:

Vitézek, mindnyájan közelebb álljatok,
S igaz lélek szerint mindent, mit láttatok,
Itt, az egész tanács előtt megvalljátok,
Senkinek kedvéért el ne titkoljátok!

ELSŐ ŐRÁLLÓ:

Méltóságos urak, papi és főrendek,
Tiszteletes vének, törvénytudó tiszték,
Hiány nélkül meg kell mondanom tinéktek:
Feltámadott az a Jézus, elhiggyétek!

ELSŐ VÉN:

Miféle jelekből hiszitek ezt lenni?
Meg kell voltaképpen ezt beszélni,
Mert csak a mondástokból nem fogjuk elhinni,
Ha valami jelet nem tudtok most adni!

MÁSODIK ŐRÁLLÓ:

Jelet vagy jelenést eleget mondhatunk,
Mert történt elég abból, mióta ott vagyunk.
Nem volt azok miatt csendes békességünk,
Mind éjjel, mind nappal, félelemben voltunk.

A földnek rengését mindnyájan tudjátok,
Kősziklák romlását ti is csodáljátok,
A Napnak fogyatkozását jól láttátok,
Melynek mását soha nem tapasztaltátok.

De ezeken kívül más csodák is voltak,
Tüzes villámlások fényesen szikráztak,
A koporsó körül angyalok állottak,
Kik szép s örvendetes éneket mondtak.

ANNÁS FŐPAP:

Együgyű ostobák, miképpen beszéltek?
Azt véltétek-e, hogy ezt elhittétek?
Szemfényvesztés volt az, s ti nem értettétek,
Ördög művelte azt, s észre sem vettétek!

HARMADIK ŐRÁLLÓ:

Uram, bizonyára nem szemfényvesztés az!
Ahogyan engem itt látsz, ez olyan igaz:
Csodadolog volt az, nemcsak emez-amaz!

Egy szép, fényes Angyal előbb megjelenék,
Kinek jövetelén a sötétség elmúlék,
A követ elveszi, s az ajtó megnyílék,

A koporsó mindjárt megvilágosodék.

Láttuk, hogy a Jézus szépen előjöve,
Nagy gyönyörűséggel vala körülvéve,
Úgy tündöklék, mint Napnak ragyogó fénye,
Rá nem nézhet ember, mert megvakul szeme.

Azonnal rettentő nagy mennydörgést hallottunk,
Mely miatt a sírnál tovább nem állhattunk,
Egy szempillantás alatt mind földre hulltunk,
És holt elevenen sokáig maradtunk.

KAIFÁS FŐPAP:

Ördögi csalárdság volt az mind egészen,
Nincsen helyes esze, aki ennek hiszen,
Mind a tanítványi művelték, azt hiszem,
Akikre ezután újabb gondom leszen.

ELSŐ ŐRÁLLÓ:

Mi, uram, egyebet mondani nem tudunk,
Hanem csak azt, amit szemeinkkel láttunk.
Amit mondunk, abban bizonyosak vagyunk,
Vagy hiszitek, vagy nem, mi ebben állapodunk.

Hát, uram, mit lehet másoknak mondani?
Mert már az egész nép reánk kezdett járni,
Azt kérdezik tőlünk, hogy hová tudtuk tenni,
Avagy ki vitte el? Meg akarják tudni...

ELSŐ VÉN:

Ha kérdik, egyebet, semmit se mondjatok,
Hanem csak azt, amit illendőbbnek tudtok:
Hogy midőn ti éjszaka elaludtatok,
Titkon elvitték a csalárd tanítványok.

KAIFÁS FŐPAP:

Én fogadom nagy főpapi szavamra,
Katonák! Nagy gondom lesz mindnyájatokra!
Csak amit tanácsolunk, hajoljatok arra,
És sok aranyamat adom számotokra:

Ihon, erszényestől adom kezetekbe,
S a pénzen kívül maradtok jó kedvemben,
A tanács előtt is lesztek becsületben,
De ezzel legyetek ti nagy csendességben!

HARMADIK JELENET

A feltámadt Jézus megjelenik édesanyjának, Máriának.

NARRÁTOR:

Midőn Szűz Mária az egész éjjelt imádságban töltötte el, vasárnapra virradóra éjfél után nagy reménységgel várakozott és fohászzkodott:

MÁRIA:

Ó, én fiam, mely sokára halasztod jövedeledet? Vajon, nem jössz-e el hozzám, hogy megvigasztalj feltámadásoddal? Jöjj el, vigasztalásom és reménységem!

NARRÁTOR:

Elküldte azért Urunk Gábiel arkangyalt, hogy hirdesse meg az ő anyjának Jézus feltámadását, aki sok angyallal együtt megjelent a Szűz szobájában. Az angyalok kezdték énekelni:

ANGYALOK *éneklük:*

Országosan ismert dallamváltozat; hangzó Hevesből:
<https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/6813/?t=00%3A26%3A02#record-46486>

Menny - nek ki - rály - né assz - szo - nya,
 ö - rülj, szép Szűz, al - le - lu - ja.
 Mert kit mé - hed - ben hor - doz - ni
 méltó vol - tál, al - le - lu - ja!

Erdélyi dallamváltozat:

Hangzó Kápolnásfaluból (Udvarhelyszék):

<https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/16672/?t=00%3A28%3A36#record-110453>

Menny - nek ki - rály - né assz - szo - nya,
 ö - rülj, szép Szűz, al - le - lu - ja.
 Mert kit mé - hed - ben hor - doz - ni
 Méltó vol - tál, al - le - lu - ja!

- Amint megmondotta vala, feltámadott, alleluja!
 Imádd Istent, hogy lemossa büneinket, alleluja!

(Az ének végén Jézus megjelenik édesanyjának, és így köszönti:)

JÉZUS:

Üdvözlégy, én édes anyám, íme, feltámadtam, és itt vagyok! Örülj és vigadj, Sionnak leánya! Íme, itt van a te méhednek gyümölcse, kit szűzen szültél és szűz tejjel tartottál. Nyisd meg ajkadat és kérj tőlem, amit szeretnél, s megadom neked.

(Mária leborul fia lába elé, és így üdvözli gyermekét:)

MÁRIA:

Áldott, ki jön az Úrnak nevében! Most azért Fiam, Uram, vedd a te anyád és szolgálód kérését: ha a bűnösök közül valaki engem segítségül hív és hozzád akar térni, nyitva találja az irgalmasság ajtaját, és akik bennem bíznak, haláluk óráján az ördög csalárdságától ne kelljen félniük!

JÉZUS:

Ó, áldott légy és boldog mindörökké, mely nagy a te szereteted és kegyességed! Te vagy Izraelnek dicsősége, te vagy népemnek tisztessége! Légy minden bűnösöknek irgalmas anyja, és mindek örüljenek tebenned és általad megvigasztaltassanak és megáldassanak!

ÖTÖDIK JELENET

*Asszonyok Jézus Krisztus sírjánál húsvétvasárnap hajnalán –
a Három Mária Jézus-keresése.*

Húsvéti dramatikus népének a Jézus-kereső asszonyokról:

Hangzó:

- a. *Úr Krisztus feltámadta* kezdősorral 8 példa:
<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJcdTAwZmFyIGtyaXN6dHVzIGZlbHRcdTAwZTFtYWVhIn0>
- b. *Úr Krisztus feltámadott* kezdősorral 5 példa:
<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJcdTAwZmFyIGtyaXN6dHVzIGZlbHRcdTAwZTFtYWVvdHQifQ>
- c. *Első napján szombatnak* kezdősorral (Lövéte, Udvarhely vm.):
<https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/6116/?t=00%3A23%3A25#record-62488>

Poco rubato

Úr Krisz-tus fel - tá-ma-dott, ránk ma-laszt-ja

á - ra - dott, szent vé - ré - nek hul - lá - sa

Largo

lón po-kol-nak rom-lá-sa. R) Meg-vál-tot-ta Is-ten

mind e vi-lá-got szent ha-lá-lá - val.

A Narrátor és a többi szereplő az alábbi szereposztásban énekli ezt a dramatikus népéneket. A szereposztás utólagos bejegyzés, amelyet a szöveg alapján rekonstruáltunk:

NARRÁTOR:

2. Első Ádám vétkezett, – mindnyájunkat megsebzett,
De a kegyes Úristen – könyörült az emberen:
Megváltotta Isten mind e világot – szent halálával.
3. Szálla alá poklokra – jókat szabadítani,
Gonoszokat ott hagyni – nagy kínokat vallani:
Megváltotta Isten mind e világot – szent halálával.
4. Első napján szombatnak – a Máriák indulnak,
Hogy kenettel Krisztusnak, – testét kenjék Urunknak.
Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!
5. A Máriák így szóltak – úton járván egymásnak,
Ajtaján koporsónak, nagy kő fekszik, mondának:

MÁRIÁK:

Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, irgalmazz nekünk!

NARRÁTOR:

6. Piros hajnal hasada, – sötétség megvirrada,
Eljutván koporsóra, tekintének, s' hát nyitva!
Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!
7. Midőn már ott volnának, – fényes Angyalt láttak ott,
Melyen ők csodálkoztak, – és ott jó hírt hallottak:
Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!

8. Szent Angyal vigasztalja, – Máriákat biztatja:

ANGYAL:

Ne féljenek, NARRÁTOR: azt mondja, – ANGYAL: Krisztus felkölt, NARRÁTOR: állítja.

MIND: Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!

ANGYAL:

9. Tanítványoknak mondják, – hogy nyilván él, tudassák!

Pétert is vigasztalják, – kegyelmet nyer, biztassák!

MIND: Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!

NARRÁTOR:

10. Nagy örömmel hogy mennek, – Szólal az Úr nékik:

JÉZUS: Semmit ne rettegjétek, – mert én vagyok és élek!

MIND: Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!

JÉZUS:

11. Mondjátok mindnyájuknak, – az én tanítványimnak:

Hogy én élek s meglátnak, – higgyenek mondásomnak!

MIND: Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!

12. Dicsőség az Atyának, – értünk megholt Krisztusnak,

A Szent Vigasztalónak, – teljes Szentháromságnak.

Ó, kegyes, szerelmes, áldott Uram Jézus, – irgalmazz nekünk!

EPILOGUS

*Közös záróének a közönséggel:**Országosan ismert dallamváltozat:*

28 hangzó példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJmZWx0XHUwMGUxbWFKdCBrcmlzenR1cyBIIIG5hcG9uIn0>

Parlando **Poco rubato**

Föl-tá-madt Krisz-tus e na-pon. Al-le-lu-ja,
há-la-lé-gyen az Is-ten-nek.

Dunántúli variáns:

Parlando, rubato

Fel - tá - madt Krisz - tus e na - pon,
Al-le-lu-ja, há - la - le - gyen az Is-ten-nek!

(Az aláhúzások a dunántúli változat hajlításait mutatják:)

2. Hogy az ember vigadozzon, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
3. Szörnyű halált ki szenvedett, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
4. Váltván bűnös embereket, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
5. Szent asszonyok koporsóhoz, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
6. Visznek kenetet Krisztushoz, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
7. Fényes angyalt ők látának, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
8. Víg örömet is hallának, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
9. Ők félénk asszony-emberek! Alleluja! – Hála legyen az Istennek!
10. Galileába menjetek, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
11. Tanítványoknak hirdetve: alleluja! – Hála legyen az Istennek!
12. Urunk, hogy él dicsőségben! Alleluja! – Hála legyen az Istennek!
13. Megjelenék Szent Anyjának, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
14. És kesergő Magdolnának, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
15. Aztán megjelent Péternek, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
16. S több apostolhíveinek, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
17. A húsvétj víg örömben, alleluja! – Hála legyen az Istennek!
18. Dicsérjük Istent lelkünkben! Alleluja! – Hála legyen az Istennek!
19. Dicsőség Szentháromságnak, alleluja! – Hála legyen az Istennek!

3. MISZTÉRIUMJÁTÉK SZŰZ MÁRIA MENNYBEVÉTELÉRŐL

Csíkсомlyó, XVIII. század³⁷

Előadás alkalma:

Nagyboldogasszony ünnepe, augusztus 15-e

Látható a Boldog Özséb Színtársulat (BÖSZK) előadásában (2015):

https://www.youtube.com/watch?v=hpQ1gO7N-Yk&list=PLlk5pyprK_DhumCgUUpqZHjf33-C9XpDI&index=4

SZEREPLŐK:

MÁRIA
KRISZTUS
ATYAÚRISTENNEK KÉPE
FIÚISTENNEK KÉPE (KRISZTUS)
SZENTLÉLEK ISTENNEK KÉPE
ANGYAL 1.
ANGYAL 2.
ANGYAL 3.
PÉTER APOSTOL
ANDRÁS APOSTOL
JÁNOS APOSTOL
IDŐSEBB JAKAB APOSTOL (A COMPOSTELAI)
FIATALABB JAKAB APOSTOL
TAMÁS APOSTOL
FÜLÖP APOSTOL
BERTALAN APOSTOL
TÁDÉ APOSTOL
SIMON APOSTOL
MÁTÉ APOSTOL, EVANGÉLISTA
MÁTYÁS APOSTOL

Az alábbi misztériumjátékban többször előfordul a *Mikor Máriához az Isten angyala...* népének XVI. századi eredetű típusdallama:

---

³⁷ *Misztériumjáték Szűz Mária mennybevételéről.* Csíki Székely Múzeum, Ferences Könyvtár, Csíkszereda, leltári száma: 4166. Korábbi, gyakorlati célú kiadása: *Misztériumjátékok 1.*, 2016, 136–161. A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/>.

Hangzó 34 példával:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJtaWtvciBtXHUwMGUxcmlcdTAwZTFob3oifQ&page=2>

ELSŐ JELENET

Az apostolok pünkösdi után Jeruzsálemben sorsot húznak, hogy a világban ki, melyik részre indul téríteni. Recitálva a Hiszekegy – Credo imádságot adják elő dramatizálva.

ELŐHANG – KÖZÖS ÉNEK:

Hangzó 34 példa:

34 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJhIHBCdTAwZmNua1x1MDBmNnNkbnVrIGplbGVzIG5hcGphIn0;>

42 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJhIHBCdTAwZmNua1x1MDBmNnNkbnVrIGplbGVzIG5hcGpedTAwZTFuIn0;>

16 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJhIHBCdTAwZmNua1x1MDBmNnNkbnVrIGplbGVzIG5hcGpedTAwZTF0In0>

1.

A pün - kösd - nek je - les nap - ján

Szent - lé - lek Is - ten kül - de - ték,

meg - e - ró - sít - ni szí - vü - ket

az a - pos - to - lok - nak.

2. Akit Krisztus ígért vala
Tanítványoknak akkoron,
Mikor méne mennyországba
Mindenek láttára.
3. Tüzes nyelveknek szólása,
Úgy, mint szeleknek zúgása
Leszállott az ő fejükre
Nagy hirtelenséggel.
4. Betelvén a Szentlélekkel
Kezdének szólni nyelvekkel,
Mint ónékik a Szentlélek
Ád vala szólani.
5. Azért örülünk ónéki
Mondván ez ékes éneket,
Felmagasztaljuk szent nevét
Örökkön örökké.³⁸

PÉTER APOSTOL: Ideje van immár, hogy dologhoz fogjunk,
S kötelességünknek útjára induljunk,
Világ részeire mindnyájan kiszálljunk,
S a Krisztus hitére mindeneket hívjunk!

Azért vegyük fel közösen a szent hitet,

³⁸ *A pünkösdnek jeles napján...: a Szentlélek eljövetelének egyik legrégebb, középkori eredetű, magyar nyelvű meghirdetése*, amely az évszázadok során népi pünkösdölés hagyományában szokásdallammá vált. Szövegeének forrása: KAJONI János: *Cantionale Catholicum*. Csíksomlyó, 1676, 268; 1719, 205; kiadta: DOMOKOS 1979, 537, nr. 307; fenti közlés az ÉE / DU 128. szerint. Dallam: késő középkori (*Kassai töredék*, XV. század vége) a *Cantus Catholici* (Lőcse, 1651) lejegyzése szerint, népi változatait lásd: SZENDREI–DOBSZAY–RAJECZKY 1979, I/120, f, h, i, j, l, m, n, o.

S egymás közt osszuk fel cikkelyeinket,
Kinek-kinek sorsát s helyit rendeljük el,
S azután induljunk Isten kegyelmivel!

ANDRÁS APOSTOL: Te vagy mindenekben előjárónk nekünk,
Amint elrendelte a mi szent Mesterünk,
Te magad tégy azért rendelést közöttünk,
Mi tőled hallgatunk, s tégedet követünk.

Vedd fel a legelső cikkelyt te magadnak,
Válaszd akármelyik részét e világnak,
Főpásztor a Krisztus egyházának,
S rendelője a szent hit ágazatjának.

PÉTER APOSTOL: Úgy vagyok, mert az Úr, áldott szent Mesterem
Előjáróvá tett közöttetek engem,
E dologban azért azaz én tetszésem,
Ki-ki sorsot vonjon, amint én cselekszem.
(Előveszi a könyvet, és sorsot von eképpen:)
Az apostoli szent hitnek ágazatja,
S ez világnak nagyobb része s tartománya,
Tizenkét cikkelyre fel vagyok itt osztva,
Amint mindenitek majdan megláthatja.

(Sorsot húz, és így folytatja, a következő versszakot recitálja:)³⁹

Hiszek én az egy Is - ten - ben,
menny és föld Te - rem - tő - jé - ben,
ki örökké volt kez - det - ben,
atyai szent ne - ve - zet - ben.

(Szöveggel folytatja:)

Én ezzel indulok Róma városába,
A bálványozásnak sötét vakságába,
Kiteszem magam a nép sokaságába,

³⁹ *Hiszek én az egy Istenben...: a Credo – Hiszekegy ősi, recitativ dallama alapján, vesd össze: Kyriale Simplex és EE / DU 441–442.*

Bízzván Istenemnek irgalmasságában!

ANDRÁS APOSTOL *(sorsot húz):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

És az Úr Jé/zus Krisztusban,
Atyaisten/nek Fiában,
Világ szaba/dítójában,
Mi szentséges / Megváltónkban.

(Szöveggel:)

Szkítiába ezzel én el is indulok,
A bálványozókkal ottan szembeszállok,
Üdvösséget nekik bátran prédikálok,
Ördögi tudományt onnan kigyomlálok.

JÁNOS APOSTOL *(sorsot húz):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

Ki A/tyától adaték,
Ki Szentlélektől / fogantaték,
Szűz Mári/ától születék,
Mi nekünk / rendeltetétek.

(Szöveggel:)

Megyek én is ezzel a nagy Ázsiába,
S annak külön-külön szép tartományába,
Ahol is szívemnek főbb buzgóságába,
Vezérlem a népet Isten országába.

IDŐSEBB JAKAB APOSTOL *(sorsot húz):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

Pilátus / alatt kínzaték,
Szörnyen megos/toroztaték,
Keresztfára / feszítették,
S halva el/temetteték.

(Szöveggel:)

E világnak egyéb tartományi közül
Spanyolországot választom én részül,
Ahol magamat kiteszem eszközül,
Hogy az üdvösségre hozzak népei közül.

TAMÁS APOSTOL *(sorsot húz):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

Szálla / alá poklokra,
Foglyok szaba/dítására,
Feltámada / harmadnapra,
Szép vigasz/talásunkra!

(Szöveggel:)

India jut nekem, jól látom, sorsomba,
Ahová is innen indulok biztonba,
De még több helyen is hirdetem azonban,
Az Úr Jézus Krisztust kegyes buzgóságban.

IFJABB JAKAB APOSTOL [nem a compostelai] *(sorsot húz):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

A mennyei / dicsőségbe,
Honnan le/jött közinkbe,
Csodálato/san felméne,
Atyja jobb/jára üle.

(Szöveggel:)

Én Jeruzsálemben megmaradok ezzel,
Mint igaz hitbéli főbbik, cikkellyel,
Íme, szembeszállok egész Izraellel,
Nem gondolok életem veszedelmével.

FÜLÖP APOSTOL *(sorsot von):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

Onnan jő az / ítéletre,
Szentenciát / mindenekre,
Holtakra s e/levenekre,
Hoz az ő ér/demeikre.

(Szöveggel:)

Sorsomba jött nékem Ázsia és Frigia,
El is megyek nyomban prédikálni oda,
A bálványozókat onnan kigyomlálni,
S üdvösséges hitre a népüket hozni.

BERTALAN APOSTOL *(sorsot von):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

Hiszek Szentlé/lek Istenben,
Atya s Fiú / szerelmiben,
Ki minket az / igaz hitben
Megerősít / a lelkünkben.

(Szöveggel:)

Nagy Örményországba megyek ezzel én is,
Üdvösségre hozom annak szép népét is,
Krisztus tudományát kihirdetem ott is,
Ha bőrrömet le kell tennem érette is.

TÁDÉ APOSTOL *(sorsot húz):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

Az Anyaszentegyházat s a kereszt/séget hiszem,
Melyben szent egyesség s örök üd/vösség leszen.

(Szöveggel:)

Mezopotámia országa jő nékem,
Szorgalmatossággal oda el kell mennem,
Melynek szép népeit úgy kell térítenem,
Hogy lehessen Isten országába vinnem.

SIMON APOSTOL *(sorsot von):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

Bocsánatát / a bűnöknek,
Nagy jóvoltá/ból Istennek,

Hiszem, és hogy / üdvözülnek,
Kik igaz / hitben élnek.

(Szöveggel:)

Nekem Egyiptom a részem az osztásban,
Ott él a barbár nép nagy sötét vakságban,
Mindaddig fáradok buzgó tanításában,
Míg tudományt teszek az igaz vallásban.

MÁTÉ APOSTOL *(sorsot von):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

A testnek fel/támadását,
Rothadásból / újulását,
Hiszem helyre / állítását,
És örök meg/maradását!

(Szöveggel:)

Ím, ezzel indulok Etiópiába,
Az idegen nyelvű nép tartományába,
Eljárok az én Szent Mesterem dolgába,
Az evangéliumnak prédikálásába.

MÁTYÁS APOSTOL *(sorsot von):*

(A következő versszakot recitálja, lásd a fenti kottát: Hiszek én az egy Istenben...)

És hogy örök / élet léssen,
Hol mindenki ju/talmat vésszen,
Melyben vég so/ha nem léssen,
Míg az Isten, / Isten léssen.

(Szöveggel:)

Belső-Indiának minden tartományát
Bemenvén eljáró s még Etiópiát,
És annak tudatlan népe sokaságát,
Tanítom s bővitem az Isten országát.

PÉTER APOSTOL:

Így légyen, mert ez a hitnek ágazatja,
A szép üdvösségnek egyenletes útja,
Aki ezt szentül hiszi, és rend szerint tartja,
Az Isten országát örömmel várhatja.

Hirdessétek ezért velem együtt híven,
Az egész világon szózatotok zengjen,
Minden okos lélek az Istenhez térjen,
Melyet a Szentlélek malasztja segéljen!

(Máriához fordul és így szól:)

Mi tégedet pedig, asszonyunk, Mária,
Bús, árva szívünknek egy vigasztalója,
Édes Mesterünknek drágalátos Anyja,
Meggövetünk, ha mindben bántottunk volna.

Tudod, hogy Szent Fiad mire rendelt minket,
 Meg kell azért tennünk kötelességünket,
 Talán, ezen túl már nem láthatsz bennünket,
 Kegyes áldásoddal, kérünk, áldj meg minket!

MÁRIA: Drága szent Fiamnak kedves tanítványa,
 Az igazi hitnek erős oltványa,
 Elvesztek Isten szép szelíd bárányai,
 Megölnék e világ gaz oroszlánjai.

Ne távozzatok el még mostan egymástól,
 Annál inkább tőlem, szomorú anyától,
 Mert ha elmaradok ti mindnyájatoktól,
 Félek a rám törő ádáz gonoszoktól.

Különben is érzem végét éltemnek,
 Ellankadt ereje érzékenységemnek,
 Ha holta történik szomorú fejemnek,
 Ki ad tisztességet majd hideg testemnek?

ANDRÁS APOSTOL:

Szent akarata ez a Jézus Krisztusnak,
 Az emberi nemzet szabadítójának,
 A te Szent Fiadnak, mi édes Urunknak,
 Nem lehet haladni tovább e dolognak.

Látod, veled marad egyik mi közülünk,
 De így is mindnyájan reád figyelmezzünk,
 Azért ne szomorítsd szívedet érettünk,
 Inkább békességes utat ajánlj nekünk.

MÁRIA: Teljesedjék, tehát, Isten akarata,
 Ki minden dolgunkat rend szerint folytatja,
 Sorsomat, tudom, nekem megmutatja,
 S szomorú ügyemet örömmre juttatja.

Ti érettetek is könyörgök szívesen,
 Hogy mindnyájatokra vigyázzon kegyesen,
 Hordozzon mindenütt oly üdvösségesen,
 Hogy gonosz Sátán törbe ne ejthessen!

(Mária a kezét felemeli és mondja:)

Ezért is, ó, Atya, Fiú és Szentlélek,
 Kinek hatalmából mozognak mindenek,
 Íme, szent nevedben megindulnak ezek,
 Áldd meg azért őket, könyörgök teneked!

MÁSODIK JELENET

A Szentháromság (Atyaúristennek képe, Fiúistennek képe, Szentlélek Istennek képe) az égben elhatározza, hogy Szűz Máriát felviszi a mennybe.

ATYAÚRISTENNEK KÉPE:

Én, Atya, Fiú és Szentlélek Istenség,
Kezdet nélkül való egy, örök bölcsesség,
Az én országlásom mennyei dicsőség,
Mely örökké megvolt, s nem is lesz abban vég.

Mindenható vagyok az én Szentségemben,
A mennyet és földet tartom tenyeremben,
Mérhetetlen vagyok az én felségemben,
S kifürkészhetetlen cselekedetemben.

A Fiú éntőlem, öröktől született,
A Szentlélek tőlem s a Fiútól eredett,
Egyikünk a másikon soha erőt nem vett,
Tőlünk s tőlem minden egyenlőképpen lett.

SZENTLÉLEK ISTENNEK KÉPE:

Én, az Istenségnek szerelme és lelke,
Atyának és Fiúnak egyenlő értéke,
Mindöröktől fogva mint ennek egyike,
A vigasztalásnak örvendetes Lelke.

FIÚISTENNEK KÉPE:

Bölcsességnek Lelke s mindenható Atya,
A mi rendelésünk mennyet s földet tartja,
Mindhármunknak, nekünk egy az akarata,
Titkos tanácsunkat senki sem tudhatja.

ATYAÚRISTENNEK KÉPE:

Kegyessé mivoltából az én jóságomnak
S elrendeléséből irgalmasságomnak
Egyszülött Fiamat adtam e világnak,
Szabadulásáért emberi állatnak.

Kinek Szeplőtelen Anyát választottam,
Mielőtt az eget megalapítottam,
Annak szűz méhébe Fiamat szállítottam,
Hol az Istenségnek testet, formát adtam.

E szépséges Anya kedvemre lett nékem,
Kerubim angyalok felett megszerettem,
Leánynak, anyának, jegyesnek jegyzettem,
Hármas személyemet benne elhelyeztem.

Rég már, hogy szenved a siralom völgyében,

A sok nyavalyáknak habos tengerében,
Fohászodik hozzám buzgó szerelemben,
Tisztaságos lelkét ajánlja kezembe.

Nem engedem továbbmenni szenvedésit,
Szívbeli, keserves nagy töredelmeit,
Éjjeli s nappali sűrű könnyezésit,
Megadom már érni víg örvendezésit.

FIÚISTENNEK KÉPE:

Mindeddig, amíg csak halálra nem mentem,
Csendes nyugodalmat magamnak nem leltem,
Szűzanyámmal együtt türtem és szenvedtem,
Ki minden kínomban részesült mellettem.

Ezért én őhózzá nagy kötelességgel
Tartozom, fiúi engedelmisséggel,
Mert ő hozzám volt mindenben segítséggel,
Kegyess anyai nagy szerelmetességgel.

Úgy akarom azért, teljes hatalommal,
És fiúi kegyess nagy buzgósággal,
Tiszteltessék újabb privilégiummal,
S a hozzá illendő díszes jutalommal.

Valamint, hogy midőn ötőle születtem,
Szülésében neki fájdalmat nem tettem,
Tisztaságos méhét én meg nem sértettem,
Sőt, inkább sokféleképp ékesítettem.

Úgy most, midőn eljön halála órája,
Meg ne sértse őt a halálnak fullánkja,
Ne legyen test szerint semmi nyavalyája,
Legyen lelkének csendes az elválása.

Nem illik neki e gaz földön maradni,
S ártatlan testének rothadást szenvedni,
Angyalinkat illik őhózzá küldeni,
Kik által az égbe fel kell emeltetni!

SZENTLÉLEK ISTENNEK KÉPE:

Személyem szerint én e Szűznek méhében
Tartattam mindenkor szeplőtelenységben,
Vallom azért lenni a Szűz leányt mátkámnak,
Tövisek közt kinyílt Liliomocskámnak.

Nem hagyhatom tovább már őt e világnak,
Az ég örömeire felhozom magamnak,
Eddig is őbenne volt az én lakásom,
Ártatlan Szívében kellemes szállásom.

Mai tanácsunkban az legyen a vég,
Hogy e drága Szűznek adassék tisztesség!

ATYAÚRISTEN KÉPE:

Tehát, angyalaim, Máriához menjetek,
Szorgalmatossággal mellette legyetek,
Alázatossággal szintűgy tiszteljétek,
S mint királynétkat köszöntsétek!

Elválása után lelkének testéből,
El ne távozzatok hideg tetemétől,
Őrizzétek őt az incselkedésektől,
Mígnem más rendelést teszünk mindenekről.

SZÓLÓ vagy KÖZÖS ÉNEK: (*Dallam: Mikor Máriához..., lásd a fenti kottát:*)

Krisztusnak szent anyja, áldott Szűz Mária,
Fiad, Jézus méne magas mennyországba,
Kíváná, hogy lennél az ő sátorába,
Istennek kertjében, fénylő szép házában!⁴⁰

HARMADIK JELENET

A Szentháromságnak rendeléséből Gábrriel arkangyal megjelenik Mária hajlékában, és elmondja neki földi élete végét. Az első jelenetben a világ különböző pontjaira szétoszlott apostolok az angyalok hívására most Máriánál gyűlnek össze, és végső tiszteletet adnak Jézus Krisztus édesanyjának.

MÁRIA (*térdelve imádkozik*):

Ó, én életemnek kívánt reménysége,
Ellankadt szívemnek egy gyönyörűsége,
Emlékezzél rólam, egeknek szépsége,
Legyen teáltalad siralmimnak vége.

Örök Atyaisten, ki engem felvettél,
Egyszülött Fiadnak anyjává rendeltél,
Szentlélek, ki engem magadnak jegyeztél,
Most ne felejts engem, mert mindig kedveltél.

ELSŐ ANGYAL (*Máriához szól*):

Üdvözlégy, és örülj, Boldog Szűz Mária,
Atyaúristennek kedves szép leánya,
Örülj, Úr Jézusnak drágalátos anyja,
Örvendezz, Szűz virág, Szentlélek mátkája!

⁴⁰ *Krisztusnak szent anyja, áldott Szűz Mária...*: szöveg: KÁJONI *Cantionale*, Csíksomlyó, 1676, 411; 1719, 339. A *Valasztá az Isten magának hiveket...* kezdetű népének 11. versszaka. Dallam: *Deák-Szentes kézirat*, Csíksomlyó, XVIII. század, nr. 152.: Hálá-adásunkban. Kiadta: KÖVÁRI 2013a, 219, nr. 152.

Íme, örvendetes, új hírt hozok neked,
Melyen gyönyörködik mind szíved, mind lelked,
Mert ma megvirágzik a mennyország neked,
Így végződik gyarló világi életed.

MÁRIA (*meglátja a Krisztust*):

Én édes szülöttem, drága szép Jézusom,
Hallgass meg most engem, egy vigasztalásom,
Adjad, adjad, immár, országodat látnom,
Szent Istenségedet áldanom, imádnom!

KRISZTUS: Íme, hajlottam szép kívánságodra,
Hallgattak füleim óhajtozásodra,
Indulnak az egek vigasztalásodra,
Majd érkezel végső boldogulásodra.

Jöjj hozzám, ím, várlak fiúi szívemből,
Jöjj fel már a földnek sötétes ködéből,
Jöjj fel Libánusból, siralom völgyéből,
Megkoronáztatsz most buzgó szerelemből.

MÁRIA: Ah, én egyetlenegy gyönyörűségem,
Lelki víg örömem, édes reménységem,
Íme, mind elolvad énbennem a szívem,
Mert a te szózatod gyönyörködtet engem.

Csak éppen egy dolog tetszik már nehéznek,
Mely miatt fájdalmát ismerem szívemnek.
Azaz, tudniillik, hogy jelen nincsenek
A szent apostolok, kik megtisztelnének.

HARMADIK ANGYAL:

Ne bánkódjál azért, szívedben, Mária,
Ím, én elmegyek a széles nagyvilágra,
S az apostolokat egy fertály órára
Elődbe állítom vigasztalásodra.

MÁSODIK ANGYAL (*középről hangosan zengi:*)

Világ négy részében eloszlott férfiak,
Szent apostolai a Jézus Krisztusnak,
Kik tanúi vagytok az egy igazságnak,
Engedjete most a parancsolatomnak!

Ebben az órában mind ide siessetek,
Végső tisztelettel Máriához legyetek,
Életének vége eljött, úgy higgyétek,
Ma végbúcsút vesz tőletek!

(*Erre az apostolok mind eljönnek Máriához.*)

PÉTER APOSTOL: Üdvözlég, Asszonyunk, ím, elődbe jöttünk,
Csodálatosképpen hozzád vezetettünk.

ANDRÁS APOSTOL: Szent angyalid által, kik jöttek érettünk,
Világ részeiről egyszerre érkezünk!

MÁRIA: Íme, az Istennek csodálatos dolga,
S reám való kegyes, szorgalmatos gondja!

JÁNOS APOSTOL: Mindenképpen fogy, hát, tested egészsége,
Nincsen-e valami súlyos betegsége?

BERTALAN APOSTOL: És állapotodnak hogy van tehetsége?

SIMON APOSTOL: A lelkednek van-e csendes békessége?

MÁRIA: Tudni akarjátok egészségem dolgát,
S gyarló életemnek rendjét, állapotát.
Lássátok, az Isten halálom óráját
Elhozta már nékem életem határát.

Az én fiam, Jézus szólt a szívembe,
Hívott szép kegyesen színe elejébe,
Ama dicsőséges mennyei örömbé,
Nem hagy tovább lennem e romlandó testbe.

Azért fiamnak, kik tanítványi vagytok,
Végső beszédemet meg ne utáljátok,
Más parancsolatot néktek én sem adok,
Csak azt, amit Szent Fiamtól tanultatok:

(Harsogva mondja:)

Szeressétek egymást, amint ő szeretett,
Járjatok el abban, amire ő rendelt,
Tanítsatok mindenféle nemzeteket,
Nyerjetekek lelkeknek igaz üdvösséget!

MINDEN APOSTOL *(egyre bátrabb hangon énekli):*

(A Mikor Máriához az Isten angyala... kezdetű fenti ének dallamára:)

Mi szentséges anyánk, Asszonyunk, Mária,
Te voltál szívünknek felbátorítója,
Változásod minket megszeméltana,
Ha nagyobb reménység mennyből nem biztatna.

De mi nyilván tudjuk, hogy halálod után
Örvendezni fogsz te bérednek jutalmán,
Mert királyné leszel az Isten országán,

Ahol mindörökké tündöklesz ezután.

Kérünk azért téged alázatossággal,
Töredelmes lelki igaz buzgósággal,
Vigyázzál mireánk szorgalmatossággal,
Figyelmes anyai szép irgalmassággal!⁴¹

(Mária – rövid csend után – az apostolok és egyben a nézősereg felé mondja:)

MÁRIA: Édes Apostolim, mindnyájan tudjátok,
Hogy ez életben is volt gondom reátok,
Sokat imádkoztam, hogy minden dolgotok
Üdvösséges legyen, s távozzék romlástok!

Annál inkább, pedig, vigyázok ezután,
A Mindenhatónak színe előtt állván,
Ahol érettetek szívesen imádván,
Könyörgéseket is bemutatom, nyilván.

Egyebeket most én néktek nem mondhatok,
Mert életem vége jelen van, látjátok,
Hanem, én anyai áldásom reátok
Szálljon, és maradjon örökké rajtatok!

(Mária ekkor megáldja az apostolokat, a kezeit felemeli, és így szól:)

Atya, Mindenható felséges igazság,
Emberré lett Isten, fiúi méltóság,
Szentlélek, aki vagy véghetetlen jóság,
Vedd hozzád lelkemet, teljes Szentháromság!

(Ezután Mária csendesesen elaluszik.)

PÉTER APOSTOL: Én atyámfiak, férfiak, látjátok,
Íme, a szentséges patróna, anyátok,
Megholt már, azért a szent testet fogjátok,
S drága kenetekkel gyolcsba takarjátok!

Azonban mindnyájan fejrbe öltözzünk,
Szép égő fáklyákat s gyertyákat szerezzünk,
Minden tisztességgel őmellette legyünk!

(Az apostolok gyászba öltöznek, és égő gyertyákkal rakják körbe Mária ravatalát.)

Mondjuk el a zsoltárt, mindjárt ez órába',
El ne hagyjunk semmit illendő dolgába!

⁴¹ *Mi szentséges anyánk, asszonyunk, Mária...: szöveg: Actio Szűz Mária mennybeviteléről.* Csíksomlyó, XVIII. század. Dallam: *Mikor Máriához...* – XVI. századi melódia, moldvai csángómagyar népi gyűjtés szerint díszítve, vesd össze: ÉE 265; DU 20b.

(Az apostolok körmenetbe állnak és éneklük:)

Laetatus sum in his, dicta sunt mihi, Domum Domini ibimus!
[Vigadtam, mikor azt mondták nekem, fölme gyünk az Úr házába! (121. zsoltár, 1. vers)]⁴²

NEGYESEDIK JELENET

*Az angyalok felviszik Máriát a mennybe,
ahol a Szentháromság megkoronázza őt.*

ELSŐ ANGYAL:

Teljes Szentháromság, foghatatlan Isten,
Parancsolatodat, íme, hűségesen
Elvégeztük, és Szűz Máriát csendesen
Koporsóban hagytuk, szép tisztességesen.

Most azért, Szent Isten, tehozzád járulunk,
Alázatossággal elődbe borulunk,
Szent Istenségedtől új rendelést várunk,
Az, melyben viszontag nekünk kell eljárunk.

ÁTYAÚRISTEN KÉPE:

Máriának része készen van előttem,
Melyet eleitől fogva készítettem,
Ma teszem azt, amit róla elvégeztettem,
Drága, kedves vendég léssen énelőttem.

Ezért, én angyalaim, mindjárt induljatok,
Angyali karokkal a földre szálljatok,
Máriának lelkét testéhez adjátok,
S megdicsőült testben előmbe hozzátok!

(Mária koporsója körül állván így szólnak az Angyalok:)

MÁSODIK ANGYAL:

Mária, Mária, serkenj, ne aludjál,
Halál árnyékában tovább ne lakozzál!
Szent lelkeddel mindjárt összekapcsolódjál,
S a szép mennyországba jönni gondolkodjál!

HARMADIK ANGYAL:

Az a Jeruzsálem, az égi drága vár,

⁴² Az előadásban és a filmfelvételen e gregorián dallamú *Graduale*-tétel a *Csík-somlyói Cantionale* (XV–XVI. század fordulója, f. 30^r) lapjairól hangzik el. E forrásról értekeznek: KOVÁCS Andrea: *A Csík-somlyói Cantionale*. In *Nyolcszáz esztendő a Ferences Rend: Tanulmányok a Rend lelkiségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*. Szerk. MEDGYESY S. Norbert–ÖTVÖS István–ŐZE Sándor. Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2013, 547–574. (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák, 8/1.)

Hol a Szentháromság tégedet mostan vár,
Oda jössz mivelünk, ne kételkedjél, bár,
Mert e földön néked maradnod volna kár!

ELSŐ ÉNEKLŐ ANGYAL (*A Mikor Máriához az Isten angyala... kezdetű fenti ének dallamára*):

Vivé Jézus Anyját mind testével együtt,
Dicső mennyországba, hogy vigadjon együtt,
Holott az angyalok a szentekkel együtt
Csodálkozván mondják: ki légyen ki most jött?⁴³

MÁSODIK ÉNEKLŐ ANGYAL (*A Mikor Máriához az Isten angyala... kezdetű fenti ének dallamára*):

Szép, miképpen a Hold te ékes személyed,
Hajnalhoz hasonlik a te ékességed,
Választott edény vagy, mert Nap fényességed,
Nem láttuk mi soha a te szép személyed.⁴⁴

(Itt Mária kilép a koporsóból, és szép melódiáknak zengése alatt a mennybe vétetik, a Szentháromság előtt térdre borul, és így szól:)

MÁRIA: Üdvözlégy, szívemnek s lelkemnek Istene,
Áldott Szentháromság, mindenek mindene,
Én boldogságomnak drága, szép reménye,
Ki vagy az egeknek olthatatlan fénye!

ATYAÚRISTEN KÉPE:

Örülj, dicsőséges mennyei asszonyság,
Örülj, méltóságos isteni anyaság,
Örülj, kedvem szerint teremtett szűz leányság,
Szeplőtelen, titkos, szép virág, mátkaság!

Örvendj, mennyországi szép, eleven képem,
Sok ezerek közül kiválasztott szépem,
Örülj, kívánatos, nagy, drága vendégem,
Isteni házamban fénylő ékességem!

Íme, a jutalom, kit néked rendeltem,
Együtt Szentlelkemmel s Fiammal szerzettem,
Szép dicsőségemmel ma veled közlöttem,
Ezután örökké tündöklesz előttem!

(Az Atya, a Fiú és a Szentlélek Istennek képei megkoronázzák Máriát:)

⁴³ *Vivé Jézus anyját mind testével együtt...*: szöveg: a *Valasztá az Isten magának hiveket...* kezdetű népének 17. versszaka a KÁJONI *Cantionale* lapjairól, Csíksomlyó, 1676, 411; 1719, 339. Kiadta: DOMOKOS 1979, 745–749, nr. 489. Dallam: XVI. századi, *Mikor Máriához...*, lásd fent, ÉE 265; DU 20b.

⁴⁴ *Szép, miképpen a Hold te ékes személyed...*: szöveg: *A Valasztá az Isten magának hiveket...* kezdetű, idézett népének 18. versszaka. Dallam: *Mikor Máriához...*, vesd össze: ÉE 265; DU 20b.

Vedd el koronádat, mely tégedet illet,
S drága szép ruhádat, mely csak reád férhet,
Vedd fel az angyali szép királyné nevet,
Országolj mind mennyen és mind a föld felett!

Fényes arkangyalim, most örvendezzettek,
Szép Királynétokra nagy vígan nézzetek,
Mennyei hárfáim, ti is zendüljetek,
S örömmel, szép egek, mostan rendüljetek!

(Közösen éneklik az angyalok:)

ANGYALOK ÉNEKE:

Típusdallam: *Az Úristent magasztalom* ÉE / DU 190; hangzó 6 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJBeiBcdTAwZGFyaXN0ZW50IG1hZ2FzenRhbG9tIn0>

Poco rubato

Id - vez - légy, ki - nyílt szép Vi - rág,
ép szü - zes - ség - ben A - nya - ság,
ke - gyes Ki - rály - né Asz - szony - ság,
csil - lag - gal fény - ló bol - dog - ság!

2. Tisztább vagy szent angyaloknál,
Méltóságosb királyoknál,
Fényesb szép, finom aranynál,
Fiad jobbára állottál.⁴⁵

FIÚISTEN KÉPE:

Üdvözlégy, egeknek drágálatos gyöngye,
A szép mennyországnak új, ragyogó fénye,
Gyönyörködjél, szívem választott edénye,
Szenteknek királynéja, élet reménye!

Ah, én szeplőtelen Szűzanyám, örvendezz,
Énrám, szülöttedre, vigasságosan nézz,

⁴⁵ *Idvezlégy, kinyílt rózsaszál...*: szöveg: a „Salve, mundi Domina” című, *Idvez-légy Világ Aszszonya...* kezdetű ének 25. versszaka a KÁJONI *Cantionale* lapjairól, Csíksomlyó, 1676, 424; 1719, 348. Közölte: DOMOKOS 1979, 763–765, nr. 498. Dallam: *Az Úristent magasztalom...* – XVI. századi melódia lövétei (Udvarhelyszék) népi gyűjtésből, vesd össze: ÉE 190; DU 190.

Szép üdvözlésemre örömmel figyelmezz,
S örökkön örökké előttem zengedezz!

A te országlásod végtelen boldogság,
S mindörökké tartó égi királynéság,
Nem sért itt tégedet semmi háborúság,
Mindörökké lészesz isteni anyaság.

SZENTLÉLEKNEK KÉPE:

Örülj, szeplőtelen Szűz virág, jegyesem,
Szent Istenségemhez illő szerelmesem,
Örülj mind ezerszer, örülj, én kedvesem,
Sok ezerek közül választott kegyesem!

Örvendezz ez mai stallációdon,⁴⁶
Nagy királynéságra koronázásodon,
Vigadozz isteni nagy anyaságodon,
S mennyországi ékes mennyasszonyságodon!

Gyönyörködjél a te szentséges Atyádban,
Nagyon gyönyörködjél szerelmes Fiadban,
Örvendezz énbennem, Szentlélek mátkádban,
S ez három Személynek egy lényegében.

ATYAÚRISTEN KÉPE:

Ezerszer áldassál, mennyei leányom,
Felmagasztaltassál, drága Szűz virágom,
Tiszteltessél mennytől s földtől, azt kívánom,
Teneked legyen minden birodalom.

Most hallassék, tehát az egeknek hangja,
A Mindenhatónak zengjen trombitája,
Szóaljjon az egeknek minden szent lakója,
S mondja: Szent, szent, szent a Boldogságos Szűz Mária!

KÖZÖS ZÁRÓÉNEK:

Hangzó 2 példa:

<https://zti.hungaricana.hu/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJmZWx2aXRldGV0dCBtYWdhcyBtZW5ueW9yc3pcdTAWZTFnYmEifQ>

1.

---

⁴⁶ Stalláció, installáció: beiktatás, felemeltetés.

Parlando

Fel-vi-te-tett ma-gas menny-or-szág-ba,
 an-gya-li szép ör-ven-de-tes ház-ba,
 e nap a Szűz nagy meny-asz-szony-ság-ra,
 az Is-ten-nek drá-ga haj-lé-ká-ba.

2. A mennyei Atya udvarába,
 égi Sion drága városába,
 dicsőséges, szép palotájába,
 már bemegyén nagy vigasságába.
3. Beteljesül Dávidnak zsoltára,
 mit énekelt világ hallatára:
 „A Királyné Királynak jobbára
 állíttatik örök társaságra.”
4. Dicsértessél örök Szentháromság,
 kitől árad reánk minden jószág,
 Tiszteltessél, tündöklő Asszonyosság,
 mindenek közt legnagyobb méltóság! Ámen.⁴⁷

⁴⁷ *Felvitetett magas mennyországba...*: szöveg: *Cantus Catholici*. Lőcse, 1651; KÁJONI *Cantionale*. Csíksomlyó, 1676, 414; 1719, 340; kiadta: DOMOKOS 1979, 749–751, nr. 490. A *Cantus Catholici*, Lőcse, 1651. szövegét kiadta és a többi forrást sorolja: RMKT XVII. század, 7, 1974, 341–344, 670–671, nr. 204/I. A mi kiadásunk alapja: ÉE 283; DU 283. Dallama az *Angyaloknak nagyságos Asszonya* (ÉE 232; DU 232): XVI. századi, mai népi gyűjtés szerint, népi változatait és elemzését lásd: SZENDREI–DOBSZAY–RAJECZKY 1979, I/144a.

ÚRNAPI JÁTÉK

Csíksomlyó, XVIII. század

SZEREPLŐK:

ELŐHANG [PROLOGUS]
 ELSŐ ANGYAL [ANGELUS PRIMUS]
 MÁSODIK ANGYAL [ANGELUS SECUNDA]
 HARMADIK ANGYAL [ANGELUS TERTIUS]
 NEGYEDIK ANGYAL [ANGELUS QUARTA]
 ÖTÖDIK ANGYAL [ANGELUS QUINTUS]
 HATODIK ANGYAL [ANGELUS SEXTUS]

Tanító jellegű misztériumjáték az Oltáriszentségről (Eucharisziáról). Az előadás az úrnapi körmenet négy oltáránál hangzott el Csíksomlyón, a XVIII. század egyik esztendejében. Az első két állomásnál a megszólaló angyalok bűnbánattartásra intik a nézőket, a 3. állomásnál az Eucharisztia ószövetségi előképeiről szólnak, a 4. állomás szövege pedig költői szépségű tanúságtétel Jézus Krisztus valóságos jelenlétéről és himnikus köszöntő az Oltáriszentség imadására. Egy Előhang és hat Angyal szerepel a darabban, akik fehér ruhában mondják el, lehetőleg recitálják szavaikat. Az egyes jeleneteket, állomásokat népelemek kötik össze, a szereplők eközben a résztvevőkkel együtt vonulnak körmenetben, vagy ők maguk alkotják a processziót.

A játék kézírata a *Liber Exhibens Actiones parascevicas...* című kéziratot kötetben, *Pro Festo Corporis Christi* címmel olvasható (Csíksomlyó, 1774. 715–720.). Jelenleg a Csíksomlyói Ferences Kolostor Könyvtára őrzi. Kritikai kiadását elkészítette: MEDGYESY S. Norbert, *Úrnapi játék Csíksomlyón, a XVIII. században (Szövegkiadás és elemzés)* = MEDGYESY S. Norbert, ÖTVÖS István, ŐZE Sándor (szerk.), *Nyolcszáz esztendő a Ferences Rend: Tanulmányok a Rend lelkeségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*, Budapest, Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány, 2013 (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák, 8/2), 1088–1108. Az alkalmazott népelemek forrása az erdélyi ferences egyházzenesz-organista, Kájoni János által szerkesztett *Cantionale Catholicum* énekeskönyv (Csíksomlyó, 1676, 1719).

A PPKE BTK Boldog Özséb Szintársulat Csíksomlyón, 2013. április 21-én előadta az alábbi úrnapi játékot. Lásd a világhálón: <https://gloria.tv/video/TxXGCcGqsKQ34BHYTSqfSEybF>

Az alábbi változatot kiadta:

- *Színjátéka. Régi magyar iskolai színjátékok – Misztériumjátékok I.* S. a. r.: MEDGYESY S. Norbert. Protea Kulturális Egyesület, Budapest, 2016, 122–135.
 A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/>

KEZDŐÉNEK:

A kottában látható ének hangzó példája a székely Lövete (Udvarhely vm.) községből:
<https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/5909/?t=00%3A20%3A20#record-32159>

Poco rubato

Ó, ki ez ol - tá - ron,
 a tisz - ta os - tyá - nak
 ke - nyér szí - ne a - latt,
 fe - hér - sé - ge a - latt,
 Fel - sé - ges Úr - is - ten,
 el vagy rej - tőz - köd - ve
 cso - dá - la - tos - kép - pen.

2. Testi szemeimmel noha nem láthatlak,
 De mindazonáltal igazán imádlak,
 Téged Teremtőmnek, Istenemnek vallak,
 És Uramnak mondlak.

(A Prologus a főoltár előtt szónokol:)

ELŐHANG – PROLOGUS: Krisztus halálával megváltatott népség,
 Ördög kötéléből felszabadult közösség,
 Erre a szent napra idegyűlt nemzetség,
 Ájtatos légy, mert itt van az Istenség.

Kihez, kérlek, járulj töredelmes szívvel,
 Mert megváltott téged sok szenvedésével,
 Ártatlan veretett drága szent testével,
 Egész tagjaiból kifolyt szent vérével.

Melyet önéki sűrű könnyhullással,
 Töredelmességből származott sírással,
 Kell eleget tenned nagy hálaadással,
 Kötelességed szerint óhajtással.

Mert tulajdon az ő formájára téged
Teremte felsége, s adta beléd lelked,
Melyet hogy elvesztél, látván veszedelmed,
Kihozott pokolból, s vigasztalja szíved!

*(A szereplők átvonulnak az első oltárhoz. Közben a szereplők és/vagy az egész közösség énekl
a fenti, Ó, ki ez oltáron... kezdetű ének folytatását:)*

3. Drága sebeidbe rejtem sok vétke^{me}t – szent véred harmatja mossa meg lelke^{me}t, –
hogy szent színed előtt tisztán megjelenjek, – s így kegyelmet nyerjek!
4. Ó, angyali éték, tápláljad lelke^{me}t, – ó, mennyei ital, vigasztald szíve^{me}t! – S
legfőképp, ha majdan közelget halálom, – légy vigasztalásom! Ámen.

ELSŐ ÁLLOMÁS – STATIO PRIMA

ELSŐ ANGYAL: Térj ki hát bűnödből, ha üdvösségedet
Akarod keresni tébolygó elmédet,
Tedd le a világtól mulandó elmédet,
Fordítsd Megváltódhoz igazán szívedet!

Ki ez szent oltáron maga testét osztja,
Igazán megtérő bűnösökhöz nyújtja,
Igazságszerető népét táplálgatja,
Tőle elveszőket maga gyámolítja.

MÁSODIK ANGYAL: Vigyázz, el ne vesse a szép fényes eget,
Hanem magasztalja a szent Istenséget,
Szüntelen dicsérje ugyan ő felségét,
Örökéig tartó Istened mélységét.

Az, melyet az ember soha meg nem foghat,
Vagy elméje néki át nem láthat,
Az ő füleivel hasonlót nem hallhat,
És az ő nyelvével soha ki nem mondhat.

HARMADIK ANGYAL: Azért, aki voltál halálos vétke^{me}ben,
S eddig az óráig undok vétke^{me}idben,
Igaz gyónást, vallást tégy ma kegyelmében,
Viszen, s élsz övéle örök dicsőségben.

NEGYEDIK ANGYAL: Utáld meg a te sok ocsmány vétke^{me}idet,
Vétke^{me}id mocskából tisztítsd meg lelke^{me}det,
Penitencia által oldd meg bűne^{me}idet,
Elnyerd kétség kívül üdvösségedet.

ÖTÖDIK ANGYAL: Az, melyet ad néked az, aki itt vagyon,
Oltáriszentségben elrejtette vagyon,
Valamint Mennyekben Atya jobbján vagyon,
Es kenyér színében szintén jelen vagyon.

HATODIK ANGYAL: De minek előtte arra a szentgyónásra
Mennél és készülnél bűnöd vallására,
Töredelmes szívvel vétkeid sírására,
Indulj, bűnös ember, előszámolására!

Azután Krisztusnak drága szent testéhez,
Járulj tisztán elé, s eledeledhez,
A Szentháromságnak másod személyéhez,
Szűztől született Isten és emberhez.

(Az Angyalok átvonulnak a 2. oltárhoz, közben éneklük:)

Parlando

Ü - vözlégy, Ke - nyér é - le-tünk kút - fe - je,
Sö - tét vi - lág - nak tün - dök - lő, szép fé - nye,
Lel - künknek kin - cse, szép a - rany szek - ré - nye,
Krisztus Szent Tes - te.

2. Üdvözlégy, égnek hatalmas, nagy Ura,
Angyalseregnek koronás királya,
Mi váltságunknak drágalátos ára,
Krisztus szent teste.
3. Mennyből leszálltál szép Szűznek méhébe,
Rút nyavalyáknak úsztál tengerében,
Gazdagként éltél velünk szegénységben,
Krisztus szent teste.
4. A szent keresztfán lettél mi váltságunk,
Zarándokként lól a mi útitársunk,
Hogy ne éhezzünk, lettél eledelünk,
Krisztus szent teste.

MÁSODIK ÁLLOMÁS – STATIO SECUNDA

ELSŐ ANGYAL: Ez a drága szent test lelkünk nehéz terhét
Elveszi, s helyében maga szent kegyelmét
Adja, és plántálja lelkünk drága kincsét,
Boldogságos Szűznek méhéből vett testét.

MÁSODIK ANGYAL: Azért bűnös népség, hallgass szavainkra,
Ne vesd az elmédet te a bolondságra,
Ez világi csalárd mulandóságokra,
Hanem inkább tekints Krisztus oltárára!

Mert itt van a szent test e szentség oltarán,
Melyet Krisztus szerzett végső vacsoráján,
Szent tanítványinak maga osztogatván,
Emlékezetére kiadta igazán.

HARMADIK ANGYAL: Ezt ő bélyegének nyilván nem mondotta,
Sőt, tanítványinak, bizony, testét adta,
Ezen szókat nekik ő maga mondotta:
„Fogjátok testemet, s egyétek!” – mondotta.

Melyet maga próbál Szent Pálnál ily szókkal,
Hogy ez az én testem s vérem biznysággal,
Nem figura s pecsét, ezt tartsad Szent Pállal,
Mint Krisztus mondotta világos mondással:

NEGYEDIK ANGYAL: Ez a pohár az újtestamentum vére,
Amely kiöntettet ti üdvösségetekre,
Ezért míveljétek én emlékezetemre,
Midőn járultok ennek vételére.

Igyatok mindnyájan ebből a pohárból,
Kit most nyújtok nektek Irgalmasságomból,
Veletek közlendő szokott jó voltomból,
Részesüljön ki-ki ezen áldozatból.

Mert ez öntetik ki sokak kedvéért,
Az egész világnak üdvözüléséért,
Rút, cégéres vétkek lemosásáért,
A megholt lelkeknek feltámadásáért.

ÖTÖDIK ANGYAL: Úgy lesztek Istennek igazán hívei,
Anyaszentegyháznak szent követői,
Bűnös lelkeknek megüdvözítői,
A megváltó Jézus nevét szentelői.

(Az Angyalok átvonulnak a 3. állomáshoz, közben éneklük a fenti, Üdvözlégy, kenyér... kezdetű ének további versszakait:)

5. Atyád jobbján ülsz királyi székedben,
Mégis e széles földkerekségében,
Jelen vagy köztünk e szent eledelben,
Krisztus szent teste.
6. Ó, Jézus, szívünk nagy gyönyörúsége,
Éhező lelkünknek vagy édes méze,
Téged szeretők véghetetlen kincse,
Krisztus szent teste.
7. Áldott szent asztal, lelkünk vendégsége,
Áldott légy emberszívnek eledele,
Áldott légy angyalok gyönyörúsége,
Krisztus szent teste. Amen.

HARMADIK ÁLLOMÁS – STATIO TERTIA

ELSŐ ANGYAL: Tehát, keresztények, miért hogy bizonyosan,
Kényér s bor színe alatt itt valóságosan,
Oltáriszentségben, hogy ő világosan
Jelen vagyon, szívből dicsérjük hangosan!

MÁSODIK ANGYAL: Úgy hogy fogyatkozás senkiben ne legyen,
Hitelenség az ő szívében ne legyen,
Hogy a gonosz Sátán konkolyt ne hinthessen,
Szíved hajlékában rabságra vihessen.

HARMADIK ANGYAL: Mert vette vállára ez világ igáját,
Fáradhatatlanul hordozta nagy súlyát,
Egész harminchárom esztendő folyását
Töltötte mű köztünk, s úgy oktatta igáját.

Végre a keresztfán számtalan munkáját
Befejezte ottan, hogy kövessük atyját,
Tanított bennünket, mint kérjük malasztját,
Utáljátok is hamis világ undokságát!

NEGYEDIK ANGYAL: Mint kegyes pelikán, maga fiainak,
Melyét kifaggatta, s enni ad magvainak,
Szándékozik rajtok, látván siránkoznak,
Elosztja egészen hasát tagjainak.

A Krisztus Jézus is szintén úgy cselekedett,
Kezein, lábain értünk sok vért öntött,
Szent fején s oldalán nagy mély sebeket vett,
Úgy minket, fiait, testével éltetett.

ÖTÖDIK ANGYAL: Mi higgyük nagy méltóságát Istennek,

E szakramentumban⁴⁸ ő jelenlétének,
Mert ha fényes ládáját Izrael népének,
Kellet tisztelni keményen mindenek.

Minél inkább szükség ezen nagy Felségnek
Tiszteletet tenni s vetni mindeneknek,
A frigynek szekrénye csak jele volt ennek,
De már itt jelen van Szent Fia Istennek.

HATODIK ANGYAL: Tiszteljük, hát, Krisztust égő szeretettel,
Imádjuk és áldjuk itt szent félelemmel,
Az angyalok is teszik nagy énekléssel,
Imádjuk az Istent arcunkkal s szemünkkel!

Renddel udvarolják a szent arkangyalok,
Térdeket meghajtják áldott kerubimok,
Tisztelik s imádják a mennyi karok,
Szent, szent, kiáltással megvallják, hogy Urok!

(Átvonulnak a 4. oltárhoz, közben énekelnek. Az aláhúzások a hajlításokat jelölik:)

The musical score is written on four staves in a single system. The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is 4/4. The melody is simple and hymn-like. The lyrics are written below the notes, with some words underlined to indicate phrasing. The first staff ends with a comma, the second with a comma, the third with a colon, and the fourth with a period. There are slurs under the words 'Jézus Krisztus' and 'Ámen'.

Itt je-len va-gyon az Is-ten- nek Fi- a,
itt je-len va-gyon fel-ál-do-zott Bá - rány,
itt je-len va-gyon e-rős, i-gaz Is - ten:
a Jé-zus Krisz - tus. Á - men.

2. Itt jelen vagyon mi édes Teremtőnk,
Itt jelen vagyon a mi Közbenjárónk,
Itt jelen vagyon Vigasztaló társunk: – a Jézus Krisztus.
3. Itt jelen vagyon Út, Igazság, Élet,
Itt jelen vagyon a mennyei Fölség,
Itt jelen vagyon fényes Világosság: – a Jézus Krisztus.

⁴⁸ Szakramentum (Sacramentum): szentség; itt az Oltáriszentséget (Eucharisziát) jelenti.

NEGYEDIK ÁLLOMÁS – STATIO QUARTA

ELSŐ ANGYAL: Üdvözítő Krisztust e Szakramentumban,
Ki jelen vagy, hiszünk e szent áldozatban,
Gyámolíts, mint atya, te szent malasztodban,
Hogy lehessünk veled boldog mennyországban.

MÁSODIK ANGYAL: Üdvözlégy, Istennek egyetlenegy Fia,
Fény- és csillagországnak dicsőült koronája,
Minden nyomorultak kegyes orvoslója,
Elbágyadt szívemnek megvigasztalója.

Üdvözlégy, Úr Jézus Krisztusnak szent vére,
A mi lelkünknek, ki vagy megváltó bére,
Szomjú s fáradt lelkünk tiszta, szép tenyere,
Hogy el ne ejthessen ördögök vezére.

HARMADIK ANGYAL: Itt vagyon Krisztusnak szentséges szent teste,
Szép Szűz Máriának drága, szép gyümölcse,
A Mennyei Szék tartómestere,
Ki örök haláltól embereket mente.

Itt van a királyi ember vendégsége,
Mennyei Vőlegény ékes menyegzője.

NEGYEDIK ANGYAL: Ez az a test, aki égből alászállott,
Ez az a vér, ki nekünk italul adatott,
Ez a test a Krisztus, akit Szent Atya küldött,
Ez Jézus vére, ki értünk öntetett.

Ez a test a mennyei szentek dicsősége,
Ez a vér a bűnösök jó reménysége,
Ezt példázta régen a Mózes vesszeje,
Erre is célozott a frigynek szent szekrénye.

ÖTÖDIK ANGYAL: Ő elégített meg öt árpakenyérrel
Az ötezer embert nagy csodatétellel,
A vizet is borra ő változtatta erővel,
Galileai Kánában a menyegzőn, a Szűzzel.

Ő vezette ki az Izraelnek népét,
Fáraó kezéből választott seregét,
A Vörös-tengernek megrontatott vizét,
Kétfelé szakasztá, s úgy keresé kedvét.

HATODIK ANGYAL: Elvárták limbusban⁴⁹ a régi szent atyák,
Felszóval erősen erről kiáltották:
„Nyíljatok meg, egek, és harmatozzatok,
Az igazat nekünk egyszerre adjátok!”

Nem kételkedem én, oh, édes Jézusom,
Te jelenlétedről, mert bizonytal tudom,
Hogy jelen vagy itten, szívem szerint vallom,
Oltáriszentségben s nevedet imádom.

Üdvözlégy, bőséges életünk kútfeje,
Ki vagy az Atyának szentséges Igéje,
Mi bűnös lelkünknek tisztító fürdője,
Gyarló embereknek kegyelmes Istene.

Áldott légy, szent asztal, lelkünk vendégsége,
Áldott légy, életnek édes eledele,
Áldott légy, angyalok tündöklő szép fénye,
Mert amint mondók, ma leszünk Teremtőnkkel! Ámen.

ZÁRÓÉNEK

(A fenti, Itt jelen vagyom... kezdetű himnusz folytatása:)

4. Itt jelen vagyom váltságunknak Napja,
Itt jelen vagyom bűnünk megrontója,
Itt jelen vagyom szeretetnek lángja: – a Jézus Krisztus.
5. Itt jelen vagyom a mi Vigasságunk,
Itt jelen vagyom Őrizőnk, Oltalmunk,
Itt jelen vagyom lelki bátorítónk: – a Jézus Krisztus.
6. Adja minékünk az ő szent országát,
Hogy megláthassuk szentséges lakását,
Angyali karból tiszta szép orcáját, – és ő szent Atyját. Ámen.

---

⁴⁹ Limbus: a pokol tornáca, a Jézus Krisztus kereszthalála előtt élt igaz emberek lelkeinek lakóhelye, akit Jézus a halála után onnan kiszabadított. Lásd a *Hiszekegy (Credo)* soraiban: alászállt a poklokra.